

БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

ТВОРБИТЕ НА БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

- „Смола от наранен бор“ (Поезия) – София: Народна младеж, 1959.
- „Раждане на силата“ (Стихотворения) – София: Български писател, 1962.
- „Поема за подвига“ (Биографичен очерк) – София: Нар. младеж, 1964
- „Настъпление“ (Стихотворения) – София: Нар. младеж, 1966.
- „Релси: Бригадирски дневник“ – София: Нар. младеж, 1966.
- „Живият мост“ (Стихотворения и поеми) – София: Нар. младеж, 1968
- „Успокоени мълнии“ (Стихотворения) – София: Бълг. писател, 1969.
- „Генерал Гордост“ (Биогр. очерк за ген. Вл. Заимов) – София: БКП, 1970.
- „Здравец на балкона“ (Стихотворения) – София: Бълг. писател, 1978.
- Давид Овадия (Разговори и беседи) – София: Наука и изкуство, 1983.
- „Пространство“ (Лирика) – София: Нар. младеж, 1985
- „Живот за почит“ (Биогр. очерк за Вл. Заимов) – София: Партиздат, 1988.
- „Между два сезона“ (Стихотворения) – София: Бълг. писател, 1989.
- „Слизам от планината“ (Спомени) – София: Христо Ботев, 1994.
- „Брутални години“ (Публицистика) – София: Лит. форум, 1996.
- „Белег от граница“ (Мемоари) – София: Програмни продукти и системи. UK “SPS PRINT”, 2002.
- „Свиждане“ (Моите избрани стихотворения) – Шумен: ИК Славчо Николов и сие, 2007.
- „Развиделена душа“ (Щрихи за поети и писатели) – Шумен: ИК Славчо Николов и сие, 2008.

ПРЕВОДИ ОТ СРЪБСКИ

- Мирослав Кърлежа. „Зрели сънища“ (Сб. стихотворения) – София: Нар. култура, 1986.
- Детко Петров. „Ябълка край пътя“ (Разкази) – Ниш: Братство, 1982.
- Радован Караджич. „Лудо копие“ – София: Христо Ботев, 1995.

ПРЕВОД ОТ ТУРСКИ в съавторство с П. Парушев

- Назъм Хикмет. „Човешка панорама“ – София: Нар. култура, 1984-1985.

ПРИКАЗКА БЕЗКРАЙ¹

...където ѝ да съм, започне ли да се рони житото, от очите ми се отронва сълза и пак ми се счува жетварска песен:

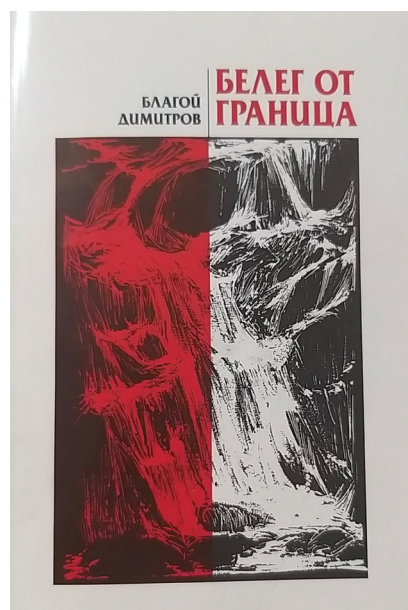
*Тужнина, брале, пладнина,
а ни си воду немамо.
Седи ми, сестро, Тодоро,
на воду има секакви –
овчаре, сестро, козаре
и че ти счупат стомните*

„Мамините песни“, Благой Димитров²

Как се възпитава свободна личност – цялостна и смирена, по библейски самодостатъчна в оценката за хора, събития и идеи, покоряваща със своята почтеност и тихо, непристъпно достойнство, със светлата си признателност за всяка среща с доброто и красивото?

С този въпрос тръгнах към дома на Благой Димитров – поета, писателя, публициста, дисидента на два режима и две държави, отличен през 2015 г. „за цялостен принос в областта на литературата и културата“ от Съюза на българските писатели с наградата „Кирил Христов“. Питам дълго и упорито, напомнях му откровените изповеди в сборника „Белег от граница“, „Брутални години“, стиховете от поетичните му книги „Здравец на балкона“, „Пространство“, а той мълчеше с недоумението на дете, от което искат да разпознава майка си само по име. Погледът му се спря задълго в очите ми и с кротка категоричност ми рече: „Няма какво да се каже повече, душа! Човек такъв се ражда – да минава граница“.

Цялото творчество на Благой Димитров е съкровена изповед за свободата да останеш верен на своята мярка, да падаш без упрек за подложения крак; свидетелство за опиянението от мирозданието, за радостта от споделеното с приятели упоение от словото, за възможното мълчаливо и неуморно изправяне, което тихо, с някакво мъдро всеопрощение маргинализира родените в границите на вечно печеливения избор.

1 Текстът е публикуван за първи път в списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 14, 2019, с. 22-23.

2 Димитров, Благой. Белег от граница. София: Програмни продукти и системи. UK “SPS PRINT” – София, 2002, с. 54.

Лишено от патетичност, написаното от Благой Димитров е урок за величието на човешката естественост и простота, за жизнелюбието като изпълнение на Божията промисъл:

*Пък и не по планините само.
Всякъде, където бях.
Нямах никакво голямо
основание да пея, ала пях
пях и често при самата
дума песен виждах сватба:
мама
с черна кърпа на главата
е поканена да се порадва...*

В труднопроследимото взаимопроникване между атмосферата на родното село, сгушено под венеца на Видлич, и майчините песни по сватби и на смърт се формира личността на прекрачващия границата мечтател, приел накървеното лезвие на междудържавната бразда като черна орис и благословия:

*... Най-после визата изтече.
Олекна ми товарът на една мечта.
Закрехнах пътната врата,
но сянката не ме последва вече.*

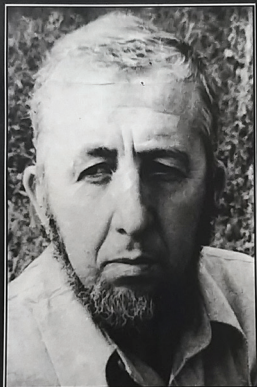
*Вървах, вървах насам,
попил отблясъците на зората,
а сянката ми, слята със земята,
така си и остана там.*

Семейният сговор, прямата майчина дума, благословеният труд на селяка усукват онази невидима нишка, по която се спуска зидарският отвес в гръбнака на живота и творчеството на Благой Димитров. В една ранна мразовита утрин на 1948 г., ненавършил 17 години, „блудният син“ „дебнешком“ емигрира „в собствената си родина“.³ Сбогува се в един кратък ден с детството и начева немил-недраг живот под сянката на всевластен Змей: „слънцето/не грее, а изгаря/вятърът/не духа – корени“, „през годината един-единствен път/ако външните министри не спорят/и ако няма шап“ семейството обядва „на браздата между братските родини“.⁴ Низ от влудяващи обрати и бяг „по начупени стъкла“ ще суши корена на родовото дърво, златната ябълка в бащиния двор ще зъзне необрана: Веселин е клет изгнаник в Голи Оток, Детко – несмирен и деликатен, се посвещава на самоотричащо бдение пред паметта за родното... С душа, „напукана от носталгия“, тримата братя свиват

3 Димитров, Благой. Свиждане. Шумен: ИК Славчо Николов и сие, 2007, с. 10. (стих. „Продължение на песента“)

4 Пак там, с. 11. (стих. „Свиждане“)

БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

СВИЖДАНЕ

гнезда в три различни земи: Веселин в Загреб, Благой в София, Детко в Сански мост. „В двора на сиромашката селска къща ябълката родила златен плод“.⁵ Веселин става инженер и гради успешна кариера, Детко – гимназиален учител и талантлив писател... Благой завършва Тетевенската гимназия, записва българска филология в Софийския университет, три години учителства в град Исперих, отдава живота си на журналистиката. Работи последователно във вестниците „Народна младеж“, „Септемврийче“, „Литературен фронт“ и много други. Една след друга излизат неговите поетични, публицистични и документални книги: „Смола от наранен бор“, „Раждане на силата“, „Настъпление“, „Живият мост“, „Успокоени мълнии“, „Живот за почит“, „Слизам от планината“, „Брутални години“, „Белег от граница“ и мн. др. Босоногият емигрант

от висините на Забърдието получава признание, насърчават го топлите отзиви на Атанас Далчев, Радой Ралин, Антон Дончев и на много други доказани пазители на родното слово, честни творци и светли личности като Йордан Вълчев, Александър Миланов, Минко Бенчев, Христо Банковски.

Завист, политически интриги, естетически догматизъм и парвенюшки страсти душат духовния живот на 60-те, 70-те и на колко още десетилетия до нашия 21 век! Благой Димитров остава верен на характера си: даже когато е „бита карта“, не може с нисък поклон да целува протегнатата ръка – отвесът от детството се люлее и той сменя редакции, етажи, стои безработен, получава забрана да пътува до родния дом...

Ухиленият Змей запълзява „като змия из храсталак“ и заплашително стеснява изборите на Змееборца от Долната земя: „почивка“ на Четвърти километър, сърдечни земетръси, работа, повече работа и страшна 14-годишна изолация!

На 24 ноември 1970 г. в последния ден на националната конференция за проблемите на литературата е предложена за гласуване протестна телеграма до Нобеловия комитет, присъдил литературната премия на Солженицин Александър Исаевич. „Апаратчиците омърсяват всичко, до което се докоснат“: залата гузно мълчи, четирима дръзват да гласуват „въздържал се“, единствен Благой Димитров вдига ръка – „против“!

„Злото идва на порой, а си отива капка по капка“.⁶ Възстановен е в Съюза на писателите на 07 септември 1984 г. без уговорки и условия, „по най-висша препоръка“.

⁵ Димитров, Благой. Белег от граница. София: Програмни продукти и системи. UK “SPS PRINT” – София, 2002, с. 79.

⁶ Пак там, с. 83.

БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

РАЗВИДЕЛЕНА ДУША

Треперковци и нагаждачи още дълго ще проявяват нелепа предпазливост при отбелязването на всеки безспорен факт от житейската му биография. Как да признае апаратчикът, че това лудо „ланинско птиче“, дете все чупи правата линия на всяка граница, е вреснало за първи път на 02 април точно когато е открит и „историческият Априлски пленум“!

Ех, друго си е човек да има звънец на бюрото или някое от тия две болести – млада жена или старо вино, а ветрогонците – да гонят Михаля!

Дните бягат към неизбежния край и по-страшен от неопазената златна ябълка е дъсченият кръст на бащината порта... След годината на Дракона идва ветровитата 1989 г. на Змията и разгонва зрели и незрели като тръни през полето. „Политическата лирика на Горбачов“ обещава много и ражда съмнения – края е далечен, а само той „увенчава делото“! „Идеалните послушници“ отново са на мода, а Благой Димитров е неудобен, често и излишен. Промени, желани и страшни, го изправят пред тълпите от врагомани, графомани, но вярата му, че в душата на българина има здрава ядка състрадателност и скептицизъм, го кара да напомни: „Една кръв сме, дявол да ни вземе“!

*Семейството на Благой Димитров 1971 г.
поетът с дъщеря си Ирина, съпругата му Росица държи на ръце сина Димитър, сем. албум*

Змеят се хили и тресе Балкана, порои от загуби и раздели застигат балканските народи. Сатанинският смях събужда парадоксите, влудява с размаха си: „Какво да правя?! Синът ми се жени, брат ми умира“.⁷

Животът е кратко свиждане и тясна пролука, през която да се промъкнеш с развиделена душа. Труднопостижимо и лесно е, когато живееш в света на ароматите: „Една ябълка, а мирише като цяла градина!“⁸

⁷ Пак там, с. 82.

⁸ Пак там, с. 45.

ЕЛИЗАБЕТА ГЕОРГИЕВ

Елизабета Георгиев е родена през 1975 г. в Цариброд. Начално училище е завършила в село Смиловци, гимназия в Димитровград, а сръбски език с южнославянски езици - във Филологическия факултет в Белград. От 2000 г. работи като главен библиотекар в Народната библиотека „Детко Петров“ в Димитровград.

Георгиева се занимава с научна и литературна дейност. Пише поезия и проза за възрастни и деца на сръбски и на български език. Превежда от български на сръбски и обратно.

Участник е в голям брой конференции в областта на библиотечното дело и културната история в Сърбия и чужбина. Автор е на над петдесет статии в списания и сборници от конференции.

Автор и редактор е на двуезичните (сръбско-български) телевизионни предавания за деца „Клинци и хлапета“ и „Попонайци“ и на двуезичното (сръбско-български) списание за деца и юноши „Фарче“.

Носител е на няколко литературни награди.

АВТОРСКИ КНИГИ НА СРЪБСКИ ЕЗИК

- Путевима зорњаче – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2001.
- Сновуљци – Ваљево: Импресум, 2005.
- На рингишпилу имена – Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2018.
- И онда... – Ваљево: Интелекта, 2018.
- Ђошак иза ћошка – Пирот: Народна библиотека, 2019.
- Три лица и птица – Ваљево: Интелекта, 2019.
- Шуш и Миш у библиотеци/Елизабета Георгиев, Милица Матијевић. – Ваљево: Књижевна омладина, 2019.
- Путоказ за сновотрагаче – Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 2020.
- Када и Сунце мјауче – Чачак: Пчелица, 2020.

АВТОРСКИ КНИГИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

- Чайка – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2004.
- Чуруликане на хлапетата – Ниш: Братство, 2008.
- Разпродажба на сънища – Ниш: Братство, 2011.
- Бащата на Паганини – Ниш: Ново Братство, 2018.

НАУЧНИ МОНОГРАФИИ

- 111 година књиге: Библиотека у Димитровграду 1898-2009 – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2011.

- Библиографија: Мост: кн. 141-196/197 (1996-2006) – Ниш: Братство, 2008.
- Култура читања: право детета и обавеза библиотекара/Милица Матијевић, Елизабета Георгиев. – Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2014.
- Анализа стања образовне мреже у прекограничном региону: анализа образовања припадника бугарске мањине у Србији – Национални савет Бугара у Србији, Димитровград, 2014.
- Радионица осмега: 15 година Песничке радионице Народне библиотеке „Детко Петров“ у Димитровграду – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2015.
- Издавачка делатност Народне библиотеке „Детко Петров“ Димитровград: (1996-2016): анотирана библиографија=Издателска дейност на Народната библиотека „Детко Петров“ Димитровград: (1996-2016): анотирана библиографија – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2016.
- Културни Цариброд: прилози за културну историју Димитровграда и историју Центра за културу Димитровград – Димитровград: Центар за културу, 2019.
- Још десет корака књиге: из новије историје Народне библиотеке „Детко Петров“: 2008 – 2018 – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2019.

ПРЕВОДИ

- Витез. Ђаво. Смрт/Алексијева Елена. – Подгорица: Штампарииа Макарије, 2012.
- Између векова/Христова Цонка. – Габрово: ЕКС-ПРЕС, 2013.
- Тврде силни океани/Богоевич Деян. – Габрово: ЕКС-ПРЕС, 2013.
- Прича од 21 лева: савремена кратка бугарска прича. – Краљево: Народна библиотека „Стеван Првовенчани“, 2014.
- Доживљаји рићег гусара, Туфа/Георги Константинов. – Београд: Одисеја, 2018.
- Raptus/Светослав Нанум. – Београд: Архипелаг, 2019.
- Четвртак/Здравка Евтимова. – Београд: Архипелаг, 2020.

НА КРЪСТОПЪТЯ НА ИСТОРИЯТА, В ПЛИТЧИНИТЕ НА ЦАРЕВ БРОД

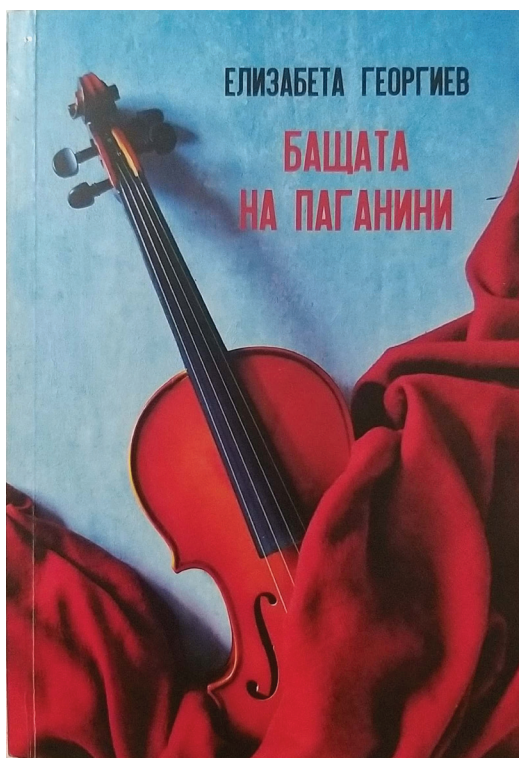
Наблюдения върху съдържателните и идейните особености на сборника „Бащата на Паганини“ от Елизабета Георгиев¹

Една година след излизането от печат на сборника „Бащата на Паганини“ от Елизабета Георгиев, на 20 ноември 2019 г., Народната библиотека „Детко Петров“ в Цариброд организира представянето на книгата. Събитието бе предвидено за края на юни, но авторката го отложи, защото държеше нейни верни приятели и първи читатели да присъстват, а се задаваше лято и с настъпването на всяко следващо утро градът осезателно опустяваше.

* * *

В тъмни доби, да се пътува по хладно, пък и да се не чува и вижда от всеки, царибродчани стягаха куфарите и потегляха към децата, подирили по-добър живот по белия свят на запад от Белград, или с прилежно дезинфекцираните си поостарели каравани се изтегляха към плажовете на Кавала. Мястото е такова – кръстопътно и гранично, провинциално, защото е на час път от София, и централно според дълъг ред исторически обстоятелства; българско по население и сръбско по територия. Тук историята не е приказка за славно минало, не е и раздумка в кафенетата и кръчмите, любими места за срещи и отмора на царибродчани. Няма тук ни ганково кафене, ни антимовски хан, ни женски метох. В Димитровград властва особено постисторическо време, по волята на което за история не се говори и на исторически дати, ако и да се отбелязват. Цариброд вдъхновява с историята, която ревниво пази, и с историята, която пише ежедневно...

Миналото кротува в названията на улиците, площадите и учрежденията на Димитровград, сближава идеологии, помирява победители и победени, бележи болезнени и драматични житейски обрати, слага печата на архивираната памет. На площад „Джинджич“, там, дето

¹ Фотографиите, използвани в този текст, са предоставени от Народната библиотека „Детко Петров“ в Цариброд и са част от архива на библиотеката. Портретът в началото на статията е предоставен от г-жа Елизабета Георгиев и е част от нейния личен архив.

се срещат основните пътни артерии на града и ж.п. линията „София - Белград“, е паметникът на Левски, отсреща – на хълма Камикът, се намира кокетната сграда на старото начално училище „Васил Левски“, днес дом на градската библиотека „Детко Петров“, от двете страни на централния вход на основното училище са бюстовете на Христо Ботев и Моша Пиаде, детската градина се казва „Осми септември“ и до нея се стига по улица „Светосавска“. Над всички тях мирно белее паметникът-костница на Нешков връх... Градът съществува в раздвоението между названията Цариброд и Димитровград – красноречива метафора за паралелните светове, които балканската ни непримиримост със самите нас приема, опложда и старателно задушава в едиповска прегръдка... Да се родиш на Балканите е ежедневно изпитание, и е така от много векове. Причините за това са и видими, и трудно прозрими за безучастни преминаващи, а Цариброд е все повече място за оцеляващи, за хора, стягащи новия кат дрехи за последния път, за Европа или за София...

Градът има своите летописци и вдъхновени художници, пази спомена за всеотдайни учители, артисти и родолюбиви отци, които почиват в гробищния парк – грижливо поддържан и периодично „обновяван“. Гранично място е – брод през Нишава, стародавен стан по Пътя на войната, по хубост – „Швейцария на Балканите“. За родените тук, Цариброд е преди всичко свидно място, отдето бликат и любовта, и болката в сърцето; пулсираща липса, негата по възможно щастие, неведомо проклетие за предателства и талант; с майчиното мляко засукана амбиция – неистова амбиция да пребъдеш в света на успешните.

Безпокойството, че „Цариброд е градът, който си отива“², присъства във всяка творба на авторите, родени преди Втората световна война. Патриархалните пространства на Манастирчето, въртопите на Нишава, Гациното, сладкарничката „Пчелица“, Павилиончето и Мотела – вместилища на скъпа памет, днес са преобразени, по-хубави може би, но без присъствие в празничния календар, останали встрани и от ритъма на споделеното ежедневие. Вероятно това е една от причините за давящата носталгия по миналото, която кара и млади, и стари да възприемат обновлението на града като палимпсест, чиито стародавни записи крият неподправената драгоценна истина за миналото, будят възторг и недоумение от величието на гениите, родени някога между бреговете на Ерма и Нишава. Постисторически краен индивидуализъм, отвращение от естетизацията на масите, съчетани с чувството за обреченост, но и с гордо съзнание за равноценност в световната култура, владеят духа на градчето с действаща художествена галерия и със 130-годишни светилища на духа – училище, библиотека, театър.

В сблъсъка на тия крайни обществени нагласи Цариброд е и си остава град на художници, фотографи, на учени, пътешественици и писатели; вероятно е по-честно да кажа – град на неспокойни и пишещи хора. На тях е посветена книгата на Елизабета Георгиев, макар името на града да не се споменава в нито един от разказите. Със съдбата на хората от Висок, Бурела и Забърдието са свързани и голямата ѝ болка, и неумиращата надежда, *„че ще го има/Човека на този мигновен век“*.

Ще пребъдат хората на това място, ми се иска да добавя на свой ред и аз.

2 Взаимствано от названието на цикъла от графики „Димитровград, който си отива“ на Методи Петров – Мето.

* * *

Отложеното представяне на книгата, а и моята несигурност, че мога да се отърся от мировата скръб на повествованието, ме накараха да прочета „Бащата на Паганини“ втори и трети път, преди да застана пред малкото, но вярно общество на царибродската библиотечна общност: бивши учители, лекари, инженери, юристи, артисти – мълчаливи хора на духа. На срещата този път дойдоха и необичайно много деца.

Да споделим мисли и впечатления за книгата бяхме поканени трима: Мила Васов, редактор на текста и директор на издателство „Ново Братство“, където е отпечатан сборникът, Албена Милев – тогава завеждаща детския отдел на библиотеката, днес – неин директор, и аз. Представянето бе артистично и емоционално, срещата – пропита с нескривана любов към твореца, колегата, учителя и човека Елизабета Георгиев. В края на вечерта някак неочаквано за мен прозвуча пожеланието Елизабета Георгиев да остане вярна на поезията, на звънливата жизнерадост от творбите си за деца.

„Бащата на Паганини“ е знакова и отговорна книга, зов за промяна, зов за съхраняване на духовната идентичност преди безвъзвратното разтваряне на традиции и народи в лоното на всеядната биологична комуна, към която потребяващото човечество се е устремило. Щрихираните разностранни проявления на тревожната и преломена личност превръщат отделните разкази в единен социално-психологически текст с широк културен диалог. „Бащата на Паганини“ е изстрадано откровение на постисторическия човек за духовните разпади в обезличено и дегероизирано общество, останало без бог и господар отвъд страстите на плътта. В тъканта на разказите са вплетени знакови за българското духовно пространство образи, наситени в този контекст с опустошителното внушение за изчерпана пасионарност. Цикличната, асинхронна структура на сборника задълбочава усещането за неизбежно мултиплициране и утвърждаване на антигероя в продължение на не едно поколение. Внушението за апокалиптичност се нагнетява от безгръбначното епигонство на „избраниците“, хора на словото и музиката.

Спотаеният гняв в изречените въпроси, както и важността на премълчаните обществени развръзки са част от причините да пиша за сборника. Водещо бе желанието ми за среща с новите и следващите читатели, които считам, че книгата заслужава.

Структурата на сборника, прецизно моделирана в три смислово-времеви ядра – настояще, минало, бъдеще – носи внушението за пълзящо деградиращо издребняване на човешкия живот. Съдбите на скицираните в първата част герои представят повтарящия се в настоящето сюжет за егоцентрична самоизолираност и тържествувача посредственост; кратката присъда за миналото е „загуба“, формулирана още в заглавието на втората част – *„Малки картини на изгубените дни“*. Парадоксът в заглавието на последната и най-кратка част – *„По дирите на човека. Има ли между хората човек?“* – е израз на несигурността в бъдещето, заредено с тревожност от погубената човечност.

Крехкостта на оптимизма за възможното духовно възправяне на човека е внушена и чрез количественото съотношение на трите смислово-времеви ядра на сборника. Като обем на повествованието властва **безпаметното настояще**, многократно осмислено от героите на деня като засищане на плътта и вакханално отдаване на трудноудържими страсти: *„жената...най-вкусното нещо, което бях опитвал в живота си“* (11), *„Животът е много кратък, за да се отказвам от сладките му“* (20), *„Станах свободна и грешно страстна. Всяка част от живота ми беше подчинена на желанието да бъда ловец на мъже“* (22), *„Един ден сама тръгна за покупки и продаде красотата си. Просто ѝ се прииска да разбере колко струва“* (41), *„Виж мене, добра работа, много пари и още повече жени! Живей, приятелю!“* (52)³ Егоцентричната философията да се живее за мига, в името на плътта, която старее бързо и изтлява без следа, налага уродливия образ на човека едnodневка – без памет и съвест, биологична единица със спорна значимост за самия себе си дори.

Безгръбначната малодушност на издребнялото време се оглежда в образа на героя от разказа *„Съвсем обикновен ден. Но“*. Раздиран от омраза и страх, *„малкият чувствителен поет“* (85), *„плагиат“* (79) и *„съвсем обикновен човек, човечец“* даже, формулира житейските опори на хората от „мургавата част на денонощието“⁴: *„Всички мои дядовци са били напълно обикновени хора. Лунатици и луди няма. Всички са живели нормален живот, животец. Поети, артисти, изкуствоведи*

3 Всички цитати в статията от „Бащата на Паганини“ са от – Георгиев, Е. Бащата на Паганини. Ниш: Ново братство, 2018, 119 с.

4 мургав – който има матова, тъмна, но не черна кожа, смугъл. // Onlinerechnik. <<http://www.onlinerechnik.com/duma/%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%B2>>(24.07.2021)

Въвеждането на понятието „мургавата част на денонощието“ и свързаното с него „мургави хора“ влиза в саркастична опозиция със заглавието и героите от популярния американски сериал „Зоната на здрача“ на сценариста Род Сърлинг, чиито сюжети са свързани с мистичното, тайнственото, абсурдното, ужасяващото и комичното. Според Род Сърлинг „Зоната на здрача“ е петото, непознато за човека измерение: „То е средно между светлината и мрака, между науката и суеверието, и се намира между ямата на страховете на човека и на върха на неговото познание. Това е измерение на въображението“.

Казано с други думи, мургавата зона, „мургавата част на денонощието“, е място на приземените хора, на парализираните от страх, на готовите за самоотричане, но не в името на идеали и нечий живот, а за да се живурка без усилия, да се оцелява в зоната на плътския комфорт и без крайностите на всяка енергична страст.

не е имало. Такива фантазъори не, но работници, дребни чиновници, дори и един ковач – да. Значи, улови прадеди не са се катерили по семейното ни стъбло“. (82) Целенасоченото отродяване, страхливото отричане от проявленията на Духа са лишени от драматизма на насилственото отнемане на племенната и верската идентичност в миналото, поразяват с уродливата си самодоволност, поставят тревожни въпроси за морала на съвременния човек. Разсъжденията на героя завършват с апология на удобната памет „По кръвта не трябва да се рови!“ (83) Страхът, че можеш да се окажеш не който трябва според нормите на поредната власт, е най-големият страх на не едно поколение по нашите ширини. Мотивът за съдбовната предопределеност и коварството на зациклящото време е поставен още в заглавието на първата част: „Скици на повторни начала“. Оксиморонът „повторни начала“ дава възможност за различни тълкувания: Който става отново, случва се, започва за втори път, следващ по ред. Контекстът на дванайсетте разказа, които включва първата част, дава основание да приемем заглавието като обобщение за повтарящ се във времето обществен модел на развитие – безпощаден отрицателен подбор, който превръща в неудачник и каещ се самотник всеки, проявил талант и воля за труд и развитие.

Продавачката Силвия става муза и учителка по новата философия в живота на музикалния гений, професора по цигулка Иван Петров от разказа „Бащата на Паганини“: „Научи ме, че работата и музиката не са най-важното нещо в живота на един успешен, талантлив човек... Силвия ме разглези. Станах истински палавник“. (11) Изповедта на трудолюбивата банкова служителка Роси от разказа „Черната“ разкрива механизмите на доброволна мазохистична деградация в условията на всепроникващи изкушения. Притисната от дискомфорта на жегата, от безрадостната самота и лихото съчувствие героинята намразва труда, избира властта на младата си плът: „Аз вече не бях аз, бях някой друг, бях Анна – грешната Анна, която мислеше само за секс и за мъже... Аз съм... По-добре е да не отварям очите си – и отворени, и затворени, те виждат черно!“ (21, 22) В този плашещ свят на коварна интимност и пресметливо подадена в труден момент ръка най-голямото щастие е да си обикновен, незабележим, подобен.

Темата за красотата като изпитание за човешката нравственост пронизва разказите от първата част на сборника. Оголената детска беззащитност пред изкусителната свобода да рискуваш, да си независим и значим според себе-стойността на своята красота, е вълнуващо пресъздадена в разказа „Влакът“. Красива млада жена се завръща у дома. Съсредоточеното вглеждане в пейзажа зад стъклото на бавно ускоряващия се влак създава у нея усещането за пътуване назад, събужда спомена за миналите дни и детството. Пътят към дома отприщва раздиращо чувство за вина и провал: „В кътчетата на безгрешното минало не трябваше да се отбива една уличница... Тогава майка ѝ беше изключително красива... Сънуваше, че ще бъде като нея – красавица и...“ (41) Във влака на живота да си пътник с името „НИЩО И НИКОЙ“ (42) е утеха; мимикрия, която спасява от позор, от клеймото на блудница. Дистанцираното вглеждане в съживените идилични картини нагнетява усещането за контраст с настоящето, но отвежда и до прозрението за иманентно лицемерие, за безнадеждна самота: „Никой не влезе да види какво ѝ е... В тази посока пътувах само такива като нея – празни душички, луди, помисли си тя, а те не се интересуват един от друг“. (42) В трайното усещане за отсъствие на любов, на споделеност и грижа се заражда поривът към скиталчеството надалеч и извън пораждащата норма. Блуденето по света е липса на смиреност, бунт и проява

на самонадеяност, но и свидетелство за изгубена вяра в любовта на ближния; за престъпно безразличие към празнотата, която остава след потеглилите да търсят радост и признание по чужди краища. Пътят на библейския блуден син към родния дом, напрегнатото очакване на неговия баща и щедрото посрещане, което му устройва, са акт на прошка и радост от възкресението на любовта и доверието един към друг, завръщане към животворните потоци на паметта: *„Но подобаваше да се развеселим и да се зарадваме; защото този твой брат беше мъртъв и оживя, и изгубен беше и се намери“*⁵ Блудната дъщеря от разказа „Влак“ не стига до бащиния дом, защото домът, изпълнен с очакване, с разбиране и милост, отсъства. Социалната конфликтност отстъпва пред жестокостта на нравствената недостатъчност. Чувството за непреодолима принадлежност към света на злото изостря самоубийствения порив за нараняване и самоунижение. В отраженията на прозореца вместо ангелските черти на някогашното дете пеперудка изплува зловещият образ на Дявола. Зад метаморфозата пеперуда – Дявол прозира драматичната самота на рано съзряло дете, понесло на плещите си цялата вина за несъвършенствата на света, в който човекът, оставен сам на себе си, е стока с точна пазарна цена: *„един ден сама тръгна за покупки и продаде красотата си. Просто ѝ се прииска да разбере колко струва. Чудно желание! Къде ли са скрити корените на една такава авантюра, когато човекът започва да търкаля дните на живота си не с паметта си, но със скритата страст?“* (42). В риторичния въпрос на героинята звучат неразрешимите тревоги на времето – за прекъснатата нишка на родовата памет, за жестокостта на нравите и самотата в света на всепроникващ ценностен релативизъм.

Робският страх, че „много хубаво не е на хубаво“, намира израз в разказа „Клетва“, където е щрихирана съдбата на три поколения нещастни от своята красота жени. Абсурдната ситуация красноречиво демонстрира кривото огледало на действителността, в която красотата поражда завист, зло, похот, сервилност, загуба на идентичност и най-сетне се приема като родово проклетие: *„Мразех,*

5 Притча за блудния син, Лука 15:11-32. <http://bibliata.zahristos.org/?q=%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B0%2015:11-32&bot_test=1> (24.08.2021)

мразех себе си!!!... Мразя света и мразя всички мои красиви баби! Коя беше толкова грешна, та след толкова години и мене да преследва клетвата на нечии очи“. (61) Красивата героиня живее в раздвоение между ненавистта към божествената си красота и болката от пренебрегнатата си интелигентност. Изпълнена с презрение към всеобщата безпомощност пред красота ѝ, тя копнее за среща с мъжа, който ще харесва преди всичко общуването с нея, ще я спаси от похищаващите погледи и ще я върне в света на обикновеното. Стремещт към „равненство“, желанието за подравняване по ръст и мярка със сивите духом и недотам привлекателните на външен вид се превръща в заветна житейска цел и спасение от „*отвратителното чувство на лична омраза“.* (63) – „*Аз станах обикновена, Лиса, намерих щастие“.* (58). В тази до полуда диaboлична действителност най-големият подвиг е да намериш семейната си половинка, да се топиш в утехата на преодоляното или постигнато притежание на своя партньор. Чувството на самота и непълноценност е обществена диагноза. Обезсърчени, лишени от устрем за развитие и противоборство, младите хора приемат поражението като житейска позиция, избират доброволната самоизолация, озаптени и потиснати от внушенията за несъстоятелност – „*нищо не зная, нищо не умея..., никога не съм знаел нищо, ...не съм умеел“.* (30) Срещата с „брачната половинка“ в тези условия се превръща в знак за съдбова милост, душеспасителен пристан и безалтернативна възможност за реализация. Иван от разказа „Начало“ „*се различава от всички – не обича компютърни игри, гримирани и изкуствено заслабнали момичета, не обича чалгата“* (23), живее с обезличаващия страх от уволнение и от „*хората-вампири, изсмукващи позитивната енергия“.* (30) Неочакваното завръщане от чужбина на ученическата му любов го изпълва с надежда за споделеност, преобразява хленчещия страхливец в енергичен смелчага: „*Напускам работа! Ох, много съм щастлив“.* (33) Искрените му чувства се оказват толкова заразителни, колкото страхът и грубостта на нравите, от които отчаяно се разграничава. Приятелят му Петър изведнъж става необичайно внимателен и нежен към съпругата си, която е бил готов да изостави и да дири спасение от тираничния си шеф чак в Германия. На удивения ѝ въпрос по телефона да не е пиан, той отговаря: „*– Не, просто обичам живота, мила! Всичко ще ти разкажа...“.* (33)

Импулсивни, незрели както в поведението, така и в житейските цели, които преследват, мъжете на настоящето са лишени от съзнанието за патриархалните отговорности пред семейството – да създават и закрилят. Семейният модел, основан върху преодоляването на чувството за несъстоятелност, Елизабета Георгиева откроява като един от най-разрушителните за обществото резултати от подмяната на ценностната система.

Срещата с душевните терзания на Иван и Петър продължава и в разказа „Дъждовна среща“. Неудачникът този път е Петър. Самотен и плах писател, той търси спасение от страховете и потискащото самоотхвърляне в света на въображението: „*Макар на хартията да живее друг живот, да бъде друг, да бъде храбър, да не бъде Петър“.* (52) Приятелят му Иван в този разказ е въплъщение на съвременния успешен самец, понесен на крилете на мъжкото обаяние: „*вече шест години беше „щастливо“ оженен, но винаги си имаше две-три любовници и още много жени, които съзнателно се подготвяха за тази близост“.* (53) Петър не се вълнува от властта на плътта, не ревнува успеха на приятеля си. Уверен в своята различност, той копнее за разбиране, любов и топла дума, за вярна съпруга. Открива избраницата си – красиво момиче със слънчогледовожълти очи, в мимолетна среща под събуждащите капки на обичаен пролетен дъжд. Дали от магичната сила на дъжда, или по волята на друга

неведома сила Петър решава, че непознатото момиче е спасението от големите липси в неговия живот – „без приятел, без любов, без топла дума, без...“ (54) След размяната на няколко смутени реплики светът се преобръща: слънцето палаво се усмихва от небето, а Петър и Елена със слънчогледовия поглед вървят щастливо към своето ново начало. Мигове преди внезапният дъжд да утоли жадните за чудо зеници на Петър, той наблюдава човешкия поток, споходен от безрадостни прозрения за своята безличност, за илюзията, че чувството за цялост и щастие може да бъде открито извън нас: „*Стотици осъдени душички бързаха нанякъде, достатъчно изгубени, за да повярват, че ще се намерят там, зад ъгъла на следващата улица*“ – *И аз съм... Не знаеше кой е и какво е*“ (53)

Загубената или разколебана идентичност, липсата на социална принадлежност са част от причините за моралната освободеност и психическата неустойчивост на младите хора. Когато си сам, когато не знаеш кой и какво си, идентификацията с пленителния образ на избраница, подчинението на неговата воля лесно се превръщат в смисъл и цел на живота. „*Този цвят сега беше само негов*“ – е последната мисъл на Петър, която принизява приказката за любов от пръв поглед в желание за власт и обсебващата зависимост. (55) Оперетният сюжет загубва своята водевилна лековатост – финалът на разказа допълва общата картина на пагубни личностни деформации.

Кафенето „Прегръдка“ от разказа „В прегръдката на сенките“ събира пъстро общество от млади и стари, женени и свободни, за които метеорологичната прогноза във вестника е жизненоважна информация, която ги предпазва от нежелани изненади или ги връща към щастливите дни с хубава прогноза за времето. Ироничната забележка, че това са особен вид хора, които четат и не се доверяват нито на прогнозите в интернет, нито на тези по телевизията, а само на руския метеоролог, който публикува във вестника, въвежда читателя в претенциозната ограниченост на малодушно и апатично общество. Трудолюбивата и хубава Юлка, готвачка и собственичка на кафенето, е изоставена от съпруга си: „*на седемдесет години просто изчезна*“ (45), „*Бил в Швейцария с любовницата си и няма намерение да се връща*“ (46) Измамното семейно щастие на Петър и Юлка, родено от самоотричащия порив на неуверената млада жена към болка, разкрива дълбока личностна криза, свидетелства за отчуждението и безразличието в обществото. Прикривайки обидата от предателството на човека, който ѝ дава усещане за цялост и завършеност, за принадлежност и смисъл, Юлка напразно търси спасение във видимите промени: „*отиде на фризьор и се върна още по-красива и по-усмихната*“ (45), „*направи ново меню с различни екзотични и още по-вкусни ястия*“ (46), „*Юлка беше добрата фея*“ (47) Новата семейната приказка, която пише с жертвоготовна всеотдайност, не ѝ носи радости и удовлетворение. Ненаситна за болката от любимия мъж, която през годините се е превърнала във форма на живота ѝ, насаме със себе си Юлка е по-нешастна от всякога: „*В това огледало сега виждаше непознатата, ранена, рухнала, напукана като стъкло жена, която е на път да се счупи на милион части*“ (47) В една от безсънните си нощи, загледана в преплитащите се клони на плачещата върба и ореха в двора на кафенето, Юлка с изненада открива, че любовта е Божествен закон на душата, състояние на мирозданието, неподвластно на обидите, на изневерите и притворството: „*Разпери криле като крилца на птичка, дигна глава към звездното небе и започна да се върти като жив пумпал. Да, беше жива и никакъв Петър не заслужаваше да боледува, да живее двоен живот*“ (50) В ритъма на този среднощен дервишки танц, открила радостта да си жив и свободен,

Юлка се изтръгва от сковаващия страх пред неизвестността на настъпващия ден:
„ – Днес ще вали...“ (50)

Използването на ограничен брой имена за героите в различните разкази носи натрапчивото внушение за многолетно повторение на един и същи тип нездраво човешко поведение. В разказите „Начало“, „Дъждовна среща“ и „В прегръдките на сенките“ като в паралелни светове се оглеждат съдбите на Иван, Петър и Юлка. Героите разменят житейските си роли, но остават в рамките на драматичната си зависимост от средата, която определя хоризонта на тяхното (не)развитие. Последователната податливост към обезличаващия диктат на посредствеността акумулира усещането за безнадежност.

Мотивът за пропиляната младост и „живот неживян“, натоварен в творчеството на няколко поколения български творци с внушение за отстоявана сред тълпата различност, за самота и мирова скръб, за бунт и несъгласие със съществуващия ред⁶, в сборника „Бащата на Паганини“ е свидетелство за всепроникващ обезличаващ конформизъм. Огорчението от безсмислието на извървения път, съзнанието за всеобща морална и ценностна деградация са изразени от млад професор и застаряваща самотна жена с едни и същи словесни формули. Гениалният цигулар проф. Иван Петров Кирилов от разказа „Бащата на Паганини“ започва своята изповед с обобщението: *„Тези глупави неща са парцали от някогашните умни неща, но осъдените човешки душици ги направиха да станат глупави“*. (7) Същата формула за равносметка на своя живот използва и героинята от разказа „Горчивата жена“. Професорът научава за раждането на първия си син, „горчивата жена“ е на прага на самотната старост, но и двамата определят изминатия житейски път като глупост, пуловер с изпусната бримка, създаван ден след ден, бримка по бримка, *„а след това за една малка минута го разплиташ...“*. (7) Малодушието да си играчка в ръцете на съдбата, да приемаш наложените стереотипи без мисъл за тяхната обществена зловредност, завършва с омерзение към самия себе си и отричане на живота: *„от глупостите се живее, с глупостите се храним, с глупости лягаме, с глупави глупости водим любов и като плод на тази любов раждаме глупави деца, та те да правят още по-глупави глупости и още по-глупави деца...“*. (7, 36)

Моралният релативизъм, приемането на удоволствието като постоянна и единствена цел на живота заличават духовните граници в обществото, обезсмислят всяка социална йерархия и в крайна сметка маргинализират личности и народи. Темата за отсъстващата любов е онова деградиращо начало в личния и обществения живот, което свързва разказа за настоящето с наследството от миналото. Играта на любов – пресметлива, продажна, удобна, властваща, мекушава, вулгарната любов средство – ненавистта към самия себе си, коварното двуличие раждат дълбоки нравствени кризи, защото *„... и планини да премествам, а любов нямам, нищо не съм“*⁷. Любовта като вдъхновяващо мировъзприятие, като свобода на волята и духовната идентичност, като божествен закон на единението остава чужда на героите и средата, която представят. Чия е отговорността за отнетата пасионарност на младите хора, за налагането на болката и обществения nihilизъм като

⁶ Вж. Ботев, Хр. „До моето първо либе“ – „млад съм аз, но младост не помня“; „Майце си“ – „та мойта младост, мале, зелена/съхне и вехне люто язвена?!“; Яворов, П. К. „Маска“ – „Млад - /на младост зноя не усетих“, Дебелянов, Д. „Черна песен“ – На безстрастното време в неспира/гасне мълком живот неживян.

⁷ Библия. 1 Коринтяни 13:2 BG1940.

иманентни състояния на цели поколения са премълчаните и актуални въпроси, които звучат във всяка съдба от сборника към нотабилите и будните творчески умове на обществото.

Миналото, причинно-следствено ядро на настоящия и бъдещия живот, е побрано в седемте кратки разказа на втората част, посветени на невинни на пръв поглед проявления на човешката безотговорност. Отказът да бъде видян, коментиран и съпреживян реалният живот рамкира картините от „изгубените в миналото дни“. Между крайните деструктивни състояния на героите от първия и последния разказ – затворени очи и онемели уста, са проследени незрелите игрови модели на съвременния свят: играта на любов и отказът да се прекрачи прагът на зрелите човешки отношения в разказа „Не те обичам... Обичам те...“ (93), малодушното родителско мълчание пред личностния и физическия разпад на децата наркомани от покъртителния разказ „Терлици“ (97), високопарното пустословие на медийните звезди и ролята им за роенето на армията от фанатични, празноглави последователи в разказа „Лъжа“ (100). Разголваща конкретизация на садистичния медиен инфантилизъм, формиращ мирогледа и житейските избори на младите хора, е изповедта в разказа „А след това... откритие...“. Извън общата тематична рамка за ценностния разпад на личността остава разказът „Ухания“. Оптимизмът на този разказ е плод на внушението за устойчивост и непреходност на народната традиция. Изграден върху парадокса смърт – безсмъртие, текстът се противопоставя на гротескния позитивизъм в творбите от първата част на сборника. Опитът на предците утвърждава жизнелюбивото съзидателно устояване във времето, притегля с уюта на топлата загриженост. Ароматът на бабините вълнени чорапи, изплетени дни преди смъртта, събуждат миризмите на родните огнища: *„на седянките,... на кофичките с прясно мляко, на ракия, на топъл хляб от огнището, ... на вълната от стана и варената царевица от гърнето...“* (107) Властващото в дома ухание на дюли – тези стипчиви слънца на българските есени, връща в съзнанието на осиротяла внучка спомена за ароматното слово и мъдрото старческо мълчание на баба й. Загледана в портрета на далечната си родственица – *„бабината прабаба Милева“, „гордата пазителка на уханията“* (108) преоткрива силата на родството. Ароматът на трите дюли под пожълтялата снимка усуква здрава връзка от най-далечното минало, та до несломимата вяра в сърцето на всеки следващ ден, че не си сам, че си призван и силен, щом в теб се оглеждат хубостта, любовта и опитът на вековете: *„Още по-силно прегърна вълнените чорапи... Тук някъде е и баба...“* (108) Уханията на детството свързват миналото на хората и народите, любовта, която носят, дава увереност в изпитанията на прииждащите дни на разчовечаване. Съзнанието за родовите корени като гарант за личностната цялост и съхранението на обществото родее героинята от разказа „Ухание“ с лирическият говорител от третата, заключителна част на сборника. *„Малък пратеник от миналото“* (108), героинята от разказа „Ухание“ е контрапункт на героя на настоящето, обсебен от разрушителната енергия на уподобяването.

Трагична проява на съзнателно избрана житейска безперспективност откриваме в разказа „Очи“. Героинята, определяща себе си като самодива, остава чужда на непосредственото общуване с природата и хората. Изгаряна от мистичен порив за сливане с творенията на своите мистични видения, младата жена застава пред света с широко затворени очи, фантазира любов, потъва в бездните на егocентричното самооглеждане в творенията на подсъзнанието: *„Ало! Самодиво, ти ли си?! Отново затворих очите си.“* (92) Разказът „Очи“ преосмисля фолклорни

и културни образи, чиято нова семантика преформулира иманентни черти на българската народопсихология, поставя под съмнение оцеляването на рода и психическата устойчивост на човешката личност. Феноменът „непослушни очи“ (89, 90), „любими лъжовни очи“ (90) назовава отказа от самостоятелна трезва преценка на действителността, отменя необходимостта от действена позиция срещу „паяжината на ежедневието“ (91), превръща несвободата в топло лоно. Безплодното пребиваване в света на иреалното е бедствие, оголена форма на достигнати критични стойности на недоверие в обществото; суициден порив, в който се оглеждат малодушие, отчаяние⁸ и труднопреодолим нарцисизъм.

Самодивите в българския фолклор са вихрушки в женски образ, красиви и изкусителни жени, които примамват в своята общност девойки и млади мъже. Непокорни и волни, те са натоварени с амбивалентна сила – да проклинат и лекуват, да жадуват майчинство и без жених булки да стават, под венчило и край огнище да не се заседяват, но да са части от сътворението на света. Въпреки тясната обвързаност с отвъдното – счита се, че са души на млади жени и некръстени деца, пребиваващи сред хората между пролетта и лятото – образът на самодивата във фолклора и още повече в литературата е синоним на действена женска енергия, на непокорство и стремеж към волен живот.⁹ Мони от разказа „Очи“ пребивава в смъртта на своите халюцинации и пълната отдаденост на неживота: „*Но вчера той отново дойде. Беше прекрасен. Ходеше като призрак, недокосвайки земята. Само мой призрак! Любимият ми призрак... Исках само да сънувам и като в нежна пещера да потъвам в Неговите милозвучни думи.*“ (91) Мнимата самодива Мони определя себе си като жена, дете и дявол (90), идентификация, която отвежда към Йовковата Рада от разказа „Шибил“: „*Каква чудновата бърканица — мислеше си той — от жена, дете и дявол!*“¹⁰ В това успоредяване на двете героини неназована, но натрапчиво се прокрадва темата за алчността и грубостта на душите, които убиват всеки порив към любов. Агонията на бавното умирање, на което се обрича Мони, я лишава от обаянието и трагизма на дръзката и романтична Радина саможертва в името на любовта. Мони е образ антитеза на архетипите, с които се идентифицира – моногерой, трагичен и пагубен за цялото общество.

В кратката третолична изповед на героинята от разказа „Мълчание“ мотивът за неживения живот и погубената младост звучи с нови, социални, аргументи. Робската максима, че мълчанието е злато, кара малко седемгодишно момиченце да повярва в чудодейно забогатяване и да избере безмълвното присъствие в живота. Крайното решение на детето е улеснено от бедността, в която живее с речовитите си родители, от маргинализацията на „говорещите“ хора: „*мама и тати са учители... в голямото училище с много ученици, които не разбират, нито се опитват да разбе-*

8 Вж. разказа „Човекът в калъф“ на А. П. Чехов: „*С една дума, в този човек се забелязваше постоянен и непреодолим стремеж да се ограда в някаква обвивка, да си създаде, тъй да се каже, калъф, който да го изолира, да го защити от външни влияния. Действителността го дразнеше, плашеше го, държеше го в постоянна тревога и може би за да оправдае този свой страх, своето отвращение от настоящето, винаги хвалеше миналото и онова, което никога не е било; и древните езици, които преподаваше, бяха за него всъщност същите тия галози и чадър, в които се криеше от действителния живот.*“ (онлайн) <<https://chitanka.info/text/1113>> (24.08.2021)

9 Вж. Георгиева, Иваничка. Българска народна митология. София: Наука и изкуство, 1993, с. 144 – 162.

10 Йовков, Й. Съчинения в два тома. Т. 2. София: Български писател, 1989, с. 10.

рат какво им говорят“. (109) За седем години мълчание институциите признават детето за инвалид, а на четиринадесет – се превръща в обществена изповедалня „и това ѝ харесва“. (109) Саможертвената деперсонализация отрежда на героинята названието ТЯ, в което се съдържа обществената оценка за изключителност и значимост, признание за търпението да изслушва, да приема и освобождава натрупаната в обществото болка: „Забогатя с чужди проблеми, тревоги, грижи и уязвима заради всичко това, ТЯ продължава да мълчи и мълчи“. (109) Знанието за безрадостната човешка съдба повече от всяко друго знание „умножава печал“¹¹ и кара човека да линее. Безмълвието в този текст започва като протест и прераства в съзнателна саможертва – разочовечаване, което отрежда на героинята особената роля на посредник между явното и същностното, между човека и духа на естеството. Историята на мълчаливата ТЯ е покъртителен образ на самопознание и силно напомня за приказното малко бръснарче, което, застанало пред зиналите недра на земята, споделя истината за магарешките уши на цар Троян.¹² Разказът разкрива мълчанието като болезнена форма на самоотричане, израз на деструктивно отчуждение в обществото.

Проблемът за малодушния страх пред истината и удобното пребиваване в комфорта на евфеминистични формули е безпощадно оголен в разказа „Терлици“. Конфликтът родители – деца е разгледан в контекста на все по-актуалната тема за бягството в света на наркотиците. Както и в разказа „Влакът“ нравствената и психическата криза на героинята са резултат от изгубеното доверие в семейството, от труднопреодолимата невъзможност за самоидентификация: „ – *Ти си аз, аз съм ти! Нали?... С кръсък прекъсна втренчения поглед и с цялата си сила удари огледалото... Отвън се чува терлиците...*“ (99) Терлиците¹³, въведени като самостоятелен образ още със заглавието на разказа, насочват вниманието към образа на дома и по един удивително пестелив и красноречив начин преосмислят неговата асоциация с място на топлина, грижа и жертвоготовна любов. Полускъсаните терлици на разочарованата и уплашена майка не прекрачват прага на стаята, зад чиито стени детето ѝ в отчаяна полуда търси път към себе си. Самотната героиня на разказа Мира – паяжина-човек, призрак, баба с очи на извънземно, с едно кратко изречение кара майка си да приеме очевидната заблуда: „*майчице...аз...нея... – Пей, милото ми, пей...*“ (98) Нездравият диалог на Мира с образа от огледалото пред нея свидетелства за пропукана вяра в думите, за драматична самота и нужда от подкрепа: „*Ако ми подадеш ръка, ще мисля много по-добре от вчера!... – Ако ми кажеш само една дума, нищо няма да ти кажа!*“ (97) Животът зад зидовете на привидната приличност загатва един нов феномен на съвременното общество – феномена на прехвърлената отговорност, на подменената логика на човешкото общуване. Майката не смее или не иска да отвори вратата, зад която живее образът на провалено родителство; търсейки път назад към себе си, дъщерята признава с горчивина: „*сама се осъди*“. (99) Претоварването на децата със свръхотговорности

11 Защото в многото мъдрост има много тъга, и който умножава знание, умножава печал. Екlesiаст 1:18.

12 Вж. приказката „Царят с магарешките уши“, (онлайн) <<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=16&WorkID=4333&Level=1>> (07.08.2021)

13 ТЕРЛЙК, мн. -ци, м. (тур.). Домашна обувка, ушита от дебел вълнен плат. Речник на българския език. Институт за български език, (онлайн) <<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%BA/>>(07.08.2021)

и права освобождава родителите от тежобите на възпитателното противостоене, налага тезата за правото на свобода от родителската воля и по същество разгражда семейството като градивна обществена единица. Разказът „Терлици“ е най-съкрушителната илюстрация на израза „да се измъкна по терлици“ – тихо, без да усетим, по терлици от света си отива мама...

Пресъздадените в разказите от втората част обществени стереотипи открояват кризата на две основни ценности – любовта като дълг пред бъдещето и волята да отстояваш своята различност. Сборникът „Бащата на Паганини“ ни връща към фундаменталните въпроси – кой съм и защо съм такъв – дописва страниците от голямата книга за страданията на българския народ¹⁴, причинени от многовековните зловещи условия на развитие, но и от нравите и манталитета, които увеличават тъгата и разрухата в нас и около нас. Дискретното присъствие в разказите на образи и метафори от христоматийни творби на възрожденската и новата българска литература усилват внушението за „повторни начала“ с пагубни последици. Дяволичният свят на героите свързва изповедите в самоизобличителна анамнеза за гнета на страха и инфантилната егоцентричност.

Бъдещето. Усещането за загуба на ценностните ориентири е умножено от многократното повторение на омонима „диря“¹⁵ в оглавяването на трите лирически видения, които съставят последната част – „Първа диря“, „Втора диря“, „Трета диря“. Труднопостижимото възраждане на духовния човек от безликото „човешко море“ е представено като резултат от мъчително завръщане към родовата памет, като следствие от подновения диалог с Бога.

Фрагментарната лирична експлозия на отчаяние в трите дири е проекция на загубената логичност на битието: „– *Вода без хора, вода без светлина, без мъж, без жена, без дете...*“ (114), следствие от животоопределящи загуби на съвременния човек – „*без име, без думи, без душа, без морал, без разум, без... човешко!*“ (115). В отломките на родовата принадлежност – рухнал дом без очи, без път и стопани – се оглежда личностната разломеност на всеки един от героите на повествованието. Ревът на „*смахнатата сянка от забравения/бащин праг...*“ – „*Сега съм петно!*“ (113), е отчаян вик и зов за промяна на лишената от настояще, на пребиваващата в надежди за „*още едно ново утро*“ разпадаща се личност. Крехката вяра в съпротивителните сили на неспокойния търсец дух – „*че сред малкото – двама, трима, /и ти си между хората човек*“, е оплодена от надеждата за израстване на поколение, възпитано в Христова доброделност и радост от наследството: „*гледай с любов, търси надеждата, бягай от греховете, научи езика си да е мек, живей с вяра*“. В обърната логи-

14 „Страницы из книги страданий болгарского племени“ е сборник с разкази и повести от Любен Каравелов, които той публикува за първи път през 1868 г. на руски език. Сред творбите е и хумористичната битова повест „Българи от старо време“, която разкрива консерватизма и изостаналостта на българските нрави.

15 ДИРЯ ж. 1. Отпечатък, белег върху земна или друга мека повърхност, оставен обикн. при движение на човек, животно или превозно средство; следа. 2. Веществен белег, признак, свидетелство за нещо, което е съществувало или е било извършено някъде; останка, остатък, следа.

ДИРЯ, -иш, мин. св. дѣрих, несв., прех. Разг. 1. Стремя се, полагам усилие да намеря или откроя нещо загубено или скрито; търся. 4. Прен. Опитвам се да откроя, да постигна нещо с налягане на мисълта; търся. Речник на българския език. Институт за български език, (онлайн) <<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%B4%D0%B8%D1%80%D1%8F/>> (10.08.2021)

ка на стиха „*Радвай се на дедите, почитай децата*“ (116) прозира изразеното във всички разкази безсилие пред неумолимите самоунищожителни процеси в обществото. Надеждата, че децата или някой далечен чудотворец, незасегнат от покварата, ще спасят паметта за миналото и ще въведат ред в съсипните на настоящето, напомня отчаянието на победения ренесансов човек: *за престола/избраният ще бъде Фортинбрас.../останалото е/ мълчание*“.¹⁶

Междутекстовият диалог. Мотивите за духовната издробеност, за пребиваването в люлката на безпаметна дрямка свързват в многопосочен диалог Ботевите творби „Елегия“, „Политическа зима“ и разказа „Рейс 54. Повторното раждане на мургавите хора“. В мургавата действителност на мургавите хора светът е стар клатушкащ се автобус, чиято приспивна песен отвежда нерешителната душица на разказвача в света на чудодейни трансформации: *„Нещо хубаво и бяло, много бяло, блестящо бяло, беше тук около нас. Някаква радост и топлина бликаше от погледа и на Павлов, и на Митева... Раждахме се отново*“ (70). Обезвереният страхливец Павлов, най-мургавата и злосластна г-ца Митева, отхвърлилата любовта тяхна съседка и ежедневна спътничка – разказвач на събитието, срещат в автобус 54 ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ – три ангелски красиви ученички, които в терапевтичните видения на разказвача приемат ролята на божествени съдници и ласкави утешителки. Емоционалният катарзис, който преживяват мургавите герои при срещата си с основните християнски добродетели, поставя въпроса за вярата като опора и извор на жизнелюбие, без да обезсмисля Ботевия гневен въпрос – *Кажу ми, кажу, бедний народе,/кой те в таз рабска люлка люлее?*¹⁷ И в „Политическа зима“, и в „Елегия“ отговорът е – българската интелигенция, към дейността на която Ботев поставя изисквания, съизмерими само с неговата гениална поетическа дарба и страстната му отдаденост на революционното дело. В разказа „Рейс 54...“ трансформацията на мотива за робския сън свидетелства за противоречив исторически развой, за нравствен упадък и трайно духовно обезкървяване. Образът на мургавите хора, находчива метафора на настоящето, осветлява несъстоятелността на не просто заспалите, а на проспалите живота; оголва безперспективността на общество, напълно лишено от съпротивителни сили. Озлобеният песимист Петров, прогонил семейство и приятели с крайното си неверие, е приживе мъртъв страхливец – *„аз съм безсилен и дребен, аз съм нищо!*“ (67); безсъзнателното, чисто биологично присъствие в живота на г-ца Митева, възплъщение на крайната човешка беззащитност пред оскотяването на нравите, е внушено чрез последователното ѝ дехуманизиране – тя е кукла, мишле, мухичка, жертвено агне. На този фон оголващото многословие на мургавата душица на разказвача – „голяма бърборана“, „спортуваща“ успокояващо споделяне на въображаеми преживелици – съдържа уточнения, които решително променят гледната точка към мургавите хора. Любовта към мургавите хора, която тя изповядва, се слива с обожание към средата – *„мургавите улици“, „мургавите погледи*“ (65), и още по-красноречиво – с ненавист към бялото – *„нежелан, нелюбим, некрасив... – омразен цвят*“: (65) Тази самоидентификация поставя въпроса за свободата на избора и личната отговорност към собствената съдба, изравнява деструктивната

16 Шекспир, У. Хамлет. V действие, II сцена. (онлайн) <<https://chitanka.info/text/4531/21#textstart>> (17.08.2021)

17 Ботев, Хр. Елегия. (онлайн) <<http://www.slovo.bg/showwork.php?AuID=1&T1=%C5%EB%E5%E3%E8%FF>> (15.08.2021)

обществена роля на жертвата и палача. Преливането на действителност и сън – „дали беше наяве, или сънувах“, алегоричните образи на мъглата и слънцето – „къде е мъглата, а къде е слънцето на този преживян ден“¹⁸ (65), са преки препратки към художествената тъкан на Ботевия фейлетон и категорично свидетелство за родството на лъжепатриота и „мургавия човек“. Сюрреалистичното политане на рейс 54 като облак, без спирки и без интерес към възможните нови пътници, е метафоричен образ на безвъзвратното маргинализиране на героите и обречеността на надеждата за духовното им прераждане; усамотили се и самотни, героите на постисторичното време са само „сенки от хора“ (67), проекция на призрачен свят, „приказка без начало и край, забравена приказка в някоя забравена книга“. (68) Песимистичните алегорични проекции на бъдещето във фейлетона „Политическа зима“ и разказа „Рейс 54“ – „нощта се не свърша, зимата се не изминува“¹⁹, „истината и лъжата се прегръщат и оставят петна на НЕЩО по пътеките“ на този същия живот“ (64), са още една основателна причина за търсенето на същностна и родствена близост между героите на двете епохи.

Подобно на останалите разкази от сборника и „Рейс 54. Повторното раждане на мургавите хора“ се отличава с особена двойствена оценка на действителността. Изповедта на главния герой разкрива гледната точка на съвременника – анонимен невротизиран самотник, често маргинализиран член на обществото, а финалът на разказа изненадва с щастлива развързка и заключения, силно разколебани от логиката на изложението. Деформацията на световъзприемането, плод на семейна драма или оформена под диктата на медийните митологично-фантазни и рекламно-игрови сюжети за леснодостъпен бляскав успех, придава на разказите характерното за гротеската преливане между реалното и подсъзнателното, без при това да се приглушава уродливостта на страха, малодушието и омразата.

Подчертаният интерес към градския човек, попаднал в дълбока душевна криза, изследването на гранични ситуации на раздвоение, лудост и депресивна самоизолация от обществото свързват сб. „Бащата на Паганини“ с поетиката и социалната чувствителност на диаволизма. Честотната употреба на черното, горчивото, греховното, призрачното и болното начало като характеристика на героите е другата съществена близост на разказите от сборника с изразните средства на диаволизма, която дава основание да приемем за знакови образната и идейната диалогичност между разказа „Писалката на червения балон“ и стихотворението „Дяволско“ на Атанас Далчев. Разказът представлява изповед на главния герой – писател в творческа криза, „пещерен човек“, „дивак“, „луд“, чийто живот се превръща в реалност само ако разпечатва всеки набран на компютъра лист: „тогава написаното става живо, има душа, осезаемо е“. (23) Разхвърляните по пода на мухлясалия му апартамент смачкани топчета листи, преливащото от тях кошче за боклук са експресивна метафора на сложните взаимоотношения между героя и действителността. Зейналата празна уста на принтера извежда пишещия мъченик от клетката на доброволната му изолация сред „заплахите и изпитанията“ на улицата: „слънце, хора,.. плащещ шум... суматоха... краката не ме слушаха. Почти не се движат. Или пиша, или чета това, което съм написал“. (24) Екзистенциалната и духовната криза на героя напомнят образа на Далчевия

18 Вж. Ботев, Хр. Политическа зима. (онлайн) <<https://litenet.bg/publish5/hbotev/proza/zima.htm>> (10.09.2021)

19 Пак там

маргинализиран герой от „Дяволско“: *„и аз умирам в стаята под покрива/тъй близко до самия небосвод.../ А долу преминават автомобили.../и смехове и крясъци звучат...“*.²⁰ Големият въпрос, пред който се изправят двамата герои, е искат ли да бъдат част от света на суетливото безплодно ежедневие. Отказът от красотата и жизнерадостта на света никога не е лесен, напротив – винаги предполага някакво насилие и труднопреодолима болка: *„И за да заглуша във себе си скръбта,/понякога аз сядам на прозореца/и яростно оттам замервам хората/със пръст от старите саксии без цветя“*. Проява на същата тази скръб и на недоволство от съдбата е както смачкването на листите с регистрирания житейски провал, така и упорството за преодоляване на болката. Съзнавайки своята непримирима различност със заобикалящия го свят, героят на Далчев избира да остане верен на себе си: *„Аз имам всичко: моя е смъртта“*. Решимостта на лирическият Аз да не приема *„състрадание от хората“* свидетелства за разрушено доверие в искреността на човешкото общуване, поражда недоволство към общественото устройство, изпълва с чувство на вина за бездушното и пасивността пред несправедливостта. Остава въпросът, доколко е допустимо в мирно време отказът от живота да се приема като израз на бунт и нравствен стоицизъм. Въпреки струящото във всеки ред съчувствие към мрачния самотник от поднебесната мансарда, авторът изрича категоричната си присъда към героя и действителността в заглавието – дяволско! Пътят един към друг е божествен закон на битието!

В разказа „Писалката на червения балон“ героят също е на крачка от смъртта след последния си роман: *„всмуква всичкото ми въображение, а дори може би и мен самия“* (26). От отчаянието го спасява случайна чудодейна среща. Тръгнал за хартия, героят среща странно малко момиченце с огромен червен балон, което му връща въображението. След срещата разказът загубва своята логичност и следва сюжетната схема на вълшебна приказка. Подобно на небесен пратеник, момиченцето дарява на измъчения писател вълшебна пръчица – обикновена черна пластмасова писалка, но истинско решение за творческите му мъки: *„Успях... Принтерът изхвърляше листове хартия, които четях и слагах на масата. Беше... блестящо...“* (26) За седмица романът е готов. След щастливия край на приказката следва стряскащ епилог – довольният от себе си творец с финала на романа е подписал и завещанието си. Краят на разказа ни връща към отчаяния протест на непримиримия Далчев герой: *„И аз ще се изплеза на света,/обесен върху черния прозорец“*. Тъжната равностметка налага извода, че нито забравата в труда, нито напрегнатата рефлексия могат да компенсират разколебаната вяра в собствената ценност. Понякога смисълът на човешкия живот е в силата да противостоиш, друг път – да приключиш започнатото... Смисълът и на най-потискащите творби на изкуството е любовта, утвърждаването на любовта като същност и спасително състояние на човешкия дух.

За заглавието на сборника. „Бащата на Паганини“ е заглавие, загадъчно и интригуващо, което формулира основния конфликт в разказите от сборника, вечното противопоставяне бащи – деца, и поставя фокуса върху личността на бащата. Името на загадъчния и демонизиран цигулар подготвя читателя за среща с тайнството на необяснимата магнетичност и виртуозност на Паганини, отправя към епохата на Просвещението – гранично време на начеваща секуларизация на западноевропейското общество и настъпление на модерното изкуство.

20 Далчев, Атанас. Дяволско. (онлайн) <<https://chitanka.info/text/12113>> (30.08.2021)

Паралелът между образа и съдбата на действителния Паганини и фикционалната действителност обогатява с допълнителен исторически контекст нравствената проблематика на сборника, извежда закономерности на общественото развитие.

Конфликтът бащи – деца на страниците на „Бащата на Паганини“ е преосмислен чрез болезнената взаимовръзка между минало, настояще и бъдеще. Образът на бащата в едноименния разказ проследява разпадането на родовите връзки в две последователни поколения и поставя глобалния въпрос за ролята на бащата за съхраняването на семейството. Николо Паганини е самотен баща на злочестия си син Ахил, Иван Петров – героят от разказа „Бащата на Паганини“, е неволен баща на „бъдещия Паганини“, напълно обезличен като личност и професионалист от лихото коварство на плътта, превърнала в парцали „някогашните умни неща“ за семейство, дом, отговорност. Роден да покорява света с музикалния си талант, проф. Иван Петров трепери „като изплашено зайче“ пред хипнотизиращата плът на младата студентка Мария. В неравностойната игра на обладаването тя е госпожица Ботева, той – Иван, Ванката с ценното семе, с гените, които обещават „син по-голям от Паганини“, успех и бляскав живот. Разгледани в контекста на историческите процеси от началото на XIX и XXI век, съдбите на действителния и фикционалния баща представят началото и финала на разпадащото се патриархално семейство, т.нар. в наши дни традиционно семейство. В трагедията на самотните и липсващите бащи се оглежда предупреждаващият вопъл на Балзаковия Дядо Горио: *„Отечеството ще пропадне, ако бащите се тъпчат с крака. Това е ясно. Обществото, светът се крепят на бащинството; всичко ще рухне, ако децата не обичат бащите си“*²¹

През 2018 г., след почти десетгодишно прекъсване, издателската дейност на вестник „Ново братство“ е подновена с отпечатването на сборника „Бащата на Паганини“. Количеството и качеството на „събудените“ за съзнателен живот читатели ще определи посоката на подновения духовен диалог на роден език. Книгата на Елизабета Георгиев впечатлява със зрелостта на социалната си чувствителност и отговорността, която поема в този процес.

21 Балзак, О. Дядо Горио. IV част. (онлайн) <<https://chitanka.info/text/3157-djadogorio/4#textstart>> (14.09.2021)

ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ

Властимир Вацев е роден през 1934 г. в Цариброд, Р Сърбия.

Завършва история на югославските литератури през 1958 г.

Дългогодишен преподавател по български и сърбохърватски език в Царибродската гимназия, той е и съветник по български език към Педагогическата инспекционна служба в Ниш, член на рецензентската група към Института за издаване на учебници на сърбохърватски език за покрайнина Войводина, както и член на Института за издаване на учебници на СР Сърбия.

През 1969 г. Съюзният съвет за координация на научни дейности в Белград го командирова в Института за литература към Българската академия на науките, където проучва българската критика и есеистика.

През 1971 г. е преподавател по български език в Полувисшия педагогически институт в Ниш.

През следващата 1972 г. чрез Републиканския секретариат за образование и култура на СР Сърбия става степендиант на Правителството на Р България във Факултета по славянски филологии на Софийския университет. В Катедрата по български език проучва българската литература между двете световни войни, проблемите на съвременния български разказ и новата българска поезия.

Дългогодишен член е на редколегията на сп. „Мост“ – Ниш, където публикува свои творби.

СЛОВО ЗА ДЕЛОТО НА УЧИТЕЛЯ ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ОТЧОВДЕН

*Представяне на сб. „Малко езикознание“ на Властимир Вацев
18.10.2018 г., Народна библиотека „Детко Петров“ – Цариброд¹*

Уважаеми царибродчани, днес сме се събрали да отдадем заслужена почит и уважение към делото на дългогодишния стожер на родното слово, на радетеля за българска култура и просвета във Вашия град и в Р Сърбия, на учителя с главна буква – г-н Властимир Вацев!

За мен е голяма привилегия да бъда сред Вас, да опозная бита и културата на неотстъпчивите, весели, хитри и лукави, мъдри и красиви, уверени в собствената си ненадминатост шопи – герои на Елин-Пелиновите разкази, вдъхновили човеколюбивите и чудати повествования на Йордан Радичков, застинали в творбите на великана на българското кино Рангел Вълчанов!

В книгите на г-н Вацев всеки странник може да открие атмосферата на стария Цариброд, да разбере духа и настоящето на Димитровград, да изгради своя представа за характера и възделенията на неговите жители – разпнати между избора да оцеляват или устояват в кипящия от племена и народи кръстопът на Изтока и Запада, орисани да бъдат пазители на царевия брод в склоновете на древния Хемус.

В навечерието на 19 октомври, наричан Отчовден, когато българската църква слави делото на свети преподобни Иван Рилски – „небесен закрилник и покровител на българския народ, патрон на българските будители“ – ще се опитам да Ви запозная с моя прочит на последната книга на учителя Властимир Вацев „Малко езикознание“.

¹ Статията е публикувана за първи път в два поредни броя на списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 10, 11, 2018, с. 22 – 23.

Още заглавието – „Малко езикознание“ – определя аудиторията, към която е адресиран сборникът – специалисти филолози и заинтересовани от проблемите на езиковата култура; подсказва съдържателния обхват на книгата – поредица от статии, посветени на особеностите на българския правопис и правоговор, на малко познати граматични норми. Внимателният прочит на книгата обаче дава основание да перифразираме заглавието така: **„страници от голямата книга за българската ментална и национална идентичност“**, защото езикът и словото сътворяват човека – определят неговия духовен и емоционален строй, превръщат се в най-красноречивата му характеристика. Словото е сечиво и памет, мярка за зрелостта на личности и епохи. *СЛОВТО Е БОГ*² според смирения цивилизатор ап. Йоан, без неговата мощ *„всичките народи са голи“*, добавя първоучителят св. Константин-Кирил Философ, *„понеже без оръжие не могат/с врага на нашите души да се сразят/те са готови за плена на мъки вечни“*³ С размисли за произхода и ролята на словото в историческия развой на славянските народи начева и сборникът „Малко езикознание“: *„И въпреки превратностите на времето, словото остава живо и непокътнато, за да ни вдъхва вяра в нашата правота, сила във вечното движение, светлина по пътя към бъдещето“*⁴ (с. 8) Още първата статия „Славянските първоучители Кирил и Методий и думите“ поставя болезнения въпрос *„за съзидателната и унищожителната сила на словото“* (с. 9) Съвместното живеене на близки по език, култура и история народи често ражда манипулативни полуистини, плод на повърхностни наблюдения и желание за превъзходство, там, където то е неуместно.

С уважение към човешкото достойнство и в духа на завещания от отците на нашата култура принцип за равнопоставеност на народите авторът въоръжава с аргументи – научни, литературни и чисто човешки, двама царибродски гимназисти: паметливата Станка и Мето, *„съименик на първоучителя Методи“* (с. 8)

Творците на словото участват най-активно във формирането на отпечатъка, който места и народи оставят в историческата памет. Емоционалните „дискусии“ на г-н Властимир Вацев за нормите на българското слово свидетелстват за актуални обществени процеси, разкриват нравствената и професионалната същност на автора: учител, приел за свой дълг да образова и изгражда личности; възпитател и психолог, загрижен за моралната устойчивост и здравето на младите хора; тревожен будител, отговорен за прогреса и дълготрайността на родния свят.

2 Евангелие от Йоана 1:1.

3 Константин-Кирил Философ. Проглас към Евангелието. (онлайн) <<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AulD=414&WorkID=14972&Level=1>> (15.10.2018)

4 Всички цитати в статията от „Малко езикознание“ са от: Вацев, Властимир. Малко езикознание. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2017, 198 с.

Сборникът „Малко езикознание“ представя 69 научнопопулярни есета, рамкирани от предговор и кратка биографична справка „За автора“, дело на г-жа Ясминка Манчев.

Съдържанието на уводните редове разкрива целенасочената и съзнателна работа на автора върху структурата, формата и съдържанието на статиите в сборника: *„изхождах от образователните, възпитателните и естетическите изисквания, които са необходими за изграждането на подрастващите“* (с. 5), *„смятам, че ако бъде публикувана, книгата ще бъде полезна... ще бъде принос към стремежа за повишаване на езиковата култура, както и за повишаване на общата култура на всички, които я прочетат и ползват за справка...“* (с. 6)

Заглавия като „Лъргавият Ъ“, „Бройна форма на имената“, „За Ван Гог и езиково-правописните грешки“, „Нахалството на новия глагол“, „Хищните пернати и езикови познати“, „Будителите и пълният член“, „Диалектни увлечения“, „Нахалните гости“ и др. насочват към стиловата диалогичност на статиите, подсказват достъпността на изложението и в голяма степен са натоварени със смисловата синкретичност на сборника, ангажиран с морално-естетически и познавателни задачи.

Във всяка една от „урочните единици“ откриваме прецизно филологическо знание, назовани са разнообразни похвати и форми за работа с учениците, изградена е макар и твърде схематично неизбежната във всяка училищна общност опозиция учител – ученик. Тънък психолог, наблюдателен и тактичен събеседник, учителят в тези фикционални уроци предусеща поривите на своята непокорна аудитория, обуздава хаотичния ѝ бунт, превръща своите възпитаници в единомишленици, жадни за знания и успех! В една не малка част от текстовете вълнуващи пейзажни картини нарушават урочната нормативност на изложението. Усетът към красотата на мирозданието, умението да се доловят непознати и загадъчни гласове на природата бихме могли да приемем като порив на автора да изяви чувствителността на своята личност, а защо не и като съзнателен опит да моделира желанието психологически портрет на учителя по роден език въобще.

Погледната като свидетелство за нравите и потребностите на конкретната, исторически и географски формирала се общност „Цариброд-Димитровград“, книгата на г-н Властимир Вацев е полезно четиво за всички, изкушени от въпросите, свързани с учебно-възпитателния процес, с българската история и особеностите на българската народопсихология.

Сборникът „Малко езикознание“ създава родолюбив свят на умни и интелигентни личности, самоизграждащи се носители на красивото слово, духовно свързани с родната традиция и културните достижения на Западна Европа.

На страниците на тази привидно еднопластова творба наблюдателният читател може да открие имената на малък училищен колектив: назовани и характеризирани речево, поведенчески и портретно са не по-малко от 70 ученици и поне осем техни преподаватели. Етимологията и семантиката на имената на героите са знак за етническа и духовна идентичност. Според произхода имената на учениците могат да бъдат разгледани в пет групи:

- имена, свързани със знакови личности и събития от българската история – Калоян (с. 84), Аспарух (с. 99), Крум (с. 110), Константин (с. 113), Троянка (с. 141), Ивайло, Десислава (с. 168), Боян (с. 160), Асен (с. 166), Преслава (168), Манол (с. 186);

- имена в чест на християнски светци, апостоли и религиозни празници – *Методи/Мето* (с. 8), *Васил* (с. 11), *Иван* (с. 13), *Георги* (с. 25), *Кръстина* (с. 25), *Никола* (с. 29), *Стефан* (с. 43), *Кирил* (с. 43), *Тодор* (с. 48), *Димитър* (с. 57), *Марина* (с. 57), *Петър* (с. 69), *Йордан* (с. 75), *Ангелина* (с. 84), *Йоан* (с. 84), *Павел* (с. 96), *Елена* (с. 113), *Лазар* (с. 121), *Рангел* (с. 121), *Благой* (с. 121), *Магдалена* (с. 123), *Йосиф* (с. 126), *Матей* (с. 132), *Димитринка* (с. 132), *Богдан* (с. 154), *Христо* (с. 164) и др.;
- имена, свързани с названия на цветя, дървета, небесни светила и месеци – *Маргаритка* (с. 13), *Здравка* (с. 26), *Росица* (с. 27), *Калина* (с. 41), *Зорица* (с. 62), *Юлия* (с. 41), *Юлияна* (с. 51), *Детелина* (с. 66), *Теменужка* (с. 69), *Здравко* (с. 69), *Незабравка* (с. 72), *Роза* (с. 78), *Иглика* (с. 81), *Карамфил* (с. 81), *Боряна* (с. 89), *Деница* (с. 89), *Явор*, *Латинка* (с. 93), *Цветан* (с. 166), *Мая* (с. 186) и др.;
- имена, назоваващи качества и състояния – *Станка* (с. 7), *Стойчо* (с. 10), *Миlena* (с. 34), *Стоян* (с. 35), *Любомир*, *Станислав* (с. 59), *Румен* (с. 62), *Пламен* (с. 72), *Павлина* (с. 75), *Радостина*, *Добринка* (с. 87), *Радко* (с. 96), *Радка* (с. 97), *Любена* (с. 99), *Захаринка* (с. 104), *Огнян* (с. 126), *Бисерка* (с. 129), *Красимира* (с. 132), *Любен* (с. 132), *Любка* (с. 138), *Веселка* (с. 144), *Радослав* (с. 149) и др.;
- имена, наложили се в българската именна система в резултат от по-нови културни влияния – *Сашко* (с. 11), *Таня* (с. 16), *Елизабета* (с. 48), *Валентин* (с. 59), *Евгени* (с. 75), *Кристиян* (с. 113) и др.

Имената на учителите, без да се отличават с подобно разнообразие, са смислово и функционално натоварени, внушават едновременно и хладна дистанцираност, и усещане за чистота и нежност: *г-н Петров* (с. 20), *г-н Иванов* (с. 93), *г-н Стефанов* (с. 113), *г-н Григоров* (с. 139), *г-жа Снежана Петрова* (с. 102), *Цветелина Кънчева* (с. 171), *Жени Калканова* (с. 180), *г-жа Щерева* (с. 194), психоложките са с имена терапия – *Весела Георгиева* (с. 78) и *г-жа Зюмбюлева* (с. 104).

Познавателната и художествената стойност на сборника можем да открием в особеното внимание, с което авторът се отнася към изграждането на усещането за време и пространство. Краткотрайността на човешкото време и устойчивостта на порива към „езикознание и всезнание“ можем да усетим в последователното редуване и сливане на „научни дискусии“ и отдиш:

„– Ако не ви е интересно, да не ви досаждам. Само кажете! – обърна се Васил към компанията...

Василе, абе аз съм чувал да казват и по канал 1 на БНТ, и по БТВ, и по Царибродската телевизия благодар’а и благодар’ъ и благодар’ъ. Кое е правилното? – попита Сашко.

Васил все едно караше учителския си стаж на открито. Той започна направо изложението, без уводна част“ ... (с. 11)

Авторовото пристрастие към особеностите на пейзажа през различните сезони, подчертаната чувствителност към безотговорността на разрушителната индустриализация откриваме в уводната част на статиите или в подбраните към езиковите правила примерни текстове: *„Настоящата година предвещаваше катастрофа. Наводненията причиниха щети за милиарди и погълнаха хиляди човешки животи, заляха градове, села и земеделски площи, пожари изпепелиха хиляди декари гори и торфни резервати в Русия. Природата полудя.*

Група приятели-съученици, подслонени на сянка край изтощената река, разсъждаваха за човешката безотговорност към природата сериозно, като мъдречи, но се и препъваха около някои правоговорни и правописни въпроси“. (с. 34)

Образът на гимназистите от сборника „Малко езикознание“ са трогателен опит на учителя да използва силата на мимезиса - израз на вярата, че изграденият образ ще намери своите ценители и последователи в днешните и бъдещите читатели на сборника.

Някаква патриархална топлина се крие в особената реалистичност на повествованието, постигната чрез употребата на познатите за всички царибродчани топоними – кв. „Строшена чешма“, пл. „Зоран Джинджич“, сладкарницата на Синан: бивши и настоящи съученици се събират *„под дебелия сянка на дебелия орех на Строшената чешма“* (с. 10), в студените зимни дни децата *„се радват на обилния сняг и на пързалката в „Строшена чешма“* (с. 96), разисква се напрежението около двуезичното изписване на названието *„на единствения площад в Димитровград, именно пл. „Зоран Джинджич“* (с. 118); за да избягат от грубостта на нравите и нездравословния начин на живот гимназистите на учителя Властимир Вацев търсят *„задушевната атмосфера“* на *„тихата сладкарница на Синан“* (с. 144), където пасти, баклави и тулумби подслаждат разговорите им за изисканата реч и злоредната среда на шумните алкохолни компании, в които *„се заражда детската агресия и престъпност“*. (с. 146)

Без да изоставя основаното предназначение на своя труд – помагало по български език, авторът съумява да вплете в сухото езиково съдържание многостранна енциклопедична информация. Страстта на родолюбеца, богатата култура на филолога ще открием в статиите: *„Славянските първоучители Кирил и Методий и думите“*, *„Години, десетилетия, век“*, *„Графическото съкращение св. св. в съчетание с имената на равноапостолите Кирил и Методий“*, *„Будителите и пълният член“*. Редом с езиковите норми е поднесена информация за делото на първоучителите, вместени са културологични въпроси за езика като средство за формирането на личността; езиковата интерференция е разгледана като двустранен естествен процес, в който е недопустимо да се търсят победители: *„всякой да отстоява своята национална особеност и същност... Думите са като волни лекокрили птички, те общуват, за тях няма граници“*. (с. 9)

В сборника могат да бъдат открити интересни описания на значими за българската традиция празници като Гергьовден, Деня на славянската писменост и на българската просвета и култура, Деня на народните будители. Без да измества основната цел – да се изясни как е правилно да се произнасят числителните имена при назоваване на години, как се определят десетилетията и вековете в научните текстове – в статията *„Години, десетилетия, век“* авторът успява да пресъздаде вълнуващ празник в околностите на *„Манастирчето, където излизат царибродчани, за да отпразнуват големия християнски празник, който е в чест на св. великомъченик Георги Победоносец... Леля Кръстинка, майката на Георги, беше опекала агнешко бутче с плънка от гъби и моркови, сложи му мерудии с обязательната мащерка и се получи една златисточервена вкусотия, човек пръстите си не само да оближе, но просто да ги изяде... Групата се чувстваше много приятно сред свежестта на природата. Майтапеха се, пееха, провикваха се, говореха за съвременния джаз, за популярни изпълнители на народни песни, за преподавателя по математика, за танците, вампирите, папуняците и клюводървниците на Йордан Радичков... Когато*

сериозният разговор приключи, именикът Георги запя песента „Лудо младо“. Всички подхванаха мелодията и потънаха в нейното завладяващо съдържание“. (с. 25 – 27)

Бре, какви царибродчани, бре, какви завършени личности: и популярни песни знаят, и джаз слушат, и каква обща култура демонстрират! Не знам дали сте такива? С присъщия ми български скептицизъм ще кажа – съмнявам се! Но и моето неверие, и допустимото разминаване между образ и действителност в случая са доказателства за безусловната любов на учителя Властимир Вацев към традицията и царибродчани, за вярата му, че подобно на своите предци и днешните поколения ще останат до живителните сокове на българските си корени.

Сборникът утвърждава единството на език, традиции и богата обща култура като гарант за формиране на човешкото достойнство, като важно условие за обществен напредък. Във времена на мултикултурно общуване и разколебана нравственост авторът дава сигурни опори в изтощителното търсене на отговора кой съм, какъв съм. В статията *„Будителите и пълният член“* родените на територията на днешна Сърбия големи имена на българската култура от XIX в. съизмерват ръст с утвърдените в националното ни съзнание духовни отци. Неподправена гордост лъха от съзнанието за мощната духовна енергия на земите, останали извън пределите на Отечеството: *„– Ще спомена делото на хората, поникнали на наша почва, закърмени с кърмата на нашия духовен климат, заредени с творческа енергия в нашите училища, какъвто е д-р Кръстьо Кръстев, роден в Пирот, литературен историк, теоретик и критик, строител на модерната българска литература, философия и естетика, вдъхновител на Пейо Яворов, идеен вожд на Пенчо Славейков, Петко Тодоров, Кирил Христов, европеизирал българската литература в края на XIX век; Спас Вацов – поставил началото на климатологията в България, сеизмолог и природолюбител; Златан Дудов – един от най-известните режисьори през XX век, Емануил Попдимитров от с. Груинци, Босилеградско, ефирно нежен поет, перла в короната на българския символизъм. Цялата тази поредица се влита във величествения масив на българската култура, наследница на родопския поет Орфей“.* (с. 139)

Как да оценим нематериалното? За истински значимите дела и достойните личности само времето е съдник! Забравата отстъпва пред талантливите и всеотдайните! *„Забележителен, изключителен, изумителен, невероятен, страхотен“* (с. 111) – такива определения предлага статията *„Злоупотреби с прилагателното култов“* за примите на българското оперно пеене Райна Кабаиванска и Гена Димитрова, за комиците Георги Калоянчев и Георги Парцалев, за гениалния кларинетист Иво Папазов – Ибряма, за скулптора Вежди Рашидов, за автора на *„Време разделно“* Антон Дончев. Така темата за заразителността на суперлативните оценки, изразени с жаргонното определение култов, прелива в знание за съвременните гении на българската култура. Който иска, нека прочете повече за тях – семето е посято!

За звездите на световното кино Елизабет Тейлър, Ричард Бъртън, Клаудия Шифър, Жерар Депардийо, Джулия Робъртс, за имена – емблеми на човешкия гений като Ван Гог и Моцарт, за градовете музеи като Петербург и Дубровник, за върховете на Черна гора и за много, много други факти от най-разнообразни области на науката и обществения живот ще прочетат читателите на *„Малко езикознание“*, докато усъвършенстват формите на българския речев етикет, докато вникват в сематичната разлика между *постижения* и *достижения*, докато се *„освобождават“*

от натрапената в българския език дума *мероприятие* и преоткриват красотата на родните – *начинание, проява*.

Особено ценен за всички, които се отнасят с любов към словното богатство на езика, е речникът в края на урочните статии. В него ученикът ще открие значението на непознати термини, терминологични словосъчетания и абривиатури като *криптозоолог, ятов преглас, маниерност, толерантност, прототип, каменя, гема, БАН, СОУ, АЕЦ*; познавачите ще си припомнят диалектни и разговорни думи като *балама, мижитурка, хаймана, лапацало, врънкам, митка*.

Дълбоко уважение предизвиква почтеността на автора към учените и авторите на художествена литература, от които черпи идеи, вдъхновение и опит. Многократно на страниците на сборника ще открием цитирани имената и трудовете на проф. Владко Мурдаров, на проф. Стефан Брезински, на акад. Стефан Младенов, на Паулу Коелю, Антон Дончев, Йордан Радичков и мн. др.

Уважаеми читатели, пред Вас е книга, създадена с любов и отговорност. В нея е събран дългогодишният опит на учителя, публициста, художника, родолюбца. Роден в Цариброд, споделил неравния му път през не едно десетилетие, г-н Властимир Вацев е тънък познавач и ценител на неговата сурова и омайна природа. С безспорния талант на пейзажист пресъздава вълнуващи картини на притихналия в отчуждената природа балкански градец, в които обаче прозира и някакво смътно усещане за реалностите на битието, за властно желание призраците на страха да бъдат развенчани и овладени. Истинска находка за почитателите на художественото слово са психологизираните пейзажни картини в това лингвистично помагало: *„В гората плаче дете. Десет вечерта е, температурата не надвишава пет градуса. В планината отдавна се е спуснала непрогледна тъмнина. Какво прави това дете в най-гъстия хрусталак? Женски вой смразява кръвта ми. Детето отново проплаква, а жената до него се смее. Невероятните звуци идват от дърво, отдалечено около сто метра. Цялата гора е замръзнала, докато страшното същество плаче, смее се и реди непонятни заклинания.*

„Убеден съм, че е горска улулица“, прошепна в тъмното специалистът по хищните пернати Христов и каза, че нощните птици успешно имитират умиращи хора, плачещи бебета и жални вопли за помощ“. (с. 136)

„Зимата тази година е люта и хаплива. Тъй като бе омръзнала на всички, наричаха я сибирска, а студа – арктически и кучешки. Камък и дърво се пукаха от студ. Не слънцето, с което бяхме свикнали, а някакво друго, подменено, висеше като кърваво кълбо в гората. Бавно и тежко, сякаш в сън или видение изтичаха от него лъчи, по пътя си застиваха във въздуха и замръзваха върху дърветата“. (с. 121)

Да, без съмнение и тези два откъса потвърждават тезата на акад. Антон Дончев: *„Думите са топли и студени, и парливи, и ръбести, и кръгли. Трябва да ги подбираш като камъни в стената, за да си пасват“.* (с. 112)

Само написаното остава, нищо от това, което не е записано, не се е случило. В лицето на г-н Властимир Вацев Цариброд има своя летописец, вдъхновен син и отговорен учител! Ще минат лета и оценките за хора и събития ще се покрият с патината на тяхната значимост. И на тогавашните, и на днешните съдници на времена, нрави и текстове бих искала да напомня снизходителната и правдива оценка на Йордан Радичков: *„Човекът е дълго изречение, написано с много любов и вдъхновение, ала пълно с правописни грешки“.*

Нека грешките ни, уважаеми читатели, правописни и житейски, стават по-малко, делата – достойни за нашите учители и за бъдещето на децата ни!

ПОЛК. ИВАН ХРИСТОВ ПАЧЕВ

Иван Христов Пачев е роден на 10 октомври 1862 г. в град Татар Пазарджик (днешния гр. Пазарджик). На 05 октомври 1879 г. е приет във втория випуск на Военното училище в София. Завършва успешно тригодишния курс на обучение и на 30 август 1882 г. е произведен в чин подпоручик. В навечерието на Сръбско-българската война, от 30 август 1885 г., е вече поручик и участва във военните действия в състава на Първа пеша дружина. След войната е зачислен в Първи пехотен софийски полк¹, назначен е като домакин, а по-късно – за дружинен командир и помощник-командир в Двайсет и втори пехотен тракийски полк, началник е на Двайсет и второ полково военно окръжие. В продължение на пет години, от 1907 до 1911 г., е командир на Двайсет и пети пехотен драгомански полк в Цариброд, от есента на 1911 г. е помощник-началник на Военното училище в София, а от 01 януари 1912 до 17 март 1912 е негов началник. Командир е на Втора пехотна бригада от Втора пехотна тракийска дивизия, а по време на Балканската война 1912 – 1913 г. и на Трета бригада от Осма тунджанска пехотна дивизия.

Тридесет и три години служи на Отечеството като български офицер от действащата армия и преминава степените на военната йерархия от подпоручик до полковник: капитан от 01 януари 1887 г., майор от 01 януари 1893 г., подполковник от 01 януари 1901 г., полковник от 15 август 1907 г. На 07 октомври 1915 г. е уволнен от действителна военна служба и е зачислен в запаса на армията. Като запасен офицер е оставен в разпореждане на Щаба на действащата армия и през 1917 г. е комендант на столицата.

Семеен, с три деца.

Семейство: съпруга – Еленка Пачева (1872 – 1932), син – полк. Христо Пачев (1888 – 1960), дъщеря – Ив. (Пачева) Ефремова (1890 – неизв.)², син – поручик Тодор Пачев (1896 – 1918), внук – кап. Иван Пачев (1928 – 1984), син на полк. Христо Пачев.³

Награди: Военен орден „За храброст“ IV степен – 1886 г., орден „За заслуга“ – 1889 г., орден „Св. Александър“ V степен – 1906 г., орден „За военна заслуга“ V степен с корона – 1906 г., военен орден „За храброст“ III степен – 1913 г., орден „Св. Александър“ III степен с мечове.

Умира на 02 юни 1929 г., на 66 години.

1 За участието на капитан Пачев в събитията, свързани с котрапреврата през 1886, вж. Радев, С. Строители на съвременна България, Т 2., София: Български писател, 1990, с. 116.

2 Според справка на Регионалния исторически музей в гр. Пазарджик, изготвена по моя молба от Георги Геров, уредник в отдел „Нова история“, дъщерята на полк. Пачев се казва Мария.

3 Родословното дърво на рода Пачеви, както и надгробните снимки на двамата синове, дъщерята и съпругата на полк. Пачев могат да се видят тук: <<https://www.geni.com/family-tree/index/6000000004070307466>> (01.09.2021 г.)

ИЗДИГНАТИ ДО СЕДМОТО НЕБЕ

*Лежа самотен, неподвижен,
а раната струй безспир,
ни глас далечен, нито ближен,
а само облаци-покрови
висят над горестната шир:
- Ах, кой ще ме зарови!*

Теодор Траянов

В години, крехки като бистър лед, съгрян от топли мартенски лъчи, в дни, по-мътни от поройните реки на сухо лято, предците ни живеят в съзидание и с милост. Призвани за живот сред грохота на доблестни и кръвожадни ратни дни, милост дават и не пожелават милост в напрегнатите делници на своите кратколетни горестни съдби.

Издигнати на седмото небе, заключени в безпаметно мълчание, не дават знак от небесата предците ни по кръв и саможертва; мълчание гнетящо покрива изравнените гробове... От тях до нас изтлели са без спомен и без семе хиляди луни самотни и ветрове отвяват пепелта на скъпа кръстна памет. Животът ни, разсечен от развилнели се безбройни -исти, -фоби, -фили, пощръклял от яростта на всевъзможни -изми, загубил е смирение и път назад, към първото ни Аз, към алената памет, пълзяща неуморно в кръговрат – от края към началото и пак към края, и пак... безутешен бяг: *родените без памет вече превземат градовете, строени от влюбените в паметта.*⁴

На 23 години поручик Иван Пачев участва в Сръбско-българската война, получава първото си военно отличие, изкачва стълбицата на офицерските звания и служи на царя и Отечеството в размирни и решаващи за утвърждаването на българската държавност години – от Сръбско-българската война през Балканските, та до пъклото на Първата световна война. Воюва доблестно, записва името си и сред ръководителите на висшето военно образование в България. Съзидателната енергия на неговия характер, благородната му амбиция да бъде воин на мира и покровител на изкуството, стават видими по време на престоя му в Цариград.

Двадесет и две години след Сливнишката епопея и настъплението към Пирот някогашният поручик **Иван Христов Пачев** отново се отправя към Цариград и минава Драгоманския проход, но вече като полковник, приел воинските и патриархалните отговорности на полкови командир.

А **Цариград** е гола твърд, жадуваща за семе и възход, балкански кръстопът на царства и отломки: „Сформируването на това село във физиономията на града е станало пръв 1879 година. До построяването на желъзопътната линия, градеца е бил много малък и е дрямалъ във долината на ръка Нишава. Отъ 1888 год.,

⁴ Парафраза на стихотворението на Борис Христов „Вик“: „Късно е, Господи!.../Родените без любов вече превземат/градовете, строени от влюбените“.

отъ когато се пустна желъзопътната линия прѣз града, отъ тогава дрѣмливия Царибродъ започна да се събужда и издига...

Освен мѣстнитѣ стари жители, града се населява и от българи, прѣселени отъ Пиротъ и околността му, и въ разстояние на 15 – 20 год. града значително се увеличи и днес Царибродъ... е градъ съ повече отъ 4000 хиляди народонаселение.⁴⁵

**ДА СИ ПРИПОМНИМ
ПРЕДИ 85 ГОДИНИ**

ВЕРДИ И ПАГАНИНИ В ЦАРИБРОД

Капелмайсторът на военната музика на 25-ти драгомански полк ТОДОР ЙОР-ДАНОВ НАУМОВ бе любимец на царибродчани. Благодарение на него в Цариброд освен народна музика се слушаше и оперна музика.

Всеки празничен ден и недели след обед царибродчани излизаха до Павлиончето, в центъра на града, днес площад "Освобождение", за да слушат музика, изпълнявана от военния оркестър на 25-ти Драгомански полк под диригентството на ТОДОР НАУМОВ. Това са били незабравими дни, които се преразказваха от участниците. Днес вече няма живи свидетели сред ония царибродчани, които нимаха телевизия и радио, но затова пък имаха възможност да слушат хубави военни маршове, хора и рѣчелици, оперетки, някои от които композирани в Цариброд.

Празничните следобеди Данаил Шипов описва като голямо културно събитие. Старите хора, пременени като за театър, взимат по едно столче от дома си и бързат към докяните на площада, за да заемат място с добра видимост към Павлиончето. Младите са на площада, чакат музиката, която пристига от казармите, изпълнявайки марш. Всички очакват да пристигне духовата музика. Тържеството започва с изпълнението на народни хора, а след това с валсове и оперна музика. По време на концерта хората могат

Площадът в Цариброд с „Павлиончето“

да си купят лимонада, бонбони и локумчета, а пред кръчмите и пѣржолѣ. В програмата участват и царибродчани. Освен в духовия оркестър, Наумов е работил и с младежите. По това време Цариброд е имал Певческо дружество, а в училището е бил сформирал и хор.

Днес, 80 години след тези събития, можем да си припомним всичко това благодарение на старите царибродчани, които разказваха за тях и на Елена Наумова, дъщерята на Тодор Наумов, която през 1990 година издаде книжка за работата на своя баща като капелмайстор, диригент и композитор.

Николов, Б. Верди и Паганини в Цариброд. // Братство, №1634 - 35, 25 април 1997, с. 10.

Наред с железницата и казармите, построени през 1889 г., установеният в Цариброд граничен гарнизон играе съществена роля за развитието и напредъка на града.

Присъствието на многочислена офицерска общност с подчертан интерес към театъра, историческата памет и спорта, неуморната творческа и преподавателска

5 Кратко описание на гр. Царибродъ. // Нишава, № 1, 1909, с. 2. – Статията става повод за ожесточена дискусия на страниците на в. „Нишава“, от № 2 до № 8 включително, между анонимния ѝ автор и В. Базовски – секретар на околийския началник, а по-късно и околийски началник – който представя задълбочени познания за миналото и настоящето на Цариброд, за националния и културния облик на неговите жители. (онлайн) <<https://staricaribrod.org/bg/2016/01/22/vestnik-nishava-1909/>> (09.09.2021)

дейност на високообразованя капелмайстор Тодор Наумов⁶ допринасят за обогатяването на културния афиш на града, внасят настроение, усещане за пълнота и общност в нащърбените провинциални делници. Свидетелства за благотворната роля на войската върху живота на града и на целия район откриваме в хрониките на местните вестници „Цариброд“ и „Нишава“: „На 25-ий того дойде въ града ни П-ра дружина отъ 14-ий пѣши Македонски полкъ... Тая дружина се командува отъ Г-нъ Майоръ Михайловски... Още с пристигането на дружината, града ни изведнажъ взема по-оживленъ и веселъ видъ“.⁷ От края на 1903 г. в Цариброд се установява Двадесет и пети пехотен драгомански полк, който разгръща мащабна обществена и културно-просветна дейност: „Утрѣ 4 ч. слѣд обѣдъ, тукашното офицерство дава концертъ въ военния клубъ...“⁸, „Довечера въ офицерското събрание ще се даде танц. вечеринка, на която са поканени много граждани“⁹, „Утрѣ в казармитѣ ще се даде от подофицеритѣ Пиесата: „Свобода или Смъртъ“ в 4 дѣйствия и комедията „Новата мода“ въ едно дѣйствие...“¹⁰, „Утрѣ вечер въ театралния салонъ на Полка ще се даде пиесата „Иванко, убиеца на Царъ Асень I и“. За цѣлта салона е отлично декориранъ, актьорите сж подофицери, а за актьорки пристигнаха отъ Софийския народенъ Театръ двѣ дами, както и нужните за цѣлта дрехи сж доставени отъ София...“¹¹, „Тукашнитѣ офицери устройватъ въ офицерския клубъ за посрещане на новата година „балъ“, гдето сж поканени и много видни граждани“¹², „11 май тая година се отпразнува много тържествено въ града ни. Сутринъта слѣдъ черковния отпущкъ (...) се отслужи благодарствения молебенъ, на който присъствуваха всичкитѣ ученици въ града, нѣколко роти войници и множество граждани и офицери (...) се държаха рѣчи, пѣха се песни и декламации отъ ученицитѣ (...) юнацитѣ и

6 За срещата в Цариброд на двамата големи творци на българската военна музика Александър Морфов и капелмайстор Тодор Наумов, за всеотдайната творческа и преподавателска работа на капелмайстор Т. Наумов с музикантската команда на Двайсет и пети пехотен драгомански полк и самодейните градски колективи вж. Наумова, Е. Капелмайстор Тодор Наумов. София: Македонски научен институт – София, 2003, с. 24, с. 44, 46, 48 – 52, 104, 116, 118 – 119.

7 Мѣстни новини. // *Цариброд*, № 6, 1901, с. 4. (онлайн) <<https://staricaribrod.org/bg/category/caribrod-bg/>> (09.09.2021)

8 Концертъ. // *Нишава*, № 15, 1909, с. 2. (онлайн) <http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_15_12_12_1909.pdf> (01.09.2021)

9 Танцовална вечеринка. // *Нишава*, № 56, 1910, с. 2. (онлайн) <http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_56_30_10_1910.pdf> (01.09.2021)

10 Представление. Пак там.

11 Иванко убиеца. // *Нишава*, № 61, 1910, с. 3. (онлайн) <http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_61_04_12_1910.pdf> (01.09.2021) Година по-късно казарменият театър отново поставя „Иванко“ и от хрониката на в. „Нишава“ разбираме, че в представлението се включва „г-жа Фратева отъ София“. Вж. Нишава, № 101, 03.12.1911, с. 3. Най-вероятно на царибродската сцена е играла Ставруда Янкова Фратева – една от първите български филмови актриси, родена в Станимака, дн. Асеновград, през 1880 г. и починала на 83 г. в италианския град Милано.

12 Балъ. // *Нишава*, № 63, 1911, с. 3. (онлайн) <http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_63_01_01_1911.pdf> (01.09.2021)

юнакинитѣ изиграха няколко упражнения (...) до вечерята се играха хора в салона, подъ звука на воената музика, управлѣвана от г-нѣ Наумовѣ, капелмейстера¹³.

ТОДОР НАУМОВ е роден в град Велес през 1883 година. Син е на музикант - Йордан Канонджията. Учил е във Велес, Солун, Цариград. През 1907 година започва да работи в гр. Свищов, а след това в много градове, между които Цариград, Сливница, Дупница, Горна баня, Враца, Кюстендил, Ямбол. Навсякъде Наумов оставя впечатление за човек с високо музикално образование и богата обща култура. Той проявява интерес и към други научни области - литература, история, география. Но най-голям е бил интересът му към музиката. Изпълнявал е Глинка, Чайковски, Верди и Паганини.

Той имаше задълбочени, разностранни интереси. Отлично владеше много езици - говоримо и писмено румънски и турски език (с арабско писмо), свободно говореше и пишеше на френски и гръцки. Привличаше го и изобразителното изкуство. Рисуваше добре. Твърде често неговите музикални идеи се материализираха в живописна форма в рисунки върху партитуриите му¹⁴ - пише за своя баща Елена Наумова.

По време на спосто пребиваване в Цариград Наумов е стака широкото си образование и оставил големи следи в културния живот на града. Той е запомнен не само с концертите до Павлиончето, но и с активната си работа сред младежите и с композициите, създадени в Цариград. През 1912 година Наумов е написал валса "Възпоменание", който редовно е изпълняван в Цариград, а след това няколко китки и маршове за 25-ти Драгомански полк, "Стара планина", танцова музика ("Елсонора", "Пролетни мисли", "Свободен валс") и други.

Капелмайсторът Тодор Наумов е творил в различни музикални жанрове - увертюри, расодии, сюити, китки, три симфонии, маршове, концерти за симфоничен и духов оркестър, войнишки песни и оперите "Богданка", "Сине мой" и "Зидари".

Цариград го помни от 1910 година, когато е поел ръководството на музиката на 25-ти Драгомански пехотен полк. Той е бил в Цариград и през 1912 година, когато на 17 септември била обявена мобилизацията. В първата Балканска война той е на фронта заедно с цариградчани.

"Тоя ден в малкия граничен град Цариград превърнал се във военен лагер, не спи-

Капелмайстор Тодор Наумов със съпругата си Анета Баласчева (1911)

раха звуците на военната духовна музика, песните и войнишките хора, като че ли тук имаше най-голям народен празник" спомня си съпругата на капелмайстора.

Тодор Наумов стигнал с цариградчани до София, Пловдив, Стара Загора, Ямбол, Люле, Бургас, Епиватос близо до Цариград, а оттам - обратно до Цариград.

След войната, през 1919 година, Т. Наумов е отново с цариградчани в самодейния ансамбъл. Много младежи от ансамбъла дължат на него основата на музикалното си образование. Благодарение на него те за пръв са организирали свои концерти в Цариград и околността и за пръв път са слушали любимите мелодии на Наумов от Верди, Глинка и Чайковски.

Богдан Николов

Цариград преживява бурен икономически и културен подем. Една след друга се роят обществените организации в града – Женско дружество, Дружество за борба с туберкулозата, Нишавски юнак, Певчески хор, Сдружение на класните и основните учители, Драматическо дружество на учителите при читалището, Просветително дружество „Цариградска младеж“, Просветително дружество „Христо Ботев“, Западно подофицерско дружество „Цариград“, Цариградска доброволческа организация „Сливница“, Социалдемократическа група и много други. В цялото това многообразие от цели, интересът на участниците от всички организации към театъра и музиката превръща Цариград в град със самородна артистична бохема. Хрониката във вестник „Нишава“ ежеседмично уведомява за представления, танцувални вечеринки, културно-образователни лекции, спортни занимания и професионални курсове, а заедно с тях четем за серенади, изневери, интриги, дуели, дребнаво заяждане, завист, кражби, бедност и безизходица, сред които се откроява още по-ярко несломимият от всякакви несгоди тънък усет за смешното и злободневното: в дните преди Страстната неделя картичка с портрета

13 Празника на просвѣтата. // Нишава, № 81, 1911, с. 3. (онлайн)

<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_81_14_05_1911.pdf> (01.09.2021)

на „богъ на социалистите“ Карл Маркс „е била турната въ тукашната черква (...) да може се посвѣти картичката или възкресне, че сам Маркс да държи една рѣчь въ черквата по социализма“.¹⁴

В младенческата си градска възраст царибродчани се опиват от досега с нахлуващия лукс, от забавленията и усещането за щедрост на съдбата, чиито предизвикателства приемат с привичната си находчива пресметливост и самоувереност. Градът търси своето място като селскостопански и занаятчийски център – организират се многобройни курсове по овощарство, бубарство, обушарство, модерно кройчество, шев и бродерия; по-предприемчивите копнеят за индустриализация и равен шанс за своите деца в гимназиалното образование. Активността на многобройните културни и спортни дружества, предприемчивите задружни действия на градското управление и командването на Двадесет и пет драгомански полк съграждат в Цариброд духовна твърдина на Третото българско царство.

Царибродската гара, дала тласък за разрастването на малкото село в представително за младата българска държава градче, се превръща в кръстопътно място за срещи и височайше внимание между държавния елит на Балканите и Европа. Досегът до висшето общество разширява хоризонта на стремленията, задава нови модели на поведение, насърчава проявите на самовзискателност във всички обществени дейности: „На 11 т.м. въ 2 ч. 33 м. слѣдъ обѣдъ пристигна (...) сръбския прѣстолонаслѣдникъ Александър (...) съ него (кмета на Цариброд Ал. А. Врѣдловски) принца говори по-дълго, като го разпита за гр. Царибродъ, за населението му, за училищата, черквата, политиката, а особено се интересуваше за килимарството, като на края му поблагодари за доброто посрещане отъ Царибродскитѣ граждани“¹⁵, „Днесъ въ 8:35 ч. сутринъта на тукашната гара пристигна Турския прѣстолонаслѣдникъ Юсуф Изединъ, който прѣстоя 17 мин. И точно въ 8 ч. 52 м. замина за София. Гарата бѣ укичена съ български и турски знамена и прѣпълнена съ хора посрѣщачи“.¹⁶, „Прѣзъ Царибродъ за Парижъ... пристигна на тукашната гара Царя, Царицата, Прѣстолонаслѣдника Кнѣзъ Борисъ, придружени отъ мин. Малиновъ, Мушановъ и Паприковъ...“.¹⁷

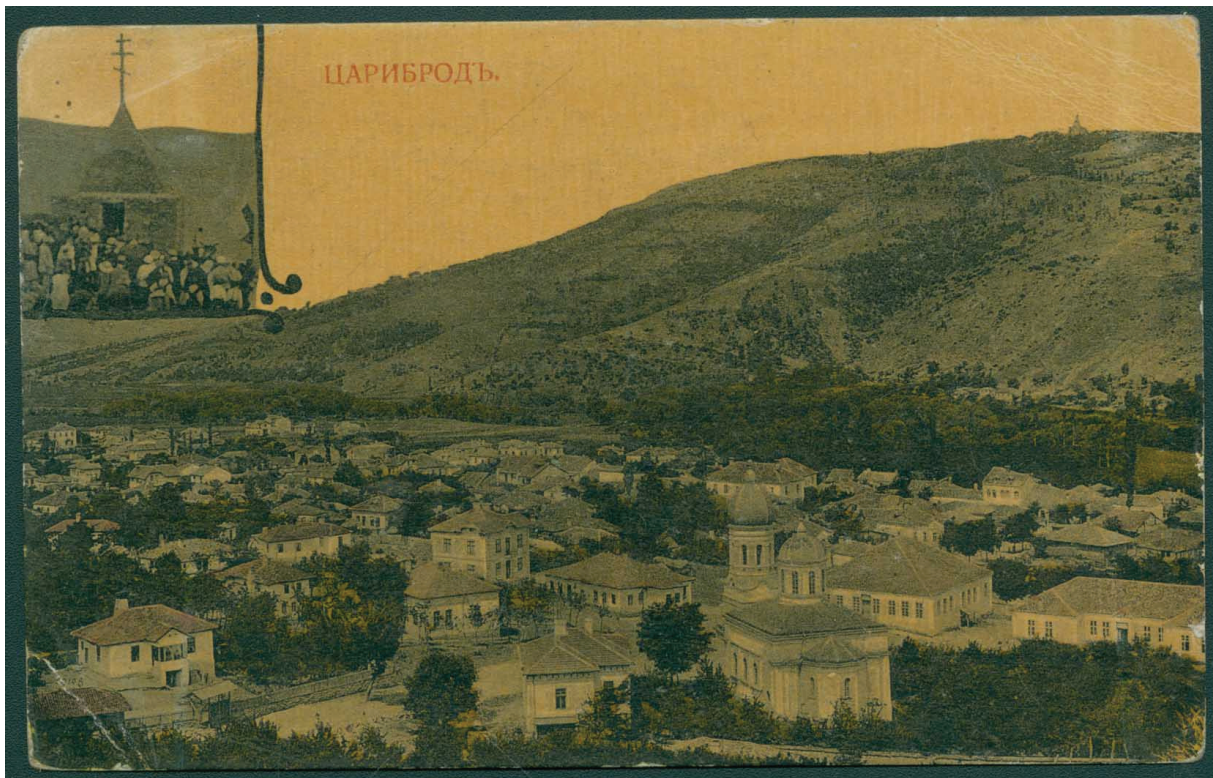
Гражданите, гарнизонът и кметството участват равноправно в отредената им от местоположението на града представителна роля. При това удивително по своята демократичност и просвещенски заряд сътрудничество между отделните обществени групи протичат мощни импулси на взаимно обогатяване. В един относително кратък, но знаменателен със своята резултатност период – от

14 Карлъ Марксъ въ черква. // *Нишава*, № 78, 1911, с. 3. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_78_23_04_1911.pdf>
(01.09.2021)

15 Сръбския прѣстолонаслѣдникъ въ Царибродъ. // *Нишава*, № 20, 1910, с. 2. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_20_16_01_1910.pdf>
(09.09.2021)

16 Днесъ. // *Нишава*, № 38, 1910, с. 3. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_38_29_05_1910.pdf>
(09.09.2021)

17 Прѣзъ Царибродъ за Парижъ. // *Нишава*, № 40, 12.06.1910, с. 2. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_40_12_06_1910.pdf>
(09.09.2021)

*Пощенска картичка с изглед от Цариброд, 1914 г.,
Регионален държавен архив - Пловдив*

Освобождението до 1918 г., ускорени процеси на културно израстване и социално разслоение определят градския облик на Цариброд и менталния ръст на неговите жители.

Като потвърждение на тези наблюдения е впечатляващото сближаване между Цариброд и Прага по време и след Втория славянския събор, проведен в София през лятото на 1910 г. Печално известен в литературната ни история като повод за жестока разправа с Пенчо Славейков – идейния водач на модернизма в българската литература, Съборът дава начало на интересно културно сътрудничество и трогателни лични симпатии между жителите на Цариброд и делегацията от Златна Прага. Възторжени благодарствени адреси с обръщения като „Славни общински Съвѣте! Братя!“, „Многоуважаеми Господине!“ пристигат от ръководството на Чешкия соколски съюз и лично от кмета на Кралската столица Прага д-р Грош, чието обръщение към Алексей Връдловски, кмет на Цариброд по това време, и днес вълнува със своята искрена добросъщност: „...считам за приятна длъжност, многоуважаеми господине, Вамъ и на царибродскитѣ граждани, а отдѣлно на мѣстния гарнизонъ да изкажем (...) най-сърдечна благодарностъ за въодушевеното и великолепно посрещане, което направихте на Чехския народъ и Кралска столица, Прага, веднага при стѣпването на земята на Българското Царство. Увѣрявающъ Ви, че славния день 6 юлий 1910 г., ще ни остане въ всѣко врѣме незабравенъ, моля Ви да благоволитѣ да приемете въ споменъ на нашата делегация, албумъ на нѣколко изгледа на гр. Прага. [...] Вамъ вѣчнопрѣданий: Д-ръ Грошъ, Кметъ на Кралската столица Прага“.¹⁸

¹⁸ Благодарностъ къмъ Царибродскитѣ граждани отъ Д-ръ ГРОШЪ, Кметъ на Кралската столица Прага. // *Нишава*, № 47, 31.07.1910, с. 2. (онлайн)

Карловият мост в Прага, завършен 1402 г.

Прага е древен град с драматична история и забележителна архитектура, която дава основание да бъде определян като един от най-красивите европейски градове.¹⁹ Днес е трудно да твърдим със сигурност с какво точно малкият крайграничен Цариброд и неговите граждани пленяват кмета на Прага, та той определя деня на срещата с тях като изключително и паметно събитие в своя живот. От главатаря на Чешкия соколски съюз д-р Шатнер и неговия помощник д-р Хелер, участници в същата делегация, пристига следната гореща молба към царибродските нотабили: „многоуважаеми Г-да и братя, да объвите тѣзи наши думи на всичкитѣ ваши граждани, стискаме Ви рѣцѣтѣ приятелски и искрено и сме съ най отлично почитание“²⁰. Културният обмен между Цариброд и Чехия започва половин година преди Събора в София, когато след оспорван конкурс в града е приет на работа чешкият строителен инженер Б. Шулхов, възпитаник на висшето

<<https://staricaribrod.org/bg/2016/01/22/nishava-july-september-1910/>> (09.09.2021)

19 Фотографиите на Стара Прага, дело на Игор Севрюгин, получих с щедротото съдействие на Ирина Ромалийска – журналист, водеща в телевизионния канал „Настоящее Время“, който се излъчва от Прага.

20 Чешки Соколски съюзъ. // *Нишава*, № 52, 1910, с. 2. (онлайн)

<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_52_04_09_1910.pdf> (09.09.2021)

Староместки площад - църквата Дева Мария от Тин от XIV в. и копие на Марианската колона, издигната за първи път през 1650 г.

техническо училище във Виена.²¹ Показателно е, че след сърдечното посрещане на чешката делегация обменът протича и в обратна посока. Гимнастическото дружество „Нишавски юнак“ получава покана да се включи през следващата година в Славянския събор в Прага. Благодарностите, отправени към гостолюбивите царибродчани, бихме могли да определим като протоколни, ако не бе топлото усещане за близост, заявената искрена готовност за сътрудничество. Възторгът от срещата между делегацията на Златна Прага и царибродчани е свидетелство за духа на епохата, дава основание за нов поглед към живота в България от началото на миналото столетие. Развитието на Цариброд потвърждава факта, че в началото на XX век българите притежават енергия и воля за самоутвърждаване, пленяват близки и далечни народи, знатни и редови пътешественици с южняшката си щедрост, със зрелостта на своя духовен елит. Съществен принос за разгръщането на интелектуалния потенциал на обществото в Цариброд има офицерския състав на армията, насърчаван от инициативността и готовността за културно сътрудничество на полковия командир полк. Пачев.

21 Инженеръ за Царибродъ. // *Нишава*, № 20, 1910, с. 3. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/01/Nishava_br_20_16_01_1910.pdf>
(09.09.2021)

*Цариброде Малко Село
сега бжди най весело
въ политъ сега твои
ще ти дойдатъ братя свои (...)*

*ти не гледай що си днеска
ясно слънце въ тебе ще блъска.
К.С. Григоріевъ²²*

Цариброд е труд, съдба и смисъл, видение за бъдно щастие, дълг и вяра, и спасителна любов след непрежалима смърт, покруса и раздели. В дни, величави и безнадеждно дребни, в дни, пълни с разпри, с огорчения, подем и труд, раздирани от партизански страсти и яростна омраза – в такива дни, напрегнати и често безутешни, полковник Пачев избира ролята на учител и духовен наставник, посветен на красивото и стойностното у човека, работи с еднаква всеотдайност за благо, напредъка и културното израстване на поверения му полк и на целия пограничен град.

Цариброд живее с вестите за повишение, уволнение и преместване на офицерите, служещите в полка приемат града като значима и неразделна част от своя живот – всяка беда и всяка радост са споделени. Многобройни благодарствени съобщения в местния вестник свидетелстват за духа на приятелство и подкрепа. С вълнуващи слова на благодарност към офицерите, кмета Връдловски и всички царибродчани се обръща след петгодишна служба в полка свищовлията Т. Иванов: „не намирамъ думи, съ които бихъ могълъ да си послужа, за да изкажа своите чистосърдечни и искрени чувства, които питая къмъ всичко, що е Царибродско, въобщо, къмъ всичкото офицерство...“²³ В следващия брой на вестник „Нишава“ е поместена следната обява за благотворително представление: „Музикантитъ отъ 25 п. Драгомански полкъ ще дадътъ довечера въ казармения салонъ прѣдставление, за полза на единъ свой нуждающъ другаръ. Ние похваляваме добрата идея“²⁴ В хрониката на четири поредни броя на вестника е проследено отпътуването и пребиваването в София на представителна група от полка, включена в програмата по посрещането на турския престолонаследник Юсуф Изедин. Последната от тези публикации свидетелства за атмосферата в полка и битовите условия, при които живеят войниците: „Особено впечатление сж направили нашитѣ войници на всички, че на поглѣдъ сж били доста бодри съ лица весели и червени“.²⁵

22 Григоріевъ, К. С. Пѣсмь върху с. Царибродъ. // *Нишава*, № 99, 1911, с. 2. (онлайн) <http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_99_18_09_1911.pdf> (09.09.2021)
Коста или Коце С. Григоріев, роден и живял в Пирот до 1879 г., е учител, общественик и дългогодишен кмет на Пирот.

23 Ивановъ, И. Благодарность. // *Нишава*, № 23, 1910, с. 4. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_23_06_02_1910.pdf> (09.09.2021)

24 Прѣдставление. // *Нишава*, № 24, 1910, с. 3. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_24_13_02_1910.pdf> (09.09.2021)

25 По преб. на войницитѣ въ София. // *Нишава*, № 41, 1910, с. 4. (онлайн)

Държавник, воин и баща, полковник Пачев живее с мисъл за утвърждаването на мира, с отговорност за здравето и бъдещето на поверените му синове. Свидетелства за устройството на казармите и полковия живот откриваме в статия на местния съдия Георги А. Петровъ, публикувана във в. „Сливница“: „Прѣди закуската бѣхме разведени изъ казарменитѣ помѣщения. Видѣхме модернитѣ бани, хлѣбарница, готварница и пр. на полка. Впечатление правеше примѣрната чистота. Казармитѣ въобще на тоя полкъ, благодарение положенія трудъ на полковникъ Пачева, бяха едно образцово стопанство (...) Войника, покрай военното обучение, се занимава и съ градинарство, овощарство, зарзаватчийство, хлѣбарство, шивачество, общарство, пчеларство и пр....“²⁶

Ученици от основното училище със своя любим учител Кириджиев на фона на казармата в Цариброд, 1910 г.²⁷

Сведенията за културния живот в полка, за бита и организацията на войнишкото ежедневие са категорично доказателство за ценностната система и ръководните качества на командира. Дейна просвещенска личност с християнска добродетелност и пламенно родолюбие, полковник Пачев е уверен, че бъдещето принадлежи на милостивите, на миротворците и чистосърдечните строители на настоящето. Син на две неповторими по своята съзидателност в нашата история епохи – Възраждането и Освобождението от турско робство, полк. Пачев живее пълнокръвно в трите измерения на времето: обучава и наставлява, строи и

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_41_19_06_1910.pdf> (09.09.2021)

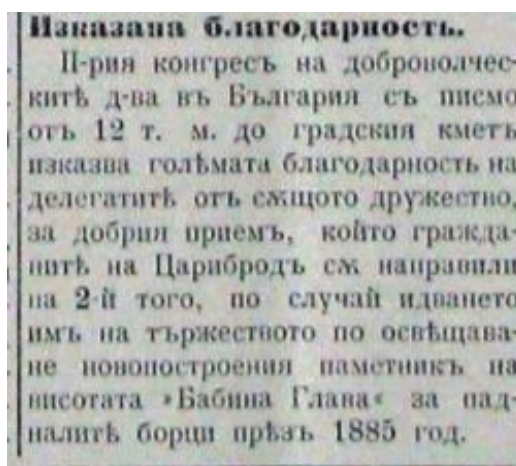
26 Петровъ, Г. А. Тържеството по откриване и освѣщаване памѣтника край гр. Царибродъ на падналитѣ прѣзъ сръбско-българската война въ присѣствието на доброволци конгресисти. // *Сливница*, № 8. и 9., 1911, с. 2.

27 Снимката е от фотоколекцията на Людмила Симеонова. Третото момиче от дясно на ляво е майка ѝ Параскева Рангелова (Симеонова по съпруг), родена 1902 г.

благоустроява, поддържа жив примера за достойните прояви на българския дух в миналото и настоящето.

От краткия летопис на Богдан Николов за по-важните събития в района научаваме, че през 1909 г. „По инициатива на полковник Пачев (б)е засадена боровата гора над градеца“.²⁸ Навярно желанието да се укрепи тънкият пласт почва върху оголените хълмове и по този начин да бъдат задържани в земята белеещите се непогребани кости на героите от 1885 г., е накарало полковника да се заеме със залесяването на историческите царибродски покрайнини. На тази мисъл навежда текст от в. „Нишава“, посветен на изграждането на паметника костница на връх Бабина глава: „Плитката гробница, направена набързо още тогава, таъше останките на тия герои за свободата, като сегисъ тогисъ атмосферните влияния очистваха земята надъ тѣхъ и тѣхните свѣти кости биваха излагани на непристойни игри...“.²⁹ Гората над градеца е първата крачка към осъществяването на неотменим воински и човешки дълг – да бъдат предадени на покой тленните останки на войните, със свето заупокойно богослужение да се измоли прошка за земните им прегрешения и от техните безутешни близки. Оставала година до 12 ноември 1910 г., когато се изпълвал четвърт век от решителната битка за Цариброд. На непогребаните свои другари полковникът наричал стройни борови дръвчета, вечнозелен страж на паметта, образ на покосените и посети във вечните полета на изкуплението съдби, откъдето начеват и изтляват дните на настоящето...

Организацията на живота в полка, тясното сътрудничество на войската с градското общество са свидетелство за съзнателно търсен и усъвършенстван от самия живот модел на духовно единно и икономически укрепващо общество. В една от многобройните хроники за съвместни културни прояви на армията и гражданството четем следната благодарност: „Н-вото (Настоятелството) на Царибродското град. читалище, като поздравява всички г-да у-ли, у-ки и воени лица актьори при даване на пиесата „Ревизоръ“ за отличното ѝ изиграване, изказва имъ своята благодарност за добрата воля и вложенитѣ имъ трудове за услуга на градското читалище“.³⁰

Културното сътрудничество с армейските наставници насърчава напредъка и таланта на градските музиканти, създават се условия за професионално израстване и творчески съревнования между актьорите от различните театрални представления. От хрониката на в. „Нишава“ за 04 декември 1910 г. проследяваме

28 Николов, Б. Хронология на по-важните събития в Димитровградско 1433 – 1961. Ниш: Братство, 1963, с. 31.

29 2-й Августъ въ Царибродъ. // *Нишава*, № 43 – 93, 1911, с. 1. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_93_06_08_1911.pdf> (09.09.2021)

30 Благодарност. // *Нишава*, № 58, 1910, с. 2. (онлайн)
<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_58_13_11_1910.pdf> (09.09.2021)

наситения културен афиш на една далечна декемврийска седмица – в читалищния салон от кинематографа на г-н Петров ще бъдат прожектирани „разни картини, като: драми, комични, изгледи изъ Европа и др.“³¹, гостуващата в града руска циганска трупа ще представя сцени из циганския живот; разбираме, че почитателите на театъра в една и съща вечер са изкушени от премиерата на „Иванко, убиецът на Асена“, представяна в театралния салон на Полка, и от богата литературно-музикална вечеринка, подготвена със съвместните усилия на царибродската и пиротската социалдемократическа група. Обявата за предстоящата пищна премиера на Полковия театър завършва със следния настойчив съвет: „Понеже пиесата е с историческо значение и до сега не е дадена въ града ни съ такава подготовка, то ние пръпоръчваме на гражданитъ да посътатъ тая вечеръ това забавление...“³²

Наред с местните интелектуалци като Георги Петров, Михаил Хаджийски, Димитър Сестримски и др., в приобщаването на царибродчани към историческата памет за величави личности и събития участва и полковник Пачев. Незабравими за целия град остават неговите речи, посветени на светли дати от българското минало. В брой шестнайсети на в. „Нишава“ откриваме информация за отбелязването в Цариброд на 100-годишния юбилей от рождението на Уилям Гладстон. В празника вземат „участие всички граждани, чиновници, учители съ ученицитъ и офицеритъ съ войницитъ на чело съ Полк. К-ръ, г-нъ Пачевъ, който при свършване на панахидата държ(а)и една дълбокопрочувствена рѣчь...“³³ Както справедливо отбелязва Георги А. Петров – мирови съдия, участник в Сръбско-българската война 1885 г. и единомишленик във всички родолюбиви начинания на полковника: и военните, и гражданите „не ще го забравятъ за неговия патриотически духъ и енергия за разхубавяването на гр. Царибродъ“³⁴ Покровител на всички просветни дружества в града, полк. Пачев проявява подчертана грижа за развитието на гимнастическото дружество „Нишавски юнак“, за чиято дейност с негово съдействие са построени спортна площадка и колодрум с 300 места.³⁵ За всеотдайната си и неуморна работа полк. Пачев се радва на всеобщо уважение и признание: „Царибродчани иматъ щастието да се намира между тѣхъ единъ примѣренъ полкови командиръ, който може да се каже, че прави честь на армията ни. Думата е за полковникъ Пачевъ, въ дълбокия патриотизъм на който никой не може да се съмнява. [...] покрай усърдната си работа въ полка прави всичко възможно за сближаването и даже сливането на армията съ народа. Това сливане на армията и главно офицерството до стъпалото на народа, тѣй вѣщо насаждано отъ г. Пачева заслужава внимание и примеръ за подържане...“³⁶

31 Кинематографъ. // *Нишава*, № 61, 1910, с. 4. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_61_04_12_1910.pdf> (09.09.2021)

32 Иванко убиеца. Пак там.

33 Въ памятьтъ. // *Нишава*, № 16, 1909, с. 3. (онлайн)

<http://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_16_19_12_1909.pdf> (09.09.2021)

34 Петров, Г.А. Тържеството по откриване и освѣщаване на памѣтника край гр. Царибродъ... // *Сливница*, № 8 и 9, 1911, с. 2.

35 Вж. Събрания. // *Нишава*, № 73, 12.03.1911, с. 4. и Дневно забавление. // *Нишава*, № 82, 21.05.1911, с. 3. (онлайн) <<https://staricaribrod.org/bg/category/nishava-bg/>> (09.09.2021)

36 Примѣренъ полковникъ. // *Нишава*, № 54, 1910, с. 3. (онлайн)

Въпреки видимите и многократно огласявани от местния вестник ползи от дейността на полк. Пачев, съществувала и друга, отрицателна, гледна точка към личността му и стореното от него. Вероятно неотстъпчивостта, с която е преследвал целите си, размахът и широкият отзвук на всичките му народополезни начинания са пораждали завист и желание за противодействие. Прекаленият светец и Богу не е драг – с такава философия народът ни оправдава своята жилава приземеност и дистанцирането от прояви на самоотричащо служене в името на непрагматични и лишени от близка предвидимост цели. Според Владимир Русков с направените нововъведения полковникът „е влезнал в очите на влиятелни граждани, които имат други интереси. И не без тяхна помощ „преместват“ полковника от Цариброд...“³⁷ За самотата на полк. Пачев в осъществяването на някои от смелите благоустройствени проекти свидетелстват малко на брой немногословни бележки на страниците на в. „Нишава“. Едната от тях е свързана с построяването на градска баня: „Както се учиме, Г-нъ Командира на полка тукъ е взелъ грижата за направа на баня. [...] Въ случай на несолидарност, полка ще си направи отдѣлна баня, а града ще бжде лишенъ отъ това за дълги години...“³⁸ Че е отхвърлена идеята на полковника, става ясно от друга публикация, която известява, че: „Н. П. [Левкийски Епископъ Варлаамъ] посѣти много граждани и по покана на н-къ Пачевъ... отиде въ полка гдѣто направи водосвѣтъ на новонаправения резервоаръ за водата потрѣбна за полковата баня и пр.“³⁹ За това, че полк. Пачев напуска Цариброд не по своя воля, свидетелства и изказването на редактора на в. „Нишава“ Михаил Хаджиев на прощалния банкет, организиран от кмета А. Връдловски и някои търговци, в чест на полк. Пачев и неговото семейство: „и днесъ, когато се раздѣля от всички тѣхъ [просветните дружества и гимнастическото дружество „Нишавски юнак“]... и то не по негово желание, то схващайки скръбъта отъ раздѣлата му съ тѣхъ, помоли го да бди за крѣпенето имъ... да имъ бждѣ и бждѣща закрила“.⁴⁰

Трогнат от многобройните, изпълнени с признателност и уважение тостове, полковник Пачев благодари на царибродските граждани за честта, която му оказват, за съчувствието и съдействието, които всякога е намирал у тях в своята работа, и макар да споделя своето дълбоко вълнение, не пропуска да ги насърчи: „Моментата който въ настоящата минута прѣживявамъ, е най-милиятъ въ живота ми. Сегашното Ви събрание е залогъ, че вий за въ бждеще ща бждете се така сдружени и единомислени въ полезните за града работи“.⁴¹ Вълнението и патосът на това прощаване са акт на подкрепа в трудни за приятеля и наставника дни, израз на високата оценка за работата на командира на полка, но и на искреното уважение,

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_54_16_10_1910.pdf> (09.09.2021)

37 Русков, Владимир. Цариброд, Западните покрайнини и по на Запад. София: ТАНГРА ТанНакРа ИК, 2007, с. 95.

38 По въпроса за банята въ града ни. // *Нишава*, № 39, 1910, с. 3. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_39_05_06_1910.pdf> (09.09.2021)

39 Духовенъ гостъ. // *Нишава*, № 53, 1910, с. 3. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_53_09_10_1910.pdf> (09.09.2021)

40 Дадена почитъ на заслужилъ полковникъ. // *Нишава*, № 97, 1911, с. 4. (онлайн) <https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_97_03_09_1911.pdf> (09.09.2021)

41 Пак там.

което изпитват всички царибродчани към човешките качества на полк. Пачев, след изграждането на Паметника костница на връх Бабина глава.

Преди да напусне Цариброд **полковник Пачев извършва истинско чудо** – в последните дъждовни дни на юли 1911 г. – от 28 до 31, организира изграждането на паметник-костница за жертвите от братоубийствената Сръбско-българска война през 1885 г. С отчаяната решимост на пряк участник във войната, воден от съзнанието, че назряващите военни и идеологически катаклизми могат да отложат непростимо дълго във времето погребението на белеещите се по околните хълмове нетленни останки на геройски погиналите синове, полк. Пачев свързва освещаването на Паметника с 24-годишнина от възкачването на княз Фердинанд на престола и по този начин пресича възможните опити за поредно протакане и преосмисляне на идеята за погребение и увековечаване паметта на жертвите от боевете за Цариброд на 11 и 12 ноември 1885 г.

Съдбата отваря тясна пролука към вечността и, вслушан в зова на сърцето, полковникът изпълнява нетленната във вековете повеля за обич към ближния и прошка на мъртвите.

Без държавна помощ и висша благословия, в коварните условия на остри партийни междуособици след парламентарните избори за Велико народно събрание през юни 1911 г. и в навечерието на избори за Редовно народно събрание през септември, полк. Пачев е принуден от обстоятелствата да прояви решителност и воинска непоколебимост. Осъществява идеята си с присъщото му благоговение пред жилавото народно веселие и с размаха на пълководец.

На 10 юли 1911 г., ден след закриване на V Велико народно събрание, в Цариброд пристига височайша заповед, с която командирът на 25 Драгомански полк полк. Пачев се назначава за помощник-началник на Военното училище, а на негово място идва интендантът на Трето областно интендантство полк. Юр. Диолов.⁴² Краткостта на оставащото време в Цариброд изисква съгласувани и добре премислени действия. На 27 същия месец полк. Пачев инициира създаването на представителна комисия, която включва него, кмета А. Връдловски, околийския началник Н. Антов, мировия съдия Г. А. Петров и адвоката Д. Сестримски. Градските нотабили се изкачват до гробницата, в която скоро след военните действия набързо са погребани сръбски, български войници, доброволци и опълченци, и взема решение за незабавно изграждане на пирамидален паметник с железен кръст на върха и гробница под него. Определя се мястото на бъдещия паметник и още същия ден е дадено разпореждане за начало на строежа.

От осанна до разпни го има седмица време и полк. Пачев извървява този път с увереност и с някакво безгрижно задоволство. На втори август, когато цялата страна чества короноването на княз Фердинанд,⁴³ в Цариброд се стича народ от близо и далеч за освещаването на Паметника. Местният в. „Нишава“, в. „Сливница“ – орган на Доброволческата организация в България, и разпространяваното в страната и чужбина списание „Съвременна илюстрация“ отразяват хода на празника. Публикациите във вестниците са ценни със свидетелствата, които оставят техните автори като очевидци на тържествата и участници в Сръбско-

42 Вж. Пръведени. // *Нишава*, № 91, 1911, с. 3. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_91_23_07_1911.pdf> (09.09.2021)

43 Вж. Похвална инициатива. // *Нишава*, № 92, 1911, с. 2. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_92_30_07_1911.pdf> (09.09.2021)

ЕДНО НАЦИОНАЛНО ТЪРЖЕСТВО.

Освящаването паметника край Царибродъ на 2 август т. г.

Единъ милъ споменъ се пробужда въ съзнанието ни за онази дивна епопея на героична, самоотвержена борба, която българската армия, още тъй млада, води прѣзъ 1885 г., за да отблъсне вероломното и коварно нападение, което надъ България извърши кралъ Миланъ, потикнатъ отъ Австрия, за да се побърка на съединението на двѣтъ Българияи*).

На върха *Бабина глава*, край гр. Царибродъ, на 12 ноември 1885 г. стана послѣдната кървава атака надъ сѣрбитѣ, отдѣто бѣха храбро прогонени изъ българската земя. Полковникъ Пачевъ, командиръ до скоро на 25 драгомански полкъ (сега е помощъ началникъ на военното училище), е ималъ патриотичната идея да се овъковичи тази борба и по негова инициатива, чрезъ дѣятелното участие на всички офицери, войници, всички граждани и при голѣмата подкрѣпа на градския кметъ г. Връдловски, на сѣщия този върхъ *Бабина глава* въ три дни само се въздига паметникъ, който да напомня за вѣчни врѣмена на поколенията подвига на падналитѣ герои. Тържественото откриване на паметника бѣ опрѣдѣлено за 2 августъ когато да се прѣнесатъ и коститѣ на падналитѣ отъ братскиитѣ могили по тоя и околнитѣ върхове: Нешковъ върхъ, Острецъ и др.

Да присъствуватъ на това национално тържество бѣха поканени отъ полков. Пачевъ доброволцитѣ, които по това врѣме за сѣдваха на конгресъ въ София. На 2 августъ сутринята 60 души доброволци, отъ които нѣкои въ униформа, на чело съ извѣстния сливнишки герой Георги А. Петровъ и знаме, съ специални за тѣхъ отредени вагони пристѣгнаха отъ София на Царибродската гара, причакани отъ пол. Пачевъ, офицеритѣ, кмета, гражданството и отъ доброволцитѣ изъ царибродско. Тукъ тѣ бѣха приветствувани отъ кмета Връдловски, който между другото каза: „Ние, Царибродчани, се считаме особено щастливи, че, както прѣди 26 години посрѣщаме съ възторгъ побѣдоноснитѣ български войски, днесъ сме радостни да приемемъ въ своята срѣда тѣхнитѣ другари доброволци, виновницитѣ на това тържество. На кмета отговори г. Кочо Х. Калчевъ, който съ горѣщи думи спомни за онази велика епоха отпрѣди 26 години, която покри българитѣ съ неуведаема слава.

Цѣлиятъ граниченъ градъ имаше рѣдкъ праздниченъ видъ. А самия паметникъ отрано бѣ заобиколенъ отъ граждани и селяни. Слѣдъ обѣдъ къмъ него се отправиха: войската и доброволцитѣ — гости по новопрокарания пѣтъ за паметника.

Каква мила, трогателна гледка! Какъв живописенъ ландшафтъ се открива прѣдъ човѣшкия погледъ отъ този гордъ върхъ! Какъв поривъ на национална гордостъ буди днешното тържество!

Съ пристигането на шестнието, носящи се коститѣ въ четири голѣми ковчези отъ войници, съ почетна рота, отслужи се панахида и се поставиха въ гробницата подъ паметника, който

Счетохме слѣдъ това за свой приятенъ дългъ да обходимъ града и видимъ казармитѣ. Въ тѣхъ бѣхме любезно приети и разведени, както отъ самия командиръ, така и отъ г. г. офицеритѣ на частитѣ. Тукъ ни се хвърли въ очи прѣди всичко образцовата чистота, видѣхме модернитѣ бани, хлѣбарницата, готварницата на полка. Казармитѣ, благодарение чрезмѣрнитѣ грижи на пол. Пачева иматъ заведено едно об-

Паметникътъ на върха „Бабина глава“ край Царибродъ.

фот. Ал. Стояновъ.

на града Царибродъ и напрѣдка му въ национално отношение.

Напуснахме града съ впечатлението, че държавата за него и граничарския кжтъ не е направила нищо, а тъкмо върху такива мѣста би трѣбвало тя да обърне най-голѣмо внимание. Нека се надѣваме, че това, което до сега не е сторено — ще бжде поне отсега за напрѣдъ направено.

П. П.

сп. Съвременна иллюстрация, София, 1911, №10, с. 14.

Казармите в Цариброд

Общ изглед на Цариброд

Тържеството по откриване и освещаване паметника край гр. Цариград на падналите през сръбско-българската война в присъствието на доброволци конгресисти.

По инициативата на полковник Пачев и съдействието на войската, гражданите и доброволците от гр. Цариград в едно кратко време се изгради един паметник на в. Бабина глава, край гр. Цариград, там, гдето на 12 ноември 1885 г. е станала последната кръва атака над сръбите, от гдето било прогонени из българската територия.

Привнесено на костите на падналите през тоя ден от братските могили по тоя и околните върхове: „Нешков връх“, „Остриц“ и др. и освещаване на паметника тръбваше да стане на 2 август т. г.

Комисията по това тържество, както и комитетът по въздигане на паметника развиха тръскава дейтелност и благодарение на тях, на войниците от 35 Драгом. Полк и членовете на Цариград. доброволческо друж. „Сливница“, паметника в вид на пирамида съ гробница под него бѣ въздигнат само въ няколко дни.

Една команда от войници, разравяше околните гробове, изваждаха и промиваха костите, които поставиха въ 4 голъми ковчега. Друга команда градеше паметника; трета — окрасяваше околността и прокарваше пътища до паметника. Доброволците пък от Цариград, носеха пѣськъ и вода. Въ лицата на всички се четеше радостта, че имъ се отдава случай да платятъ съ своя трудъ данъ на почитъ къмъ паметята на своите паднали другари на бойното поле. Върху плитката гробница, направена още тогава на бърво, която пасеше останките на тия герои — светлите кости, се постави, слѣдъ изваждането имъ, възпоменателенъ кръстъ.

На 1 августъ вслѣдствие поканата на пол. Пачева и по мое предложение, като членъ отъ строителния комитетъ на тоя паметникъ, конгреса на доброволческата организация, който създаваше тогава въ София, взѣ еднодушно рѣшение да присъствува на това тържество и се поклони на светлите кости на храбро загиналите български синове при последния отпоръ на Сърбитъ и изгнанието имъ задъ границата.

На 2 августъ рано конгресистите на брой 60 души, заедно съ няколко доброволци въ униформа отъ соф. дружество „Сливница“, начело съ дружественото си знаме съ два отгредени специално за тяхъ вогни знамена за Цариград.

Въ 10 1/2 ч. бѣхме посрѣщати на гарата отъ полковникъ Пачевъ, офицерите отъ Гарнизонъ, гр. кметъ г. Връдловски и гражданите, окол. Началникъ г. Антовъ и около 85 души

доброволци отъ Цариград. дружество. Съ слизанието ни отъ трена бѣхме приветствувани съ една хубава рѣчь отъ г. кмета Връдловски, който каза, че тѣ цариградчане — се считатъ щастливи, както прѣди 26 години, да посрѣщатъ побѣдоносните български войски, а днесъ тѣхните другари — доброволци, виновниците на това тържество.

Слѣдъ отговора на г. К. Х. Калчовъ, прѣдседателя на конгреса, който похвали високопатриотичния актъ на цариградчанъ за съдѣйствието имъ по въздигане паметника, потѣглихме на чело съ военна музика, обкрѣжени отъ военни и граждани, за казармите на 25 Драгом. полкъ, гдето ни бѣше сервирана една отлична закуска.

Прѣди закуската бѣхме разведени изъ казармените помещения. Видѣхме модерните бани, хлѣбарница, готварница и пр. на полка. Впечателно правеше примѣрната чистота. Казармите въобще на тоя полкъ, благодарение положени труда на полковникъ Пачева, бѣха едно образцово стопанство: освѣтъ хлѣба и месото, всичко друго сами си — съ собствено трудъ доставяха. Войника, покрай военното обучение, се занимава и съ градинарство, овошарство, зарзаватчиство, хлѣбарство, шивачество, общарство, пчеларство и пр. Услужливостта на г. г. офицерите нѣмаше край: Всичкото имъ внимание бѣше обрната къмъ насъ, на всѣка стѣпка бѣхме акламирвани съ ура! отъ войниците.

На 12 ч. бѣхме поканени на другарската трапеза, на която взѣха участие и офицерите отъ гарнизона. При хубавите ядения и пиения не липсуваха и патриотическите гостове. Г-нъ К. Х. Калчовъ ни наздравица за г. г. офицерите и войниците въ името на командира имъ г. полков. Пачевъ. Азъ предложихъ да се изпие фтората чаша до дѣно за виновника на днешното тържество г-нъ Пачева, който както „неговиятъ военни така и граждани не ще го забравятъ за неговия патриотически духъ и енергия за разхубавяването на гр. Цариград. Бѣше почетенъ съ наздравица и Н. В. Царя по предложението на г. И. Райчевъ, комуто се изпрати отъ тукъ и поздравителна телеграма.

Слѣдъ обѣда войската и доброволците се отпавиха по новонаправения пътъ къмъ паметника в. Бабина-Глава. Тукъ гражданите бѣха се стѣкли още отъ зори и заобиколяни паметника така, щото мъчно се пробиваше пътъ до него.

Паметника е сграденъ на самия връхъ Бабина-Глава отъ гдето се открива единъ прѣрасенъ пейзажъ. Отъ него с урѣтъ, при ясно време, се вижда гр. Пиротъ и околните села.

Около паметника се нареди войската, доброволците конгресисти, доброволците цариграджани, духовниците и гражданите и всички корпорации отъ Цариград.

Съ пристигането на шестиято, носяще костите въ четири голѣми сандъци отъ войници, съ почетна рота, се отслужи панахида и скъпите останки — костите се поставиха въ гробницата подъ паметника на съхранение на вѣчни времена. Слѣдъ благодарствения молебень се държаша рѣчи, които по-долу, отдѣлно прѣдаваме въ резюме. Пръвъ говори г. К. х. Калчовъ, който описа положението на България въ момента прѣди 26 години, като покани младото поколение да слѣдва примѣра на младите борци и винаги да черпи поука отъ историята, за вписване още много такива славни дати.

Втори говорихъ азъ, като накратко описахъ събитията на Съединението и войната ни съ сръбия и припомнихъ думите на нашия поетъ-революционеръ Вотева, че „тоя, който падне въ бой за отечеството, той не умира, а вѣчно живѣе“. Споменяхъ за падналите борци и паметниците имъ, съ факторите, които потвърждаватъ думите на поета.

Анелирахъ да се почерпи примѣръ отъ тия герои и бѣдемъ готови, защото частъ не е да дѣлѣ за осъществяването на народните ни идеали — цѣлокупна България.

Трети говори архиеп. намѣстникъ свеп. А. п. Симеоновъ, който съ своята духовно-патриотическа рѣчь изтъкна високото значение на патриотизма въ свързка съ вѣрата.

г. Полковникъ Пачевъ, глав. инициаторъ на паметника, поблагодари за усърдието на г. г. офицерите, войниците, доброволците и гражданите по постройката и обясни всички събития на 11 и 12 Ноември 1885 г.

Той описа така ставалата на това мѣсто битка: „Милановата армия слѣдъ неудачните тридневни атаки на Сливнишката позиция и отблъването ѝ отъ Драгоманските и Драгоилски висоти, рѣшава да даде последенъ отпоръ на българска земя, като се разположи на 11 Ноември вечерта така: .

Дунавската дивизия — на Петарлашките висоти, Шумадийската дивизия на тая висота, на която о сграденъ паметника и на която се намираме сега, а Дринската и Моравската дивизии — на лѣвния бѣргъ на р. р. Нипшава и Лѣкавица къмъ с. с. Желашо, Бански-долъ и Голуби-долъ, където се биле здраво настанени (укрѣпени) на така заетите пунктове.

Отъ наша страна сръбчу главната Миланова армия съ дѣйствивали по 4 дружини отъ 6-й и 8-й полкове, една дружина отъ 4-й и 2 дружини отъ 5-й полкъ и дружините: Шовдивска, Казанлъшка и Харманлъшка, всичко 15 дружини съ 2 — 3 батареи и единъ полкъ конница — сръбчу горните 4 дивизии на противника.

На 12 Ноември сл. пладнѣ, нашите млади герои повеждатъ дружина атака, която къмъ тоя високъ и стрѣмъвъ връхъ съ настѣпили противъ Шумадийската дивизия, разположена по самия връхъ, една дружина отъ 4-й полкъ, една дружина отъ 6 полкъ и 2 дружина отъ 8-й полкъ и съ своята си беззаветна храбростъ успѣватъ да прогонатъ цѣлата сръбска дивизия на сръбска територия, въ който бой нашите дружини даватъ жертва капитанъ Златевъ и 34 войника отъ 8-й Приморски полкъ само на тая височина, а сръбитъ оставатъ мъртви 318 души.

Воятъ на 12 Ноември по своята си ожесточеностъ е билъ единички прѣзъ тая война Нигдѣ другаде атаката не е била толкова жестока както тукъ: имало е даже паднали мъртви отъ душеве, което се обяснява, че е имало схватка и съ рѣцѣ: гуша за гуша!

Костите на тия самоотвержени борци паднали тукъ близу се прибрать за вѣчни времена въ тоя скромъвъ, но величественъ по еднодушното участие на живущите въ гр. Цариградъ за съграждането му паметникъ.

На край завърши рѣчта си съ думите: „Богъ да прости лежащите тукъ герои и всички ония, на които нетлѣните останки лежатъ тамъ нейде, въ незапани гробове, и помогне на народа и армията ни за издържането и увековѣчаването тамъ паметята имъ“.

Слѣдъ поливание па костите съ вино се внесеха въ гробницата подъ паметника, въ която се остави и единъ актъ подписанъ отъ комитетата и комисията по въздигането му и отъ присъстващите на близо няколко доброволци-конгресисти.

Доброволците-конгресисти не останаха да присъствуватъ и на парада, защото трѣбваше да бързатъ за гарата,

Слѣдъ сбогомъ отъ г. г. офицерите тѣ се спуснаха отъ височината „Бабина глава“ право къмъ гарата, съпроводени тѣ няколко делегирани офицери.

Бързото имъ слизане прѣдставляваше, каза единъ отъ съпровождащите ни офицери, тогава съучастникъ въ тая атака, сега майоръ, на бѣгството на Шумадийската сръбска дивизия. Ако

българската война. Статията в „Съвременна илюстрация“⁴⁴ повтаря на места дословно текста на Георги А. Петров, публикуван във в. „Сливница“, но затова пък към нея са отпечатани рядка фотография на зданието на царибродските казарми, актуален изглед на Цариброд и една от първите фотографии на Паметника, върху чиято основа са застанали полк. Пачев и двамата му синове. Снимките в списанието са дело на фотографа Ал. Стоянов.

На 06 август във в. „Нишава“⁴⁵ излиза обширна уводната статия, посветена на освещаването на Паметника. Текстът съхранява важна информация за топонимията на историческите върхове около града, останали днес с обобщаващото наименование Нешк`ово. На Нешково бърдо, където навярно някой Нешко в далечни времена е имал сечище, кошара или закътан от вражи очи дом, се издигат поне четири исторически върха – Нешков връх, Бабина глава, Лазарев камик и връх Нишава.⁴⁶ Както е указано в статията, първата костница на загиналите български и сръбски войни се е намирала на връх Нишава, а паметникът е „сграденъ на самия връхъ Бабина – Глава отъ гдѣто се открива единъ прѣкрасенъ пейзажъ. Отъ него сутрѣнь, при хубаво врѣме, се вижда гр. Пиротъ и околитѣ села“⁴⁷. Празничният ден е отразен по часове. От текста разбираме, че в 10.30 ч. с влака от София, в който специално за героите от 1885 г. са отредени два вагона, пристигат 85 души – участници във Втория конгрес на Доброволческата организация в България.⁴⁸ Приветствани тържествено от кмета А. Връдловски и многобройни граждани, доброволците се отправят към казармите, където ги посрещат като скъпи гости домакинът полк. Пачев и всички офицери. Възхитени от реда и чистота, от безупречната организация на армейското стопанство, гостите, съпроводени от офицерите, потеглят „за мѣстото на памѣтника (в. Бабина глава). Тукъ около памѣтника събрани всички очакваха пристигането на безсмъртнитѣ кости отъ гробницата (в. Нишава)... Не слѣдъ много шествието, носѣщо коститѣ на падналите борци, на чело съ духовенството, пристигна – почна отслужванието на панахидата...“⁴⁹ След панахидата речи държат Кочо Хаджикалчев – председател на Доброволческата организация, Георги А. Петров – царибродски съдия и герой от битката при Сливница, архиерейският наместник свещеник Арахангел Попстаменов. Полковник Пачев се обръща със сърдечни думи на благодарност към офицерите, войниците, доброволците и гражданите за положените от тях усилия за въздигането на „този скромн, но многозначителен паметник“. Проследява хода на сраженията от 11 и 12 ноември 1885 г. и завършва своята вълнуваща реч с

44 По подробна информация за съдържанието на сп. „Съвременна илюстрация“ вж. <http://82.147.128.134:8082/show-pe?id=1697>

45 Повече информация за честването на 25-годишнината от Сръбско-българската война и отзивите, които предизвиква откриването на Паметника на връх Бабина глава, вж. <https://staricaribrod.org/bg/category/nishava-bg/> (09.09.2021)

46 Вж. 2-й Августъ въ Царибродъ. // *Нишава*, № 93, 1911, с. 1. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_93_06_08_1911.pdf> (09.09.2021)

47 Петровъ, Г. А. Тържеството по откриване и освѣщаване памѣтника край гр. Царибродъ... // *Сливница*, № 8. и 9., 1911, с. 2.

48 Пак там.

49 Вж. 2-й Августъ въ Царибродъ. // *Нишава*, № 93, 1911, с. 2. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_93_06_08_1911.pdf> (09.09.2021)

Годишенъ абонаментъ 3 лева,
За странство 6 лева.

Цѣта година започва отъ мѣсець
октомврий, годишно 50 броя.
ОБЪЯВЛЕНИЯ И РЕКЛАМИ

Търговски, честни, свадбени
и пр. по споразумѣние.

Приставски на III и IV стр.
по 6 ст на дума—двукратно,
а еднократно—4 ст. на дума.

НИШАВА

Седмиченъ Независимъ В-къ.

Редакторъ—Стопанинъ: М. Хаджиевъ.

Всичко що се отнася до в-ка
ржкописи, писма, пари и пр.
да се адресиратъ до редакция
в. „НИШАВА“—Царибродъ.

За частия които се плаща

Ражкописи не се връщатъ.

Исплатени писма не се връщатъ.

Единъ брой 5 стот.

СИМЕОНЪ КАЛЕНДЕРОВЪ

адвокатъ отъ гр. Тръвъ

Лисансие на правото, бившъ членъ
на Соф. Окр. Сѣдъ и бившъ ю-
рисконсултъ на Варненската гр.
община, се установи да адвокат-
ствува въ гр. София.

Исаиинството се намира на
жгъла на улицитъ „Мария
Луиза“ и „Царъ Симеонъ“.

Срѣщу Окр. Сѣдъ.

Прѣдставителство

отъ печаторъзачницата на
Марко Голдсайнъ—София
за гр. Царибродъ и околнитъ сме
посели и приемаме поръчки за ве-

какъвъ видъ из-
работка, на геча-
ти, бланки, №-ра
и фирми фирми
за названія на
улицы, надписи
за кабинети на
кръстове, секр-би-
рници, учители,
отдѣления и пр.

Поръчките се изпълняватъ въ
срокъ отъ 2—4 дена слѣдъ поръч-
ката и ставатъ чрѣзъ М. Хад-
жиевъ—Царибродъ.

ЗАМИСЛЕНЪ.

Не стой тукъ тъй замисленъ,
Днесъ «Барабанъ» е галаганъ,
Който забрави да го купи,
Пишманъ ще е до его нхти.
Който иска да се смѣе
И несело живѣе,
Нека почне най редовно
Барабана да чете.
Днесъ излиза той за обѣдъ
Прочети го най напръдъ
За да видишь колко веселъ
Ще останешъ за напръдъ!

Весель.

2-й АВГУСТЪ ВЪ ЦАРИБРОДЪ.

Тържественъ бѣше днешния денъ
за всѣки градъ, където се отслуж-
ваха благодарствени молебени, по
случай възшествието на Негово Ве-
личество на българския прѣстолъ.

Денъ въ който прѣди 24 години
нашия Господаръ, по мирното у-
правление на страната ни и я по-
стави въ реда на завиднитъ кул-
турни държави.

Особена тържественостъ се даде
на този празникъ въ града ни,
тъй като се слѣ и съ тържеството
по откриване и освѣщаване памѣт-
ника въздигнатъ въ честь на пад-
налите прѣди 26 години борци, при
изгонването на Кралъ Милановитъ
войски отъ послѣднитъ имъ пози-
ции на българската земя.

Извѣстна е на всички братската
оѣина въ 1885 г., когато българина,
едва що отдѣхналъ отъ пелѣ-
ковния си тиранингъ,—групаше вой-
ски на югъ за усъществяване за-
вѣтнитъ си идеали и отвѣдъ Рила,
когато нашия братъ—съсѣдъ, се
отзона чакъ на Сливница и искаше
коварно да ни измами.

Още не изгубилъ въра въ себе
си българския войникъ отпрати
полковоетъ си, за дѣйствиетъ, къмъ
северъ—отблъсна противника при
Сливница и Драгоманъ и на 12
ноември достигна до Царибродъ—
задръжа се временно тамъ и въ
сжщия денъ слѣдъ пладнѣ бѣ из-
гоненъ къмъ Пиротъ, гдѣто, ако
не бѣше спрѣнъ отъ Европейската
дипломация,—би далъ заслужено-
то на коварния противникъ.

Ето и самия бой на 12 ноември
1885 г. на н. в. «Бабина глава» и
«Нишавски връхъ».

Въ Царибродъ, гдѣто бѣ Кня-
зетъ и цаботъ на западния кор-
посъ, бѣ рѣшено да не настѣва,
до като не пристигне отъ Сливни-
да колоната на подполковника Фи-
лова, която очакваха послѣ обѣдъ.
Заповѣда се, войскитъ да се при-
ведатъ въ редъ и да се окопаятъ
на заетитъ позиции. Разположение-
то на войскитъ бѣ таково, каквото
бѣше снощи; само отъ левия флангъ
бѣха отеглени нѣкои части въ гра-
да. Прѣзъ денътъ направиха нѣ-

кои измѣнения и подраздѣления;
къмъ 2 ч. сл. пл. тѣ имаха слѣд-
ното разпрѣдѣление:

Дѣсенъ флангъ (Остри Врѣхъ),
капитанъ Сарафовъ, 1-а и 4-а дру-
жини отъ V Дунавски полкъ, 2-а
дружина отъ VI Търновски полкъ,
1-а и 4-а дружина отъ VIII При-
морски полкъ.

Центръ (Бабина-Глава), капитанъ
Дѣловъ, 2-а и 3-а дружина отъ VIII
Приморски полкъ.

Между дѣсеня флангъ и центра,
въ долината, бѣ изпратена 4-а дру-
жина отъ IV Пльвенски полкъ.

Лѣви флангъ, капитанъ Р. Ди-
митриевъ, 1-а дружина отъ VI Пль-
венски полкъ, 2-а Пловдивска дру-
жина и Харманлийската. Тѣзи дру-
жини трѣбваше да заематъ пози-
ции на лѣвия брѣгъ на р. Ниша-
ва, при устието на Лукавица, и да
охраняватъ фланга, до като при-
стигне отрядътъ на капитана По-
пова.

Резервъ, до града, капитанъ Ни-
кифоровъ, 3-а и 4-а дружини отъ
VI Търновски полкъ и 4-а батарея
отъ II артилерийски полкъ.

Освѣнъ това бѣха изпратени:
2-а батарея отъ I артилерийски
полкъ на Остри връхъ, а 6-а ба-
тарея отъ сжщия полкъ въ лозя-
та, на северъ отъ града.

Въ този бой на казанитъ висо-
чини около града ни, българската
армия изгуби 34 войника, достойно
изпълни войничкия си дългъ
къмъ отечеството и Царя.

Плитката гробница, направена
на бързо още тогава, таѣше ос-
танкитъ на тия герои за свободата,
като сегисъ тогисъ, атмосфернитъ
вливания очистваха земята надъ
тѣхъ и тѣхнитъ свѣти кости бива-
ха излагани на непристойни игри,
кога завивани отъ проходящитъ,
или войници находици тамъ по у-
чении, кога стърчаха до ново съ-
глеждане.

26 години минаха и тѣзи свѣти
кости още лѣжаха въ недостойна-
та за тѣхъ гробница, до като днесъ
съ общи сили, благодарение на
граждани, военни и чиновници се
изгради памѣтника, виновникъ, за

трогателна молитва: „Богъ да прости лежащитѣ тука герои и всички ония, на които нетлѣнитѣ останки лежатъ тамъ нейдѣ, въ незнайни гробове, и помогне на народа и армията ни за издирването и увековѣчаванието тамъ памятьта имъ“.⁵⁰ След тези думи костите на българските и сръбските воители, събрани в четири масивни сандѣка, са ритуално облени с вино и внесени „въ гробницата подъ паметника, въ която се остави и единъ актъ подписанъ отъ комитета и комисията по въздигането му и отъ присъжсвующитѣ на близо нѣколко доброволци конгресисти“.⁵¹ В края на тържествената литургия целият град се стича на гарата да изпрати доброволците, „обкичени съ дружѣствени ленти, ордени и цвѣтя“.⁵² Хората и музиката не стихват до късна вечер. Статията в местния вестник завършва съ следното възторжено обобщение: „Примѣръ за подържане бѣ днешния день. Честъ на инициатора и указалите съдействие“.⁵³

Паметника, Цариброд, фото Стефан Павич, 2020 г.

Събитията след 02 август се подреждат по силата на военния протокол. На 12 август в Цариброд пристига следващият полкови командир – полк. Юр. Диолов. На 16 полк. Пачев официално му предава правомощията и след инспекцията на войниците и офицерите са направени няколко прощални снимки.⁵⁴ На 01 септември

50 Петровъ, Г. А. Тържеството по откриване и освѣщаване памѣтника край гр. Царибродъ... // *Сливница*, № 8. и 9., 1911, с. 2.

51 Пак там.

52 Пак там.

53 Вж. 2-й Августъ въ Царибродъ. // *Нишава*, № 93, 1911, с. 3. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_93_06_08_1911.pdf>
(09.09.2021)

54 Вж. Лични. // *Нишава*, № 94, 1911, с. 3. (онлайн)
<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_94_13_08_1911.pdf>
(09.09.2021) и

полк. Пачев напуска Цариброд, „изпроводенъ на гарата почти отъ всички граждани и офицери и членовете на „Нишавски юнак“...“.⁵⁵ Раздялата, според дописката във в. „Нишава“, е „мила и трогателна“. Полковникът се установява в София, а след изборите през септември със смяната на властта в Цариброд избухват реваншистки настроения. Злобата на деня извежда наяве разрушителната енергия на завист, интриги и заслепяващо самолюбие. На 24 декември на първа страница във в. „Нишава“, подписан с псевдонима Огаје, излиза пасквилът „Непризнати дългове“. От него, освен за развихрилата се безсрамна партизанщина, разбираме още, че Паметникът на Бабина глава, вълнуващ и до днес със своята класическа простота и човеколюбива нравствена мяра, съизмерим по величие само с паметниците на незнайния воин по света, е издигнат за скромната сума от 1205 лв. Толкова струват материалите, трудът по съграждането на костницата и пирамидата над нея, по облагородяването на мястото и прокарването на пътя е доброволен.

Поклон, народе мой, за светия ти труд и величавото достойнство!

А Огаје е жалка партизанска мижитурка, завидяла на полк. Пачев за всичко, което архиподлеци като него не могат да бъдат, защото са готови да лъжат, да винят, да заплашват и молят само за да видят, да речем, звънец на бюрото си като звънца на регистратора. Разлютят ли се и изпратят гневна статия във вестник, не е за друго, разплащат се за разочарованието вместо велемъдрата своя ненагледност да видят друг, изтипосан на лична страница я във вестник, я в списание, няма значение кой, няма значение защо – друг: „Недостатъчни бѣха градинитѣ, пекарницитѣ, пералнитѣ, банитѣ и пр., за да направятъ името му пупулярно. [...] Трѣбваше наистина да се направи нещо по очебиюще (...) постройката на паметника. [...] Освѣти се. Фотографира се прѣдъ него създателя му, заедно съ дѣцата си и тая фотография се изпрати въ Съврѣмена Илюстрация. Защо? – За да видимъ г-нъ Пачева“.⁵⁶ Упреците на Огаје, до един несправедливи, суетни и манипулативни, са израз на разделителните линии, които разсичат обществото и дават живот на балканския парвеню, страшен със своята бездуховност и робско коравосърдечие. В онзи момент, обаче, здравият разум надделява и царибродският общински съвет одобрява изплащането на сумата, изразходвана за материалите на паметника, от бюджета за текущата година. Въпросът, поне в материалната си част, е приключен.

Защо днес отново ни занимава кресливата риторика на Огаје? Защото по един особено красноречив начин анонимното му изявление във в. „Нишава“ дописва фейлетоните на Алеко, свидетелства за продължаващия повече от век настъпателен марш на всеядната самодостатъчна бездуховност. Смешният плач по паметници със „съвършенъ художественъ стилъ; оригинални, безподобни въ архитектурно отношение. И не да красятъ каманяцитѣ и голитѣ ровини, а градоветѣ.“⁵⁷ намира своето продължение в тихата бездушна забрава, в дългогодишното премълчаване на величавия пример, който дават царибродчани – с еднакви почести да погребат

Приемане на полка. // *Нишава*, № 95, 1911, с. 3. (онлайн)

<https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_95_20_08_1911.pdf> (09.09.2021)

55 Дадена почитъ на заслужилъ полковникъ. // *Нишава*, № 97, 1911, с. 4. (онлайн) <https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_97_03_09_1911.pdf> (09.09.2021)

56 Непризнати разходи. // *Нишава*, № 104, 1911, с. 1 – 2. (онлайн) <https://staricaribrod.org/wp-content/uploads/2016/02/Nishava_br_104_24_12_1911.pdf> (09.09.2021)

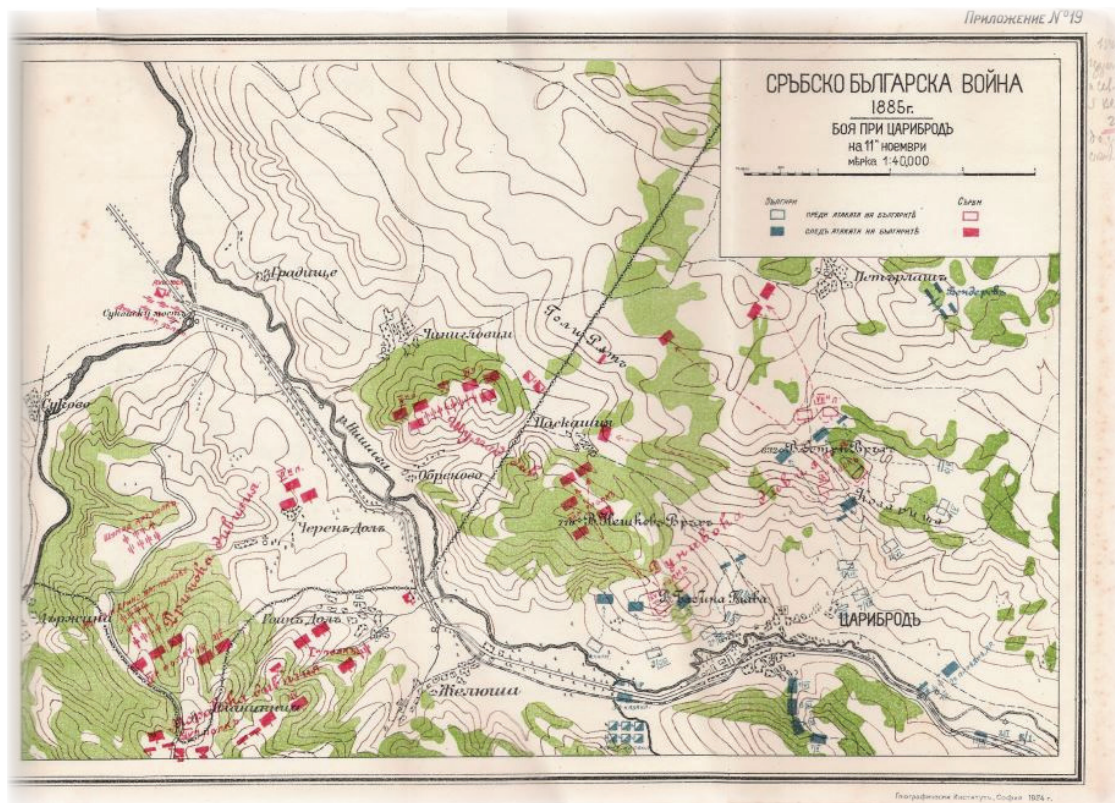
57 Пак там, с. 2.

победители и победени под кръста на Възпоменателната пирамида на връх Бабина глава!

Днес, 110 години по-късно, името на върха, на който е издигнат Паметникът –вековен символ и страж на Цариброд, е забравено или по някакви причини подменено. В редица източници се твърди, че Нешков връх и връх Бабина глава са две различни названия за един и същи връх, и по тази логика Нешков връх се определя като място на Паметника. Явното противоречие между това твърдение и фактите от публикациите във в. „Нишава“ от 1911 г., ме накара да потърся и от други надеждни източници потвърждения за названията на върховете, на които се водят сраженията за Цариброд на 11 и 12 ноември 1885 г.

Според езиковедите топонимите са застинала памет, тяхната езикова устойчивост във времето дава основание да се разглеждат като надежден източник на данни за религиозните, езиковите, битовите и етнографските особености на населението. Историческите царибродски върхове с още по-голямо основание заслужават да останат във времето с точните си названия. Свидетелствата на военните архиви от 1885 г. – мемоари, карти, описания на бойните действия и придвижването на войските – наред с широко популярните Прокоп, Мрътвина, Рудина, Нешков връх, Остри връх, Козарица възкресяват и названията на върховете Бабина глава, Нишава и Лазарев камик, известен още и като връх Дял (Дъл). Ще се спрем първо на въпроса за разграничаването на Нешков връх от връх Бабина глава и основанията, че Паметникът се намира на връх Бабина глава, както сочат и инициаторите за неговото изграждане.

Боят при Цариброд на 11 ноември 1885 г. Приложение № 19⁵⁸

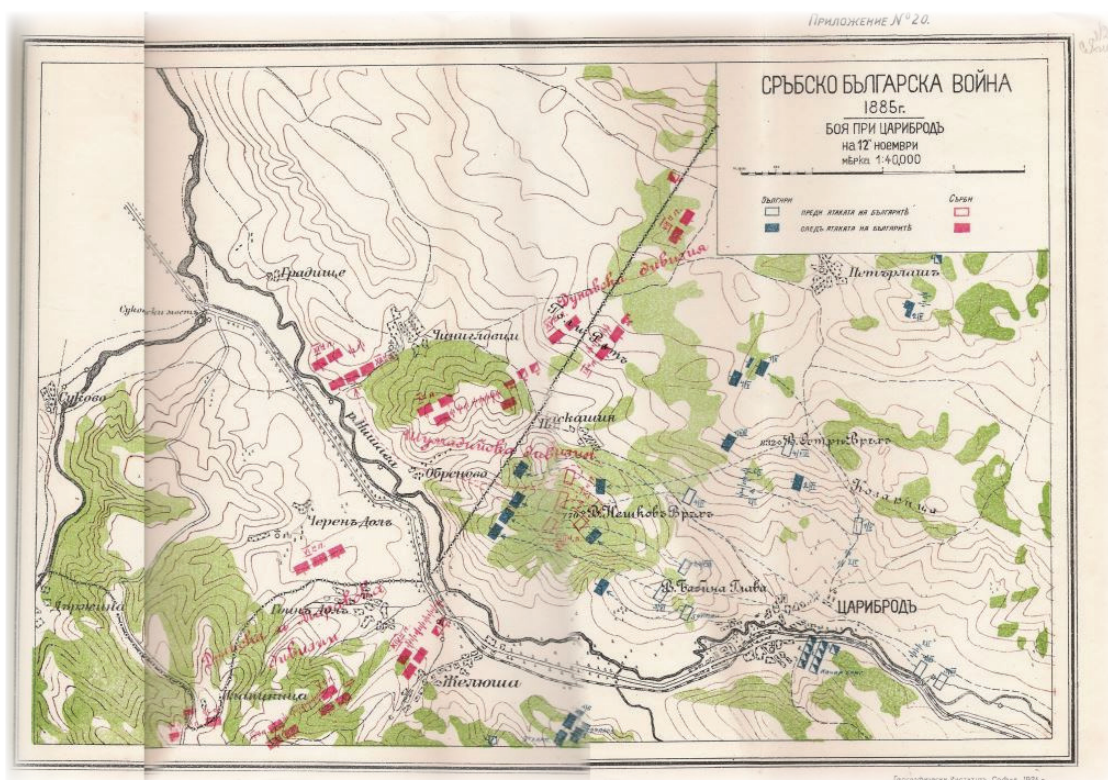
58 Пак там, Приложение № 19.

Проследяването на военните действия откроява стратегическото положение на височините около Цариброд. Място на решителни за изхода на войната ожесточени сблъсъци, названията им се срещат многократно в архивите на двете армии с конкретност, която не допуска тълкувания. При описанието на боя от 11 ноември разположението на сръбските войски е следното: „Дунавската дивизия: 9-и полк на Остри връхъ (...) 15-и полк на Бабина Глава (...). Шумадийската дивизия: 12-и полк на Нешковъ връхъ, 10-и и 11-и полкове и артилерията задъ 12-и полк на върха Дъл“.⁵⁹

Картата, на която са нанесени позициите на двете армии в края на този напрегнат ден, свидетелства още по-красноречиво за местонахождението на Паметника – на връх Бабина глава, висок 694 м. В непосредствена близост до Бабина глава – малко по на югозапад от него, на 770 м надморска височина, а според някои сръбски карти на 777 м, се издига Нешков връх.

Придвижването на двете армии в края на първия ден и при атаките на 12 ноември, отразено с детайлна конкретност в архивите и върху военната карта, дава възможност да бъде установено коя от близките до Нешков връх височини е назована последователно с имената Лазарев камик и Дял.

Боят при Цариброд на 12 ноември 1885 г. Приложение № 20⁶⁰

На 11 ноември армиите заемат позиции след 15.30 часа. Целият български авангард атакува Остри връх и Бабина глава, заети от батальоните на Дунавската

59 История на сръбско-българската война 1885 г.: Приложения. София: Държавна печатница, 1925 г., с. 569.

60 Пак там, Приложение № 20.

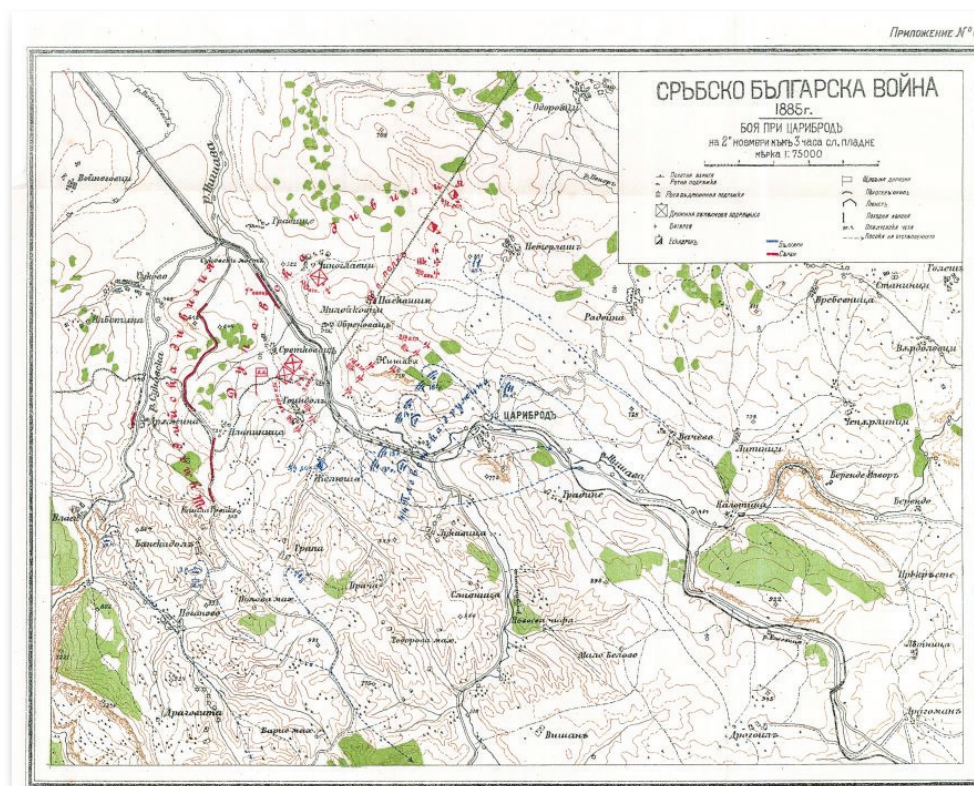
дивизия. На мръкване 15-и полк от Дунавската дивизия е заплашен от обход и започва да се изтегля през Нешков връх към с. Паскашия, преследван от 11-а и 12-а рота на 8-и Приморски полк. Ноемврийската нощ се спуска бързо и в тъмнината приморци се натъкват на 12-и сръбски полк, за който знаем, че заема връх Дял. Капитан Делов дава сигнал за сбор и българските части се събират да пренощуват на Бабина глава.

Оттук на следващия ден започва атаката на Нешков връх, на който са се укрепили 12-и полк, два батальона от 11-и полк и една планинска батарея, „останалитѣ части отъ Шумадийската дивизия съ придадения къмъ тази дивизия моравски артилерийски полкъ – назадъ на върха Лазаревъ Камикъ (в. Дѣлъ)“.⁶¹

Както е видно от краткото описание на военните действия на 12 ноември, Лазарев камик, известен и като връх Дял, е разположен непосредствено зад Нешков връх.

Къде се намира връх Нишава, на който според публикациите от 1911 г. е направена първата обща гробница на жертвите от войната? За първи път названието на връх Нишава срещаме в плана за настъпление на Дунавската дивизия на втори ноември 1885 г. и в сведенията за подготовката на българските позиции около Цариброд за отпор: „Дясната колона подъ командата на майора Йованъ Ванличъ въ съставъ три баталиона отъ 7-и полкъ, взводъ пионери и взводъ болничари ще се събере при село Средковоцеъ, за да настъпи през хълма къмъ с. Желюша, да нападне въввѣ флангъ и тилъ, неприятеля, който се е окопалъ на върха на Нишава“.⁶²

Боят при Цариброд на 02 ноември 1885 г. Приложение № 8⁶³

61 Пак там, с. 585.

62 Пак там, с. 260.

63 Пак там, Приложение № 8.

За да забави настъплението, като принуди сръбските части да се придвижват през труднодостъпните Царибродски височини, капитан Попов, командир на авангарда в Цариброд, нарежда да се прегради долината на р. Нишава с окопи, пред моста на р. Лукавица построяват два лонета⁶⁴, откъм с. Паскашия двете страни на седловината, „която свързва връхъ Нишава съ връхъ западно отъ Царибродъ“⁶⁵ са терасирани от окопи.

От информацията и от изображенията върху картата за бойните действия на 02 ноември става ясно, че връхъ Нишава се намира почти на средата между село Паскашия и Цариброд, на кота 779.

*Не чувам горско шумоление,
ни приласкаваща вълна,
русалките не бдят над мене,
над мен не плачат нощни сови,
ни тъжно-бялата луна:
- Ах, кой ще ме зарови!*

Теодор Траянов

Истината е свята. Само тя дава свобода на разума, сили за смирение и воля за отстояване. Истината е отрезвяваща памет за събития и личности, само тя удържа нишките на равновесието в нас.

Полковник Пачев построи Паметника на връхъ Бабина глава, за да успокои грозните видения на поручик Иван Христов Пачев, за да заглуши виковете на осакатените и изоставени след боя синове, изтлели по хълмовете от Драгоман до Пирот, да подири прошка пред горестта на майките и на сломените бащи, останали без сетната утеха за паметна могила на чедата си.

Заветът на полк. Пачев е в молитвата за непогребаните – народът и армията да издирят и увековечат паметта им. Култът към погребение е част от негласния договор със съвестите на бъдното да не прекъсват ритуалите на възпоменанието – вместилище на мъдрост и спасение. Крехка надежда за възвисение!

Ръстът на бащата и наставника се измерва в ежедневното служене на благоденствието, на помирението и единството „въ полезните за града работи“. В духа на някогашния и днешния Цариброд са вградени енергията, любовта, човеколюбието и грешките на неговите първенци!

Бог да прости полк. Пачев, който служи всеотдайно и с любов на Цариброд и неговите жители!

64 От фр. lunette, вид полево дълговременно укрепление, открито откъм тила, с три лица: две флангови и едно обрънато към врага.

65 Пак там, с. 261.

*Пътят на войната, стенопис
Частна колекция Ивица Истатков, фото Ивица Иванов*

БЛАГОЙ ДИМИТРОВ
БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

А

КАЛИН НИКОЛОВ
КАЛИН НИКОЛОВ

И

ПЕРИЦА ДОНКОВ
ПЕРИЦА ДОНКОВ

А

СЛОБОДАН АЛЕКСИЧ
СЛОБОДАН АЛЕКСИЧ

Л

ДИМИТЪР ИЛИЕВ
ДИМИТЪР ИЛИЕВ

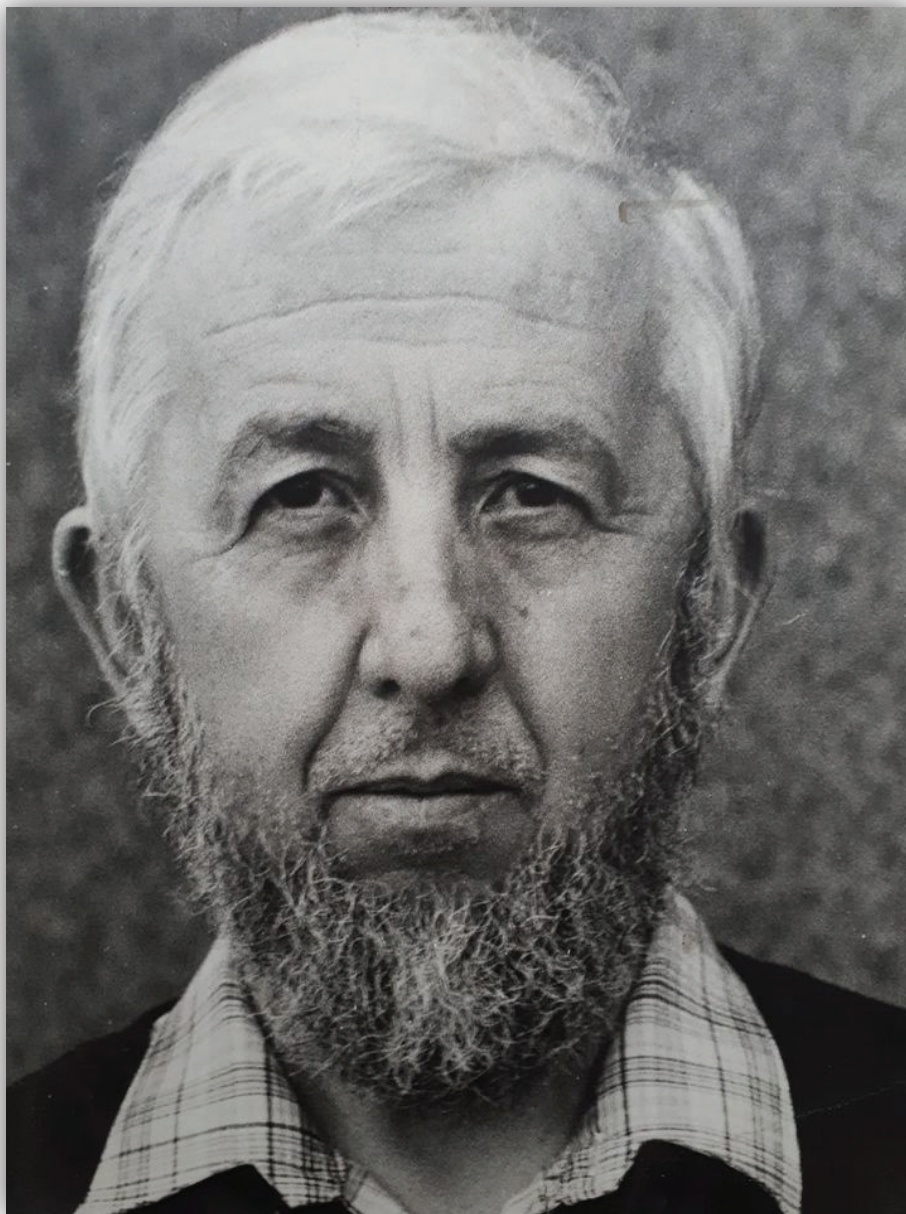
О

МИЧО МИТИЧ
МИЧО МИТИЧ

З

ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ
ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ

И

БЛАГОЙ ДИМИТРОВ

Благой Димитров Петров е роден на 02 април 1931 г. в село Пъртопопинци, Царибродско.

Основно образование получава в прогимназията в близкото село Смиловци. До девети клас учи в Царибродската гимназия. На 01 декември 1948 г. минава не-легално границата с България. Осем години по-късно, на 12 юли 1956 г., се среща отново със семейството си на първия българо-югославски събор в с. Смолча.

Завършва Тетевенската климатична гимназия, а през 1956 г. и българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Следващите три години е учител в Исперих, след което работи последователно в издателство „Народна младеж“, в „Септемврийче“ и др. За пръв път печата стихове през 1960 г. Член на Съюза на българските писатели.

На 24 ноември 1970 г. на Втората национална конференция на българските писатели гласува против изпращането на протесна телеграма до Нобеловия комитет, в която СБП осъжда награждаването на Александър Исаевич Солженицин за романа му „Архипелаг Гулаг“. Следва изключване от Съюза на писателите и тежки години на изолация.

Реабилитиран е на 07 септември 1984 г.

Автор на осем стихосбирки, на четири прозаични книги, преводач от сръбски и турски.

Брат на белетриста Детко Петров.

Умира на 11 ноември 2020 г. в София.

ЗМЕЕБОРЕЦЪТ ОТ ДОЛНАТА ЗЕМЯ

Интервю с Благой Димитров от 10.02.2019 г.

Наш основен помощник е Росица, съпругата на поета.

Последните години Благой Димитров страда от частична деменция¹

В навечерието на Вашата 88-годишнина Ви питам: Как се формира такава независимост на характера? Има ли на кого да благодарите или да се сърдите за това, което сте като личност?

Не знам. Човек такъв се ражда.

С кои творци от нашата и от световната култура чувствате родство?

Хората от Западните покрайнини са ми най-близки. От творците – Александър Миланов, Аргирис Митропулос.

Какво Ви свързва със Стойчо Стойчев от Стара Загора? Той Ви е посветил стихотворението си „Бащината къща“.

Не го познавам.

Имате щастието да Ви „открие“ за литературния живот големият български поет и мислител Атанас Далчев! През лятото на 2015 г. получихте наградата за поезия Кирил Христов. Помага ли българската критика да бъдат открити и утвърдени даровити съвременни творци?

Да. Такива са Александър Миланов, Минко Бенчев, Марин Младенов.

В къщата музей на Гео Милев Благой Димитров получава наградата „Кирил Христов“ 2015 г., семеен албум

1 Интервюто е публикувано за първи път в списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариград: Гражданско сдружение „Обзор“, № 15, 2019, с. 22-23.

Следите ли съвременния културен живот? Бихте ли отличили автор или творба?

Тук се намесва Роси и пояснява: Благой отдавна не чете. Аз му чета. Обичам да му чета на глас. Той слуша с удоволствие. Последно прочетохме двата романа на Милен Русков „Възвишение“ и „Чамкория“. Много ни харесаха. Преди това четохме биографичната книга на Владо Береану „За кого звъни телефонът“. Аз обичам биографични книги. Иначе препрочитаме „Тихият Дон“. Благой си го обича.

Благой Димитров със съпругата си Росица, 1968 г., семеен албум

Кой е любимият Ви цвят?

Синьото.

Можете ли да се определите с една дума или с едно изречение?

Минаването през границата.

Ще приемете ли да Ви определя като Змей и Змееборец от Долната земя?

Да!

С кого ще празнувате на 02 април? Поглежда към Роси и отговаря на нея:

С теб!

Роси добавя: С най-близките – с нашата дъщеря Ирина и със семейството на сина ни Димитър. Вече 51 години сме заедно с Благой, върви 52-та. Имаме две деца, двама внуци. Тази година големият ни внук ще се жени през лятото. Дай Боже, да са всички живи и здрави!

Благой Димитров на младежка бригада

С коя от Вашите книги бихте искали да бъдете преоткрит от най-младите български читатели?

На това място Роси изнася и ми подарява последните книги на Благой Димитров: „Свиждане“, „Развиделена душа“ и „Белег от граница“. Разказва ми, че преди повече от 30 години е използвала готов въпросник и е записала отговорите на Благой Димитров. Щедро ми предоставя интервюто със своя млад тогава Благой!

Получавам автограф от немощната ръка на поета: „На Донка“.

Какво ще пожелаете на читателите на сп. „Визия“, на младите българчета, до които достига списанието?

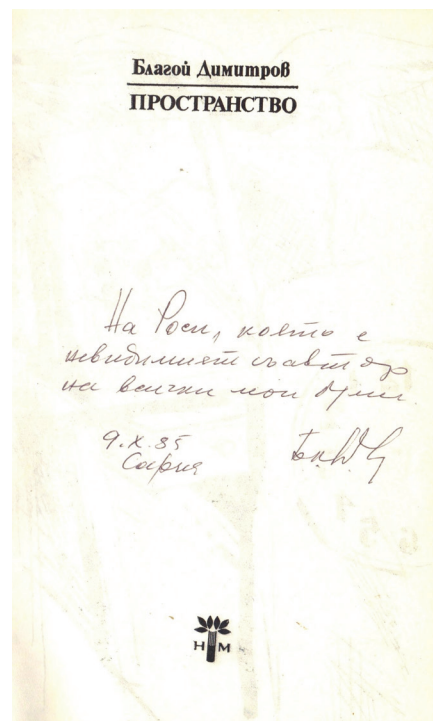
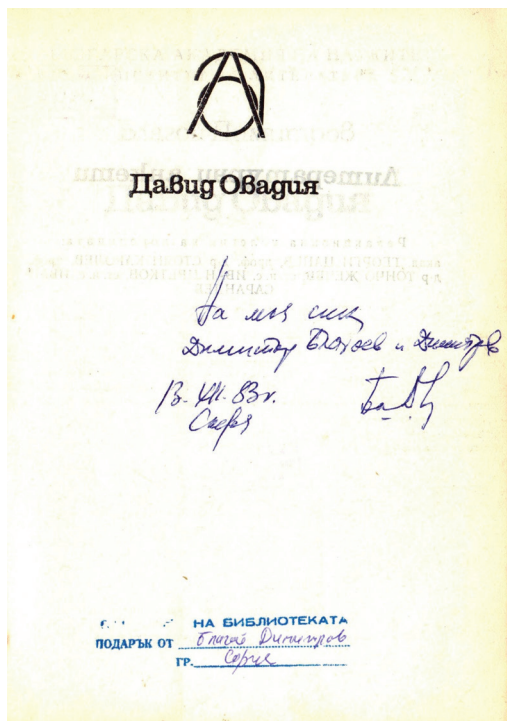
Да са живи и здрави! Да четат на български език!

Благой Димитров със съпругата си Росица

КАЖИ, РОСИ!

Едно интервю с Благой Димитров от преди повече от 30 години

Коя е според Вас най-ценната човешка добродетел?

Искреността.

Недостатъкът, който сте склонен най-лесно да извините?

Наивността.

Недостатъкът, който Ви внушава най-голямо отвращение?

Доносничеството.

Кое е Вашето любимо занятие?

Да пиша стихове.

Кое развлечение Ви е най-приятно?

Да ходя из планините.

Идеалът Ви за земно щастие?

Доверието.

Вашата представа за нещастieto?

Да не те разбират.

Коя съдба Ви се вижда най-вече за оплакване?

Съдбата на хората, които смятат себе си за всичко, а всъщност са нищо, или – бедните богаташи.

Кой е най-хубавият момент в живота Ви?

Когато се раждаха децата ми.

А най-печалният?

*Благой Димитров и Александър Миланов,
1979 г., семеен албум*

Смъртта на хора, които съм обичал и познавал.

Коя е Вашата най-голяма надежда?

Че ще умра!

Вярвате ли в приятелството?

Да!

Коя историческа личност Ви е най-симпатична?

ЛЕВСКИ.

Вашият любим литературен герой?

МАШЕНКА от „Живият труп“.

Любим поет?

Трудно ми е да назова един.

Любим прозаик?

Йовков.

Любим композитор?

Пучини.

Любим художник?

Ван Гог.

Кои съвременни български поети и писатели Ви допадат?

Атанас Далчев от поетите и Ивайло Петров от писателите.

Какво е мнението Ви за най-младата литературна смяна у нас?

Талантлива, но безжизнена, безхарактерна – няма какво да защитава, няма какво да напада.

Кое е според Вас шедьовърът на природата?

Човешката мисъл.

Посочете някои отличителни черти на нашата епоха!

Героизма и безочиято.

Кои качества у българина цените най-много?

Добродушието.

Напишете една от Вашите мисли или цитат, който Ви е приятно да си спомните:

*Когато животът ме гневно притисне
със своята груба и силна ръка
неусетно си спомням за дякона Левски...*

Вашият девиз?

Всяко зло за добро.

Кое събитие през последните години Ви е направило най-силно впечатление?

Скачването на АПОЛО и СЪЮЗ.

Как виждате бъдещето на човечеството?

В изсушаване на човешката душа.

*Благой Димитров със съпругата си Росица 10.02.2019 г.
личен архив Донка Ст. Николова*

КАЛИН НИКОЛОВ

Калин Николов е роден през 1956 г. в София.

Завършва Художествена гимназия (1971 – 1975) и ВИИИ „Николай Павлович“ (1977 – 1983). Паралелно с това работи с големия художник Борис Димовски и се учи от него.

В момента е уредник в Графичния кабинет на Националната художествена галерия, София.

Имал е самостоятелни изложби в София (1978, 1979, 1985, 1991, 1999, 2000, 2004, 2009, 2013, 2018), Габрово (2014, 2016), Велико Търново (2017), Хамбург (1984, 1988), Атина (1991), Будапеща (1996), Скопие, Щип, Прилеп, Охрид (2013 – 2014), Димитровград, Сърбия, (2015) и др.

Работи в областта на живописата, графиката, илюстрацията, карикатурата, оформлението на книгата и на периодични издания. Бил е художник във вестниците „Антени“, „Вечерни новини“, „Репортер 7“, „La Strada“, „Щастливец“, „За буквите – О писменехъ“, списанията „ФЕП“, „Тера фантастика“, „Усури“ и мн. др.

Автор е на монографии, каталози и изследователски студии върху историята на българското и световното изобразително изкуство. Измежду студиите му могат да се отбележат статии с изкуствоведска и историко-художествена насоченост. Паралелно на художническата си работа е автор и на статии с информационни, критически, изкуствоведски и историко-художествени теми, например: „Kultur und Zivilgesellschaft in Bulgarien von der zweiten Hälfte des 19. bis zum frühen 20. Jahrhundert“ (в сборника „Öffentlichkeit ohne Tradition“, издателство „Петер Ланг“, Франкфурт, 2003 г.), „Europa und die nationale Kunst in Bulgarien“ (Von der Jahrhundertwende bis zu den fünfziger Jahren) (в сборника „Die Bulgaren und Europa von der Nationalen Wiedergeburt bis zur Gegenwart“, издателство „Марин Дринов“, 1999 г.), „Бели страници от художествения живот на Балканите“ (списание „Мост“, бр. 166-167, Ниш, Сърбия, 2001 г.), „80 години от II-рата Южнославянска художествена изложба“ (сп. „София“, бр. 12, 1986 г.), „Парашчук принадлежи на бъдещето“ (сп. „София“, бр. 7, 1988 г.), „Bulgarian science-fiction artist“ (сп. ОРФНА, 1991 г.), „Левски и зографите“ (в. „Пулс“, 1987 г.), „Репин и България“ (в. „Вечерни новини“, 1990 г.), „Феноменът на тихата пепел“ (в. „Труд“, 2001 г.), „По стените на подземния свят“ (сп. „Факел“, 2001 г.), „Отсъствие на вяра“ (сп. „София“, 1991 г.) и др. Консултант и сътрудник е на сръбското издателство „Братство“ в гр. Ниш от 2001 г.

От 2001 до 2004 г. съвместно с писателя Радой Ралин е работил върху книга за съдбата на българските художници (три части от текста им е публикуван в интернет изданието Liternet).

Част от творчеството му на изкуствовед до 1989 г. е посветено на забранявани и политически низвергнати художници у нас като Васил Иванов, Александър Божинов, Райко Алексиев, Михайло Парашчук, княгиня Евдокия, южнославянското движение „Лада“ и др. Тези съдби изследва в монографията „Атанас Пацев – преодоляване на невъзможното“ (2018), в книгата „Неосъщественният музей“ (2019) и в др.

НЕ САМО В ЛЕКАТА АТЛЕТИКА СЪЩЕСТВУВА ЩАФЕТА. НИЕ ПОСТОЯННО СИ ПРЕДАВАМЕ ПАМЕТТА ЕДНИ КЪМ ДРУГИ, ЗРЯЛОТО ПОКОЛЕНИЕ НА СЛЕДВАЩОТО

*Интервю с Калин Николов – художник, изкуствовед, преподавател и публицист с
царибродски корени¹*

Господин Николов, царибродската общественост Ви разпознава като скъп земляк и свой творец, ако и да сте роден в София. Разкажете ни откъде тръгва връзката Ви с този край на талантлив и интересни хора?

Родът на баща ми е оттук. Днес не познавам никого, с когото да ме свързват роднински връзки. Не можах да открия такъв човек, макар многократно да идвам от 2003 година. Но има някаква сила, която ме тегли натам, към Цариброд. Цариброд фигурираше в моето детство чрез разказите на баба ми и дядо ми. Заредени с романтика, тези техни спомени се превръщаха в надежда, че като порасна и моят живот ще носи също такава съдържание. Сякаш нищо не може да запълни тази огромна празнина, че не съм общувал отрано с повече хора от своя род. Ще дам пример: когато баща ми почина, от списание „Мост“ ни съдействаха да публикуваме негов мемоар за детството му в градчето. И се обади вкъщи писателят Велимир Костов. Баща му, директор на гимназия в Крагуевац, прочел текста и казал: „Чичо ви Емил от София се е поминал“. Показахме се с Велимир братовчеди. Нито съм подозирал това, нито той естествено... Родени сме в една и съща година. (Дължа тази бележка евентуално за българския читател: Велимир Костов е завършил английска филология в Ниш, където живее и днес. Той е поет и преводач, автор на две стихосбирки – „Префутни договори“, 1997; „Ако то зна Вацлав Хавел“, 2004 – и е превел повече от 15 заглавия от английски, френски и български език. Член на Дружеството на писателите в Сърбия и на сръбския ПЕН-клуб. Работил е като директор на изд. „Братство“ в Ниш. От 2007 г. е директор на Нишкия куклен театър.)

И понеже Ви връщам назад във времето, в родовата памет, бихте ли споделили най-яркия семеен спомен за Вашия именит дядо – Стефан Барона. Чувствате ли се свързан с него и в тази връзка – Вие сантиментален човек ли сте?

Като цяло до момента никога не съм си позволявал критична бележка и да се намесвам с нещо към паметта на града освен градивност, популяризиране на културата, създавана тук и с корени оттук. Има обаче една страница в историята на Царибродско, която до момента е било удобно да се забрави. На 4 октомври 1930 г. е трябвало да бъдат докарани в с. Желюша всички кметове, пом.-кметове и общински съветници – без изключение, от цялата околия. Който възразява, да бъде докаран под стража с вързани отзад ръце. Вечерта на 4 октомври да бъдат опожарени пет къщи в с. Желюша, а през нощта срещу 5 октомври да бъдат убити,

¹ Интервюто е публикувано за първи път в два поредни броя на списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 25, 26, 2020, с. 22-23.

уж при опит за бягство, кметът на Царибродската община Стефан Николов (същият, който ни е разказал събитията) и кметът на с. Желюша Ставри Давидков, който е същевременно и областен народен представител. Дядо ми, споменаваният Стефан Николов-Барона, успява, независимо че е арестуван, да се противопостави на този план. Свързва се с влиятелния тогава политик Божидар Павлович, говорят. В тези тягостни мигове Божидар Павлович се показва като изключително достоен човек. Той е от малкото, имащи смелостта да се опълчат на военните. Успява да се свърже лично с министър-председателя Пера Живкович и да го убеди, че в името на добрите отношения между Югославия и България най-добре ще бъде разследването за атентата да бъде поверено в ръцете на Б. Павлович. По телефона разкрива и плановете на офицерите за готвените убийства и палежи. Така Николов и Павлович показват, че сърби и българи могат да намерят хуманен изход и да гарантират изход от зловещата ситуация. Това трябва да се знае и помни – мечтая да бъде отбелязано като наименование на някои от улиците на града – като знак на единението....

Конкретно на въпроса Ви? Не зная дали съм сантиментален. Не поддържам гланца на различните си чувства и не съм мислил върху това. Имам отношение към ролята на хуманната справедливост, на процесите, които ни карат да отстояваме търсенето на цел и смисъл в нещата, чрез която да се издигаме над отрицателните явления в техните разновидности. Много форми на новата култура, на модерната естетика отхвърлят този тип изкуства като конвенционални. Но именно това подкрепя възможностите да имаме свои отношения към действителността и реалността, да сме наясно с процесите около нас.

Преди време излезе книга за по-очевидните хора от Цариброд. Там има доста от наследниците на дядо ми, доста от нас са включени. Но него го няма, не фигурира. Нямам обяснение.

Откъде идва интересът Ви към рисуването, към фантастиката в рисуването и към историята – на изкуството и на творческите съдби?

Това са няколко въпроса в един. Рисувах от малък. Бях приет в училище за деца с такива наклонности, а после и в Академията. Завърших специалността „Графика и графични технологии“. В живота бях и съм художник на вестници и списания, на издателства. Извън това имам наклонности да рисувам теми и неща, които са от областта на сатирата, прогнозираят бъдещето, реагират на социални проблеми. В този смисъл наблюдавах и наблюдавам изкривяването на редица процеси, много от които са свързани с паметта в изобразителното изкуство. Когато се налагат фалшиви тенденции и се зачертават истинските. Когато се заличават важни страници от историята и някои творчества. Това ме накара да пиша за художници, да се боря за възстановяване на подобни творби и съдби.

Имате щастието да работите с ярки и нестандартни личности в българската култура като Борис Димовски, Радой Ралин и много други. На какво Ви научиха те? Имате ли своите големи житейски и творчески учители?

Карикатуристът Борис Димовски бе мой учител (беше ми пример, идеал за подражание като гражданско поведение – иначе той не преподаваше никъде, както се знае, контактите му с млади хора не само не се препоръчваха, но и се наказваха сурово), а след това години работехме заедно. Това е най-народният художник от втората половина на ХХ век в нашето изкуство, най-социалната фигура в българското изобразително изкуство, лицето ни да гледаме достойно Европа за посочения период. Отидох при него като ученик от Художествената гимназия, носех му рисунки, мнението му ме впечатляваше.

Животът ме е срещал с много творчески личности. Не ги делим на големи и малки или на такива, които правят спомените ефектни или ежедневни. Вярвам, че съм познавал редица честни и талантиливи хора. Целял съм да вземам сили от тях, но и да давам.

Радой Ралин веднъж, при нашите първи срещи, ми каза следното: „Ще разбереш, че в изкуството има всякакви хора – едни са общари, други келнери, трети – подполковници, четвърти – строители...“. Наричате ги „нестандартни“ личности. Но всъщност те са творците, другите, повечето, са били стандартните в много голяма степен.

Силата и въздействието на техните творби и присъствия не можеха да бъдат ограничени по никакъв начин, нямаше нито такива стени, нито обтекаемостта на медиите и наградите, които не им обръщаха внимание, ги заглушаваха...

Изкуството е нещо като доброволна самопринуда да рисуваме или пишем, да правим музика или играем. Човек трябва да си даде сметка защо го прави. Намирането на отговор за това, защо правим изкуство, не е нищо друго освен въпрос на достойнство.

Познавам лично поета Благой Димитров, баща ми много се гордееше с него и неговото достойнство. (Бележка за читателя от Сърбия: Благой Димитров Петров е роден на 02.04.1931 г. в село Протопопинци, Западните покрайнини, бивша Югославия. Основно образование получава в родното си село, до девети клас учи в Царибродската гимназия. Завършва гимназия в Тетевен и българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1956). Три години е учител в Исперих, след това постъпва на работа във в. „Народна младеж“. Работи последователно в издателство „Народна младеж“, в. „Септемврийче“ и др. За пръв път печати стихове през 1960 г. Автор на много поетични и други книги. Отказва да гласува писмото на Съюза на българските писатели, в което се заклеява писателското дело и личността на Солженицин. Единствен прави това – няколкото други писатели са се въздържали от гласуване. Брат на известния писател Детко Петров.)

В далечната вече 1999 г. Вие откривате единствената изложба на Иван Петров в София. Неговата личност и творчеството му остават недостатъчно познати и, ще си позволя да кажа, недооценени както в родния Цариброд, така и в България. Къде според Вас е неговото място в „царибродския художествен кръг“ и в историята на българското изобразително изкуство?

Запознах се със сина на Иван Петров, Йордан Петров, който също е чудесен художник. И много добър приятел, много искрен човек. Чрез него навлязох в делото на баща му, в сложната му биография. Дачко, тоест Йордан Петров, бе направил

доста за паметта на баща си. Паралелно с Дачко се запознах и с Венко Димитров, тогавашен директор на издателство „Братство“. Той подготвяше монография за художниците с корен от Цариброд. Проектът не бе реализиран. И въпреки това съзнанието за ценността на изкуството в Цариброд съществува.

Онези, които познават Иван Петров, или го наричат просто Художника, или премълчават за неговото съществуване. И ако обръщението Художника можем да приемем като израз на признание, то мълчанието през годините хербаризира истината за неговата съдба до степен на пълно заличаване. Откъде според Вас идва тази наша безпаметност за личностите на културата ни? Каква е ролята на образователната система и на семейството за появата и преодоляването на този синдром?

Не само в леката атлетика съществува щафета. Ние постоянно си предаваме паметта на едни към други, зрялото поколение на следващото. Нищо не може така да изличи цели исторически и лични съдби както безпаметността. Бих казал, това е оттрениран механизъм, той изобщо не е нов: да се правим на забравили или наистина да не умеем да помним. Аз съм на възраст, когато драмата на преходността започва да се чувства. Дали ще си призная, че ме вълнува бъдещето на моето изкуство? Все пак трябва да кажа, че преди всичко, все още ме вълнува преди всичко чуждото творчество, съдбата на цялостната ни културна история. Нямам рецепта кое и как ще се състои, как ще го изучават или консумират. Надявам се, че поне няма да го бъде във вид на консерви.

Въпреки големите надежди на света, че с промените в Източна Европа след 1989 г. ще се започнат процеси, които ще реабилитират нормалността на живота и ще дадат шанс на индивидуалността, за момента това не се случва. Ставащото у нас, в България, за момента се характеризира не само с безотговорно отношение към съдбата на хората, но и едновременно към онова, което наричаме национална памет. Нито частната собственост бе възвръната справедливо, нито важни национални ценности бяха имунизирани от настъплението на просташката безвкусица. Заличена бе историческата роля на феномени, които бяха символи на родната духовност и нашата интелигенция, научна и творческа, се бе борила толкова дълго и упорито, с цената на жертви. Казват, че ние сме твърде млада демокрация, но това е невярно – ние все още не сме демокрация.

Разбира се, промяна има, свободата на словото, някакво движение в икономическите сфери, повече стоки... Въпросът, който ни тревожи, е дали културата от този период ще бъде в състояние да се съхрани като памет за този си момент, когато ѝ е било така трудно да съществува, да оцелява?

За нещастие в наши дни има много политически лидери, но и много творци, включително в моята страна, които биха ме изненадали, ако изобщо са чели книга. Творците – друга книга освен своите...

Къде посрещнахте 2020 година? Кой е любимият Ви празник и с какво го свързвате?

Бях болен. Станах за час. С жена ми ми бе приятно, малко тишина, даже масата бе прибрана...

Обичате ли да пътувате? Имате ли любимо място, където периодично се завръщате?

Обичам много. Срещам хора, пълни с тайни, на път те са дори склонни да говорят върху всичко това. Бил съм влаков кондуктор, по-късно пък съм минавал и през Стената, когато я имаше, стоял съм със семейството си срещу Колизеума. В околностите на град Прилеп бях в манастир, над който имаше скали, надвесени така, сякаш законите на гравитацията там не съществуваша.

В Цариброд си имам маршрут. Вземам си плескавица от едно наглед скромно място, страшно е вкусна, отивам и рисувам, понякога с часове на пейката до трафопоста около Строшеначешма.

Кои са хората, с които споделяте делниците си? Имате ли ритуали на всекидневие?

Не. Тези, с които бих искал да съм по-често, са заети, това са най-често хора като мен, имат ангажменти и работа.

Коя е любимата Ви гледка? Свързвате ли я с определена музика?

Когато гледам някой изненадващ момент в природата, ми напомня на Фредерик Шопен „Ноктюрно до диез минор“ и сякаш чувам сина ми, и си го представям как с една ръка свири, застанал прав... Но и примерно друг момент, отивах от хотела на Цариброд към галерията и ми предстоеше да открия следсмъртната изложба на Богдан Николов. На площада по друг повод бе строен духовият оркестър на гимназията и свиреше мотив от Горан Брегович...

Има ли тема, която не спира да Ви вълнува през годините?

В изкуствознанието това главно е темата на изследванията ми върху Съюза на южнославянските художници „Лада“, включващ български, словенски, сръбски и хърватски творци. Много воля ми е била нужна, за да има научно озвучаване този факт. Намерих и архива на художника от онова време Харалампи К. Тачев, най-големия архив у нас, в България, свързан със Съюза... Организирах изложба на тези художници с творбите, съхранени у нас.

Господин Николов, разкажете на нашите читатели за своята работа, за изложбите и публикациите от изминалата година. Какви са Вашите планове за новата 2020?

Работата ми като художник или автор на книги е един много дълъг процес на преодоляване на неувереността. Стана така, че за една година, миналата, бяха отпечатани две мои книги: едната бе за художника Атанас Пацев, модерен живописец, премълчаван и зачертаван преди промяната за едни обстоятелства, след това – заради сходни..., а другата – със съдби на художници на фона на факти от период на техния творчески живот. Едната е около 400 страници, другата – над 500. В същото време публикувах в популярния у нас сайт „Литернет“ студията си за художника Васил Иванов, първия български абстракционист. От книгите, които илюстрирах, бих посочил стихосбирката на Захари Иванов, много сериозна и изстрадана книга. Там доминира цикъл рисунки със сюжет доближаване „пространството“ на Ада. Илюзията, че можеш да останеш невидим... Няколко месеца работих над серия илюстрации, наистина къртовски труд, за един роман, в който героите бяха речни камъни. Над 80 илюстрации.

Писателят не ги оцени – искаше промени и аз отказах да съм му художник. Бях се съобразявал с редица негови изисквания, без да му отговоря със същото, не бих ли искал текстът му да бъде съобразен с моята работа? В същото време направих три книги на бившия ни министър-председател проф. Огнян Герджиков – илюстрации по юридически текстове, направени в поезия, сложни и обстойни като метафора илюстрации...

„Което е красиво, не е лесно..“ – казва Платон.

В работата си в Националната галерия тази година осъществих изложба, която още продължава. Посветена е на женския образ в европейската графика от XIX и XX век. С творби от Гоя, Делакроа, Реноар, Роден, Кете Колвиц, Пикасо, Матис, Кислинг, Паскин.

Суеверен ли сте? Има ли вярата място във Вашата философия?

Не, атеист съм. Вярата не е аргумент, както не е и доказателство.

Вашата картина за бъдещето – какво очаквате за себе си и за нас, българите? Какво си пожелавате?

На мен не толкова, не си обръщам внимание, а и не е важно. Но на Вас, на Вашите читатели желая много здраве и късмет!

Може би не Ви попитах нещо важно, което искате да споделите с нашите читатели?

Обичам Цариброд. Предстои ми тепърва да направя някои нови публикации, свързани с изкуството и града. Намерих много стари европейски карти в архива на галерията, в които града го има отбелязан. През 2016 година направих изложба в Националната галерия и каталог с рисунките и живописните платна на Антони Пиотровски, рисувал събитията около Сръбско-българската война. Там Цариброд фигурира на много места – рисунките му биват гравирани в световни издания и носят името на града из цялата планета... Съжалявам, че това вече не мога да споделя с родителите си, с баба и дядо. Може затова пък считам вас, цариброджаните, за свои близки, родни хора.

Благодаря за това интервю!

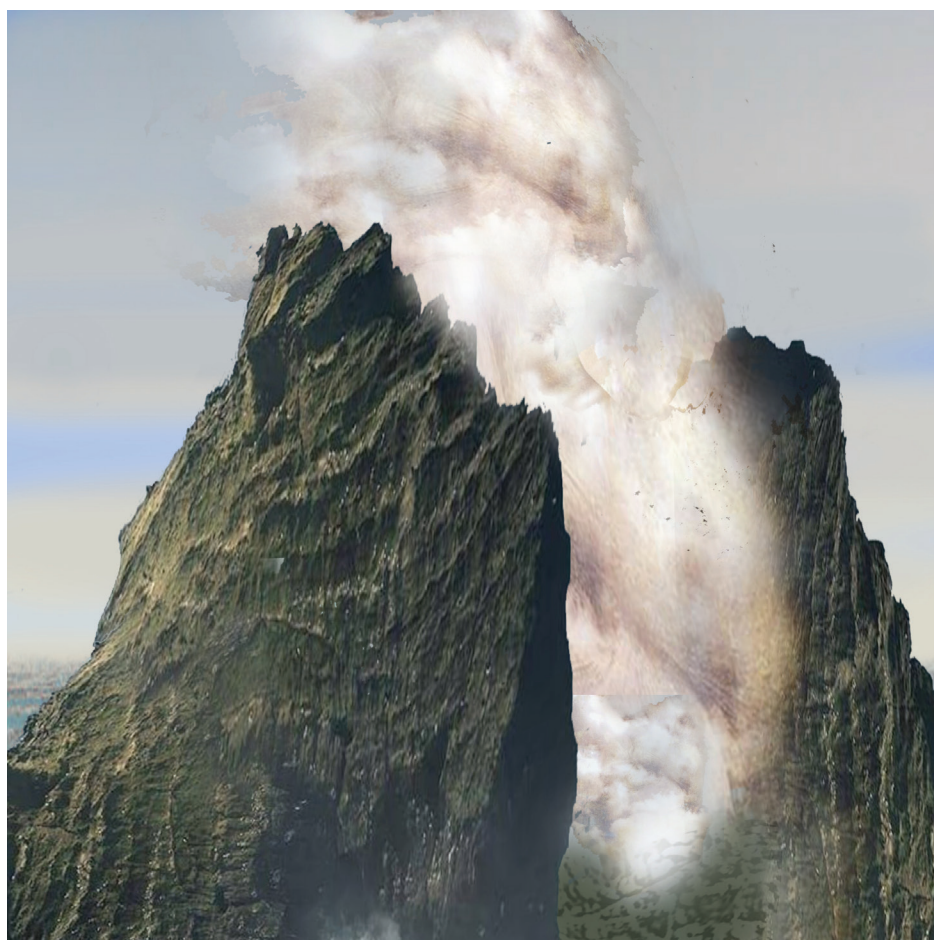
16 януари 2020 г.²

² Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Калин Николов и са част от неговия личен архив.

ПЕРИЦА ДОНКОВ

Завършва през 1981 г. и получава магистърската си степен през 1984 г. в катедра „Живопис“ на Факултета по изобразително изкуство в Белград, в класа на проф. Раденко Мишевич.

От 1983 г. в статута си на известен художник на свободна практика е член на УЛУС (Съюза на сръбските художници), от 2008 г. е назначен като редовен преподавател във Факултета по изкуства в Ниш, от 2018 г. е член на нишкия клон на Съвета на САНУ (Сръбската академия на науките и изкуството).

Носител е на 15 национални награди за живопис: Студентската награда на ФЛУ (Факултета по изобразително изкуство) през 1980 г., наградата на Университета за изкуства – 1981 г., наградата на галерия „Надежда Петрович“ през 1984 г. и на „Джордже Кръстич“ през 2001 г., „Златните палитри“ на УЛУС през 2007 г., „Белият ангел“ през 2007 г., „Милан Коньович“ за 2010 г., наградите на списание „Политика“ „Владислав Рибникар“ за 2020 г., през 2010 г. получава най-голямото обществено признание на град Ниш – наградата „11 януари“.

Излага самостоятелно 35 пъти в страната и чужбина, участва в повече от 200 колективни изложби, както и във всички големи художествени събития в Югославия и Сърбия (*Контролиран жест, Югославски документи 89, Трийсетте най-значими художници от VIII и IX десетилетие в Югославия, Младежко биенале, Октомврийски салон* и т.н.).

Творбите му са част от най-значимите публични и частни колекции в страната (Вуйичич, Попович, Трайкович, Ерич, РИМА, Марянович, Винер Щедише, Telenor, Philip Morris).

През 2014 г. е публикувана монографията на Милета Проданович „ПЕРИЦА ДОНКОВ: КАРТИНАТА КАТО УБЕЖИЩЕ“, издание на фондация „Вуйичич колекция“, Белград.

БИ БИЛО БЕЗСМИСЛЕНО ДА ПОВТАРЯМЕ ВЪВ ВРЕМЕТО ИЗВОДИТЕ И ПОЕТИКАТА НА ПРЕДШЕСТВЕНИЦИТЕ

Интервю с Перица Донков³ – художник, представител на неоинформала, магистър, редовен университетски преподавател, родом от с. Мъзгош, Царибродско⁴

Господин Донков, царибродската общественост с радост прие удостояването Ви през 2020 г. с престижната награда „Владислав Рибникар“ на най-стария сръбски ежедневник „Политика“. Откъде тръгва Вашият път в изкуството, кои са личностите и местата, оказали най-силно влияние за формирането Ви като творец?

Баща ми, скулпторът Душан Донков, беше професор в Художественото училище в Ниш в средата на миналия век. Училището се намираше извън града, в бившия щаб на младежките трудови бригади по изграждането на магистралата. Целият комплекс изглеждаше като малък колеж с общежитие, в което живееха студенти и повечето преподаватели. От най-ранна възраст растях в артистична атмосфера, сред стативи и художници, и за мен беше някак естествено да тръгна по пътя на изкуството.

Ясно е, че баща ми и нашето тогавашно обкръжение значително ми повлияха съвсем естествено да се насоча в това направление, но по-късно обучението и израстването, влиянието на преподавателите в академичните среди и колегите, с които съм учил, бяха най-важни за формирането на творческите ми позиции. Моето поколение имаше късмета да стъпи на художествената сцена през осемдесетте години, когато в световен мащаб имаше някакво завръщане към по-класическите начини на визуално изразяване след седемдесетте години, по време на които акцентът беше върху концепцията и изучаването на езика на изкуството. Баща ми не се намесваше пряко в моето школуване, но самата атмосфера, в която живеехме, значително повлия за формирането на основите на по-късните ми художествени позиции. Трябва да призная, че станах художник в момента, в който преодолях начина на мислене на баща си и неговото поколение. Би било безсмислено да повтаряме във времето изводите и поетиката на предшествениците.

Баща Ви е близък приятел с писателя Детко Петров. За нашите читатели ще е интересно да научат за тяхната дружба през годините. Имате ли лични спомени от срещи с Детко Петров?

Детко Петров е братовчед на баща ми, семейство, но преди всичко той е бил негов приятел, който значително е повлиял на живота и кариерата му – видял

³ Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Перица Донков и са част от неговия личен архив.

⁴ Интервюто е публикувано за първи път в списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 28, 2020, с. 28-30. През 2020 г. броевете на списанието излизаха с голямо закъснение, затова има нелогично разминаване между датата на интервюто и месеца на неговото публикуване.

таланта на баща ми за изобразително изкуство и го упътил от Царибродската гимназия в Нишкото художествено училище.

Познавах по-добре родителите на Детко, него срещнах само веднъж в ателието на баща ми в крепостта Ниш през седемдесетте години на миналия век. Правеше впечатление на кротък, но много замислен мъж. Разбира се, познавам литературното му творчество, което с някои свои пластове ми напомня сръбските романтици, и като двадесетгодишен много го харесвах. Останалите пластове се откриваха пред мен по-късно, с натрупването на житейски опит.

Хората на изкуството обикновено си създават ритуали за вдъхновение и приобщаване към света на идеите – някои разчитат на амулет, други слушат определена музика, трети са в постоянно преследване на музи – вариантите са неизброими. След толкова години служба на изкуството как идва при Вас вдъхновението?

След толкова години работа вдъхновението може да се обясни само като процес, причинност, но хората са склонни да го обясняват малко романтично, че „дарбата идва някъде отгоре“... Аз съм по-скоро за прагматизма в разбирането на вдъхновението, което разглеждам като дълъг процес на изследване, изучаване и изводи...

Голям пожар през 2003 г. изпепелява Вашето ателие в Нишката крепост заедно с многобройните картини в него. Това ли е причината наситенографитеният и черният цвят да определят Вашите творби?

Да, тази необичайна поредица от обстоятелства, никога неизяснена напълно, гледана от това време, беше моментът, в който цветовете изчезнаха от моята работа и остана само цветът на изгореното ми светилище – храм на моите вярвания, надежди, на сляпата ми вяра в екзистенцията и съществуването.

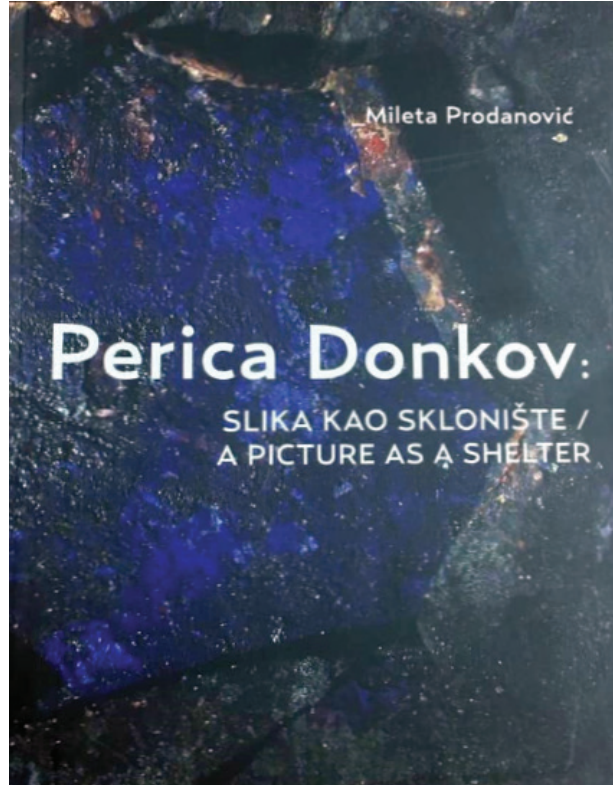

Ателието на художника в Ниш, 2020 г.

Названието на октомврийската Ви изложба през 2019 г. – „Сляпа вяра“, както и озаглавяването на циклите – „Глуха стая“, „Изправяне на главата“, „Процедура за татуиране на собствена тъкан“, „Стая с изглед“ – разкриват фина чувствителност към метафората, носят усещането за сюжет и силна социална ангажираност. Пишете ли? Кои са любимите Ви автори и творби?

Моята изложба „Сляпа вяра“ (Белград, 2019) е сублимация на усилията ми да обясня патологията на времето, в което живеем. Въпреки че интонацията ми е доста тъмна, в моята позиция може да се забележи вярата в съществуването на някакъв нов вид на новото, но човешкият род сякаш работи против себе си. Изкуството е човешка дейност над деструктивните намерения и нагласи, дава някаква светлина, както и надежда.

Пиша на моите студенти, колеги, а и на себе си по някой смел текст, има много автори, както между класиците, така и сред съвременниците, които ми се струват близки. Би било твърде академично да кажа сега, че обичам Умберто Еко, Томас Ман или Стайнбек, та кой не ги обича тях? Ще ви кажа една тайна... в работата си използвам реплики от комикси, като тези на Пратовия (Юго Прат) Корто Малтезе, и от третокласните филми, като вид контрапункт, повече гледни точки към дадено нещо или събитие, както в „Александрийски квартет“ на Л. Дърел, в крайна сметка добавям на иронията измерение на въпрос.

Монография

Къде приключва социалният Ви бунт и каква е ролята на съзерцанието за създаването на Вашите картини?

Не мисля, че моите картини са предназначени да бъдат тълкуватели на ежедневните социални събития. Моите измерения са повече антропологични изследвания на живота преди, сега и в бъдеще. Мисля за това, не давам универсални интерпретации и аксиоми, само го поставям във взаимните отношения на възможното.

Творчеството Ви се радва на голямо внимание от страна на изкуствоведи и журналисти. Склонен ли сте да свържете творчество си с програмата и посланията на конкретно течение в съвременната живопис? Бихте ли споделили от кои творци сте повлиян?

През годините работата ми чрез постоянно излагане, появяване на арт сцената на Югославия, а сега и на Сърбия, беше наблюдавана, проучвана, проверявана, награждавана от съответните специалисти и институции и със сигурност има своето място в историята на изкуството на моята среда. Има много съвременни

художници, които следя, да кажем, че се интересувам особено от испанската сцена, както и от младите британски творци.

С каква музика бихте озвучили своя изложба?

При подготовката на изложбата „Сляпа вяра“ в Белград се замислих дали да не я озвуча със Сатиевия (Ерик Сати) знаменит GNOSSIENNES No1, произведение,

Изложба „Сляпа вяра“, 2019 г., Белград

което има фантастична атмосфера, почти тишина, нещо, в което материалното става ментално...

За коя драматургична или оперна творба бихте приели Вашите произведения да бъдат сценографско решение?

Вероятно би могло от моите произведения да се направи сценография за някоя Вагнерова творба или за по-късна симфония на Густав Малер, веднъж на моята изложба един изкуствовед имал усещането, че е попаднал във Вагнеровата опера „Танхойзер“.

Мисля, че съвременният човек е затворник на информационно-дигиталния пейзаж и няма място, съвременната цивилизация се е ускорила толкова много, че човек като че ли губи себе си.

Какво е за Вас Ниш? Имате ли нужда от бягства в други пространства или други епохи?

Ниш е градът, в който живея и все още е истинска мярка и величина, но големият въпрос е, че вече преминава границите на търпимото, на някои човешки мерки.

Има много неща, които ни обвързват с региона, откъдето идваме, те са втъкани в нас, за съжаление светът е в ерата на глобализма, който се опитва да ограничи индивидуалното в името на общото, или още по-лошо – на проектираното. Изкуството и творците със своите действия се опитват да посочат хуманистичните принципи на живота на планетата.

Кои са предстоящите Ви участия в самостоятелни и съвместни изложби? Кога да Ви очакваме в Цариброд?

В момента подготвям изложба за Цариброд. Работното ѝ име е „Черга“. Специално за тази изложба правя 9-метрова картина за централната стена на галерията. Другите произведения ще бъдат от награждаваната изложба „Сляпа вяра“.

30 юли 2020 г.

Изложба „Сляпа вяра“, 2019 г., Белград

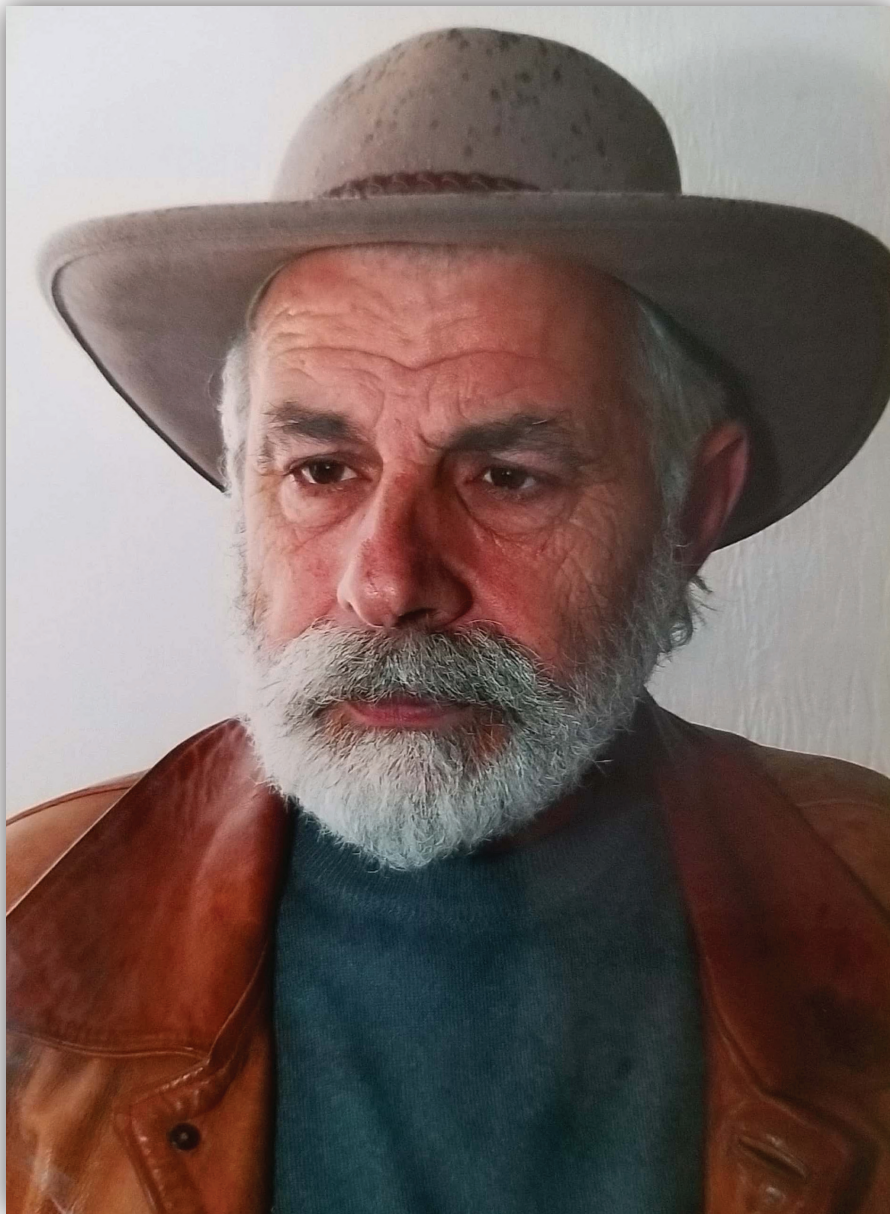

Изложба „Черга“, галерия „Методи Метa Петров“, Цариброд, 21.09.2020 г.

СЛОБОДАН АЛЕКСИЧ

НАГРАДИ

Слободан Алексич е носител на многобройни награди за актьорско и режисьорско майсторство. Най-значимите сред тях са:

- **Златна значка** на Културно-просветните дружества в Сърбия за принос в развитието на културата – 1985 г.
- **Златен плакет** на Съюза на аматьорите в Сърбия – 1990 г.
- **Златен плакет** за най-добра мъжка роля от Фестивала на драматичните театри в Югославия през 1994 г. в гр. Враня за ролята на Лука Лабан от пиесата „Професионалистът“ на Душан Ковачевич, под режисурата на Борислав Григорович.
- **Септемврийската награда за 1994 г.** на община Цариброд за принос в развитието на културата.
- **Наградата „Бора Станкович“** за най-добра мъжка роля за изпълнението на д-р Стокман от „Народен враг“ на Хенрик Ибсен, режисьор Павле Лазич.
- **Два пъти носител на наградата „Йоаким Вуич“** от Прегледа на професионалните театри извън Белград за ролята на Войницки от пиесата „Вуйчо Ваньо“ на Чехов, режисьор Николай Поляков и за ролята на д-р Стокман от „Народен враг“ на Хенрик Ибсен, режисьор Павле Лазич.

СМЯТАМ, ЧЕ БИ ТРЯБВАЛО ВСЕКИ ОТ НАС ДА ДОПРИНЕСЕ ЗА УТВЪРЖДАВАНЕТО И РАЗВИТИЕТО НА ЦАРИБРОД

Интервю със Слободан Алексич⁵ – изтъкнат актьор и режисьор, един от доайените на Царибродския и на Пиротския театър, познат на ценителите на театралното изкуство в страната и в чужбина⁶

Господин Алексич, Вие сте публична личност, позната на царибродската общественост, но и на творческите среди в България и Сърбия със своите постижения. Представете се накратко за най-младите читатели на сп. „Визия“ и за тези, които, водени от любознателност, след много години ще разлистят страниците на списанието!

Роден съм на 01 декември 1946 г. в Цариброд, където прекарах детството си и получих основно и средно образование. В Белград следвах и завърших външна

търговия. По същото време учих театрално изкуство в Академическия театър, пантомима в Младежкия дом и куклено изкуство в театър „Биберче“. Още от първите студентски години бях принуден да работя и започнах от изработка на декори в театралната работилница на Народния театър, но почти веднага ме взеха като артист в Съвременния театър (днес Белградски драмски театър). Там работех с най-известните артисти по това време и може да се каже, че от тях „купувах занаята“.

В края на 1974 и началото на 1975 г. се завърнах в Цариброд и възобнових работата на театър „Христо Ботев“, чиято дейност по това време беше замряла. От 1987 г. започнах да работя и в професионалната трупа на Пиротския народен театър като гост актьор. За да запазя статута на Царибродския театър,

не исках да премина на постоянна работа нито в Пиротския, нито в другите професионални театри, от които получавах многократни покани. От 1987 до 2013 г., в продължение на 25 години, бях водещ актьор на театъра в Пирот. От 2001 г. преминах на постоянен щат в Пиротския народен театър и до 2005 г. бях

⁵ Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Слободан Алексич и са част от неговия личен архив.

⁶ Интервюто е публикувано за първи път в списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 33, 2020, с. 24-25.

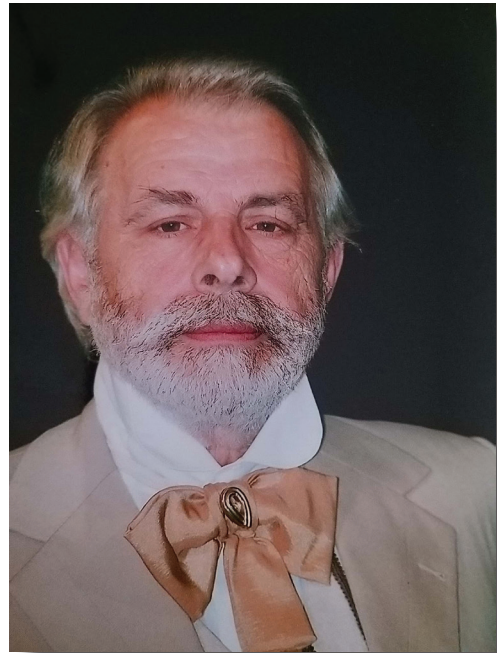
и негов директор. В Пиротския народен театър съм поставил три професионални постановки.

В Драматично-кукления театър на гр. Враца, Р България, съм режисирал шест постановки.

От 2013 г., когато се пенсионирах, се занимавам повече с режисура.

Кои са условията и личностите, които Ви изградиха като човек и актьор? Имате ли учители, вълнуващи примери, които сте следвали или които са Ви вдъхновявали?

Много са личностите, които са ми влияли и са изграждали моята личност като човек и актьор: Миодраг Петрович – Чкаля, Жика Миленкович, Боле Стошич, Рада Савичевич, Мича Татич, Драган Лакович, Зоран Радмилович и много други.

Коя е любимата Ви роля, която сте изиграли и за която мечтаете?

Много са ролите, които съм изиграл и са оставили следа у мене. Може би Лука Лабан от „Професионалистът“ на Душан Ковачевич, Митке от „Кощана“ на Бора Станкович, д-р Стокман от „Народен враг“ на Хенрик Ибсен, Войницки от „Вуйчо Ваньо“ на Чехов, Златил от Йовковата драма „Боряна“ и да не забравя Радован III от едноименната пиеса на Душан Ковачевич и почти всичките герои на Нушич.

На първи октомври тази година Вие представихте пред царибродската публика новия си спектакъл „Лъжецът“, адаптация по пиесата на Димитриос Псатас „Търси се лъжецът“. Какво Ви накара да се заемете с това изнурително и даже опасно в условията на днешната пандемия начинание?

Беше година на избори и темата беше актуална по мнение на управлението на Дома на култура. Моето предложение беше да се постави „Когато гръм удари“ от Яворов, но това ще стане в бъдеще.

Царибродската публиката прие с възторг тази Ваша творба и очаква с нетърпение облекчаването на епидемичните мерки, за да види следващи представления. Каква е Вашата професионална оценка за представлението и младите актьори, с които обновихте трупата на театър „Христо Ботев“?

Работих с удоволствие с младите и се радвам, че има талантиливи млади хора в Цариброд, които ще се развият в добри артисти.

Царибродската публика знае да цени театралното изкуство и аз обичам да правя постановки за публиката. За първи път имахме помощ от езиковед – специалист по български език, което допринесе за по-високото ниво на спектакъла.

С кое друго изкуство се чувствате свързан?

Свързан съм с всичко, което се отнася до театъра: сценография, костюми, изработка на декор...

**Кои са според Вас личностите и събитията, които определят облика на града?
С кои от тях ви свързва приятелство?**

Много са събитията, минали през живота ми, с много хора съм работил, но ни е свързвало и искрено приятелство: Момчило Андреевич – Моня, Александър Златанов – Сашко, Методи Петров, Иван Иванов и много други.

Бихте ли споделили вълнуващи моменти, реплики, жестове, с които те са останали във Вашата памет?

За всеки артист, със сигурност, вълнуващи са наградите и моментите на признание, а те бяха много, което говори, че сме правили добри постановки и спектакли.

Защо избрахте да се завърнете и да работите в Цариброд?

Цариброд е моят град и смятам, че би трябвало всеки от нас да допринесе за неговото утвърждаване и развитие.

Имате ли идея, план, спасителна мисъл за бъдещето на Цариброд?

Имах идея, желание, театър „Христо Ботев“ да се професионализира и да е театър на българското малцинство в Сърбия. Да играем българска драматургия на сръбски и сръбска драматургия на български език.

Планове за бъдещето на Цариброд оставям да мислят и реализират младите.

Какви са ритуалите на Вашето ежедневие? Имате ли хоби, на което да посвещавате свободното си време?

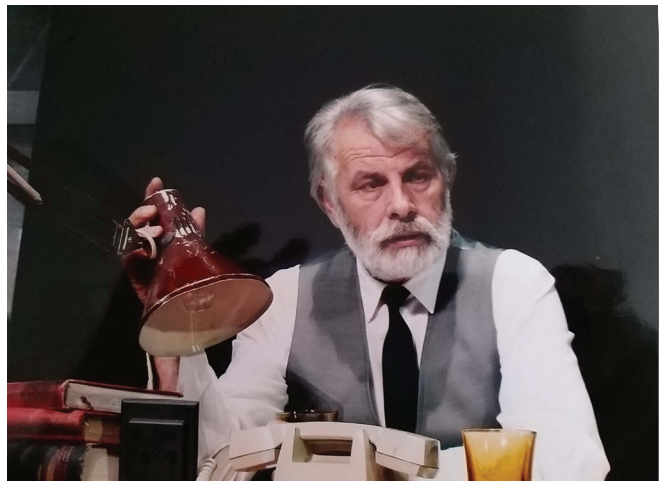
Кафе с близки, разходка с моето куче, четене... Времето много бързо минава.

Какви са Вашите планове за предстоящия сезон? Имате ли покани за участия във фестивали и други театрални събития?

Планове имам и за нови постановки, даже бях започнал снимки в един филм – „Беше някога в Сърбия“, но всичко спря заради пандемията и чакаме по-благоприятни времена.

Изречението, което бихте искали да посветите на читателите на сп. „Визия“:

Следвайте мечтите в живота си и не се отказвайте от тях!

17 ноември 2020 г.

*„Окръжна болница“, по текст на Христо Бойчев, режисьор Димитър Стоянов,
Цариброд, 2008 г.*

ДИМИТЪР ИЛИЕВ

Самостоятелни изложби:

- 1967 – Център за култура, Цариброд
- 1972 – Център за култура, Цариброд
- 1973 – Център за култура, Цариброд
- 1977 – Студентски град, София
- 1977 – Център за култура, Цариброд
- 1983 – Център за култура, Цариброд
- 1986 – Галерията в Пирот
- 1989 – Център за култура, Цариброд
- 1996 – Галерия на съвременното изобразително изкуство, Ниш
- 1996 – Галерия на Центъра за култура, Алексинац
- 1997 – Градска галерия, Цариброд
- 1997 – Галерия „Чедомир Кръстич“, Пирот
- 1999 – Галерия на съвременното изобразително изкуство, Ниш
- 1999 – Галерия „Божа Илич“, Прокупле
- 2002 – Галерия УЛУС, Белград
- 2003 – Галерия „Чедомир Кръстич“, Пирот
- 2006 – Столична библиотека, София
- 2006 – Изложбени зали „Р. Михайлов“, В. Търново
- 2007 – Народен музей, Зайчар
- 2007 – Галерия „Средец“, София
- 2007 – Галерия „Бакар“, Бор
- 2008 – Градска галерия „Методи Метод Петров“, Цариброд
- 2009 – Градска галерия „Методи Метод Петров“, Цариброд
- 2012 – Музей на Понишавието, Пирот
- 2015 – Градска галерия „Методи Метод Петров“, Цариброд
- 2017 – Галерия „Академия“, София
- 2020 – Галерия „Чедомир Кръстич“, Пирот

ЦАРИБРОД Е МОЯТ ПАРИЖ – ТУК ИМАМ ДЕБЕЛ КОРЕН

Интервю с Димитър Илиев⁷ – скулптор, живописец, спортен деятел, сценограф, талантлив преподавател, дългогодишен директор на градската галерия „Методи Метод Петров“, един от организаторите и основател на Международния пленер по живопис „Погановски манастир“⁸

Господин Илиев, Вие сте публична личност, позната на царибродската общественост, но и на творческите среди в България и Сърбия със своите постижения. Представете се накратко за най-младите читатели на сп. „Визия“ и за тези, които, водени от любознателност, след много години ще разлистят страниците на списанието.

Роден съм в Цариброд на 06 март 1950 г. Основно училище завърших в Цариброд. След това исках да запиша училище за летци, но майка ми се побуни и не станах летец. Записах средното петгодишно художествено училище в Ниш.

*Димитър Илиев, 1951 г.,
Цариброд
семеен албум*

След това кандидатствах в Художествената академия в София и ме приеха в класа на проф. Димитър Даскалов, специалност „Скулптура“. Преподавах в Царибродската гимназия 22 години и паралелно с това работех в Центъра за култура като референт за изкуство. Когато открихме галерията, а тя започна да работи 1995 г., в продължение на 20 години бях неин директор. Правех колективни и самостоятелни изложби на различни художници. През този период съм организирал към 450 изложби. През 1993 г. поставихме началото на Международния пленер „Погановски манастир“, който работеше от 01 до 10 август. Самият пленер, ако не се лъжа, организирах в продължение на 23 години и за този период съм поканил към 250 художници от Америка до Турция: Америка, Мексико, Китай, Русия (Москва), Англия – Лондон, Бирмингам, Манчестър, Ланкастър, Полша (Гданск), Италия, Франция (Париж), Ирландия, Шотландия, Дания, всички бивши югославски републики, Турция, България, Гърция, Румъния и още някои други.

Така от летец станах художник. Във фамилията сме имали един пилот и към 10 художници, мои братовчеди и братовчедки. Синът ми Теодор също е завършил специалност „Живопис“ при проф. Андрей Данаилов в Художествената академия. Дъщеря ми е магистър по арттерапия. Първо завърши психология, а после – магистратура в Академията.

⁷ Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Димитър Илиев и са част от неговия личен архив.

⁸ Интервюто е публикувано за първи път в два поредни броя на списанието на българите в Сърбия „Визия“ – Цариброд: Гражданско сдружение „Обзор“, № 34, 35, 2020, с. 24-25.

На 6 октомври тази година Вие зарадвахте почитателите на изящното изкуство със самостоятелна изложба в галерията „Чедомир Кръстич“ в гр. Пирот. Как се роди тази изложба?

С Пиротската галерия имам дълго сътрудничество – още от 1986 г., когато направих първата си изложба в нея. Досега в Пирот съм направил 5 самостоятелни изложби – една в Музея и четири в Галерията. Имах уговорка с Галерията да направя изложба още през 2017 г., но тогава не се получи и ето тази година реализирах този проект.

Иначе моята първа самостоятелна изложба е още като ученик през далечната 1967 г. в Центъра за култура в Цариброд. Още тогава показах картини и скулптури. От тази изложба съм запазил една картина в ателието си.

При представянето на изложбата в Пирот г-жа Ивона Раячич-Барандовски, специалист по история на изкуството от Белград, определи Вашите творби като модерно изкуство, в което обаче прозира *„преди всичко подсъзнателно отражение на автохтонната географско-морфологична атмосфера, на нещо от чувствителността на южните народи, темперамента и живота на хората от Балкана“*. Кой са всъщност условията и личностите, които Ви изградиха като творец?

Рисувам, откакто зная за себе си. Още в детската градина много рисувах. Майка ми беше шивачка и винаги, когато завършеше това, що работеше, ми даваше пари да си купя блокче, едно малко блокче № 2. Аз цял живот рисувам. Когато бях ученик в основното училище, моите тетрадки – кориците, листата, книгите ми – всичко беше изрисувано. Когато трябваше за бележка да се предадат по 5 – 6 картини, аз имах по три блока и във всеки блок по над 50 картини. Никола Денков ни преподаваше по изобразително изкуство. От него съм се учил като ученик, но станах художник благодарение на моя чичо, който ми е вързал пръст да стана художник още като малък. Казваше се Душко Бишчан, на баща ми първи братовчед, по професия беше юрист, но работеше много хубаво акварели и картини с масло. Неговите деца Бишчан Бранко и Бишчан Борко също завършиха академия и станаха художници. Бях 5 – 6-годишен, когато чичо Душко ми казваше: „Чиче, ти ще станеш художник“. Когато завърших основно образование, отново той се намеси, за да продължа в художествено училище.

Казаното от Ивона Раячич-Барандовски за влиянието на географския район не го мисля, може би ми влияе подсъзнателно.

Моите картини и скулптури са фигуративни, един етап е реален, един е стилизация, а от друга страна, те са абстрактно-асоциативни форми, които приличат на фигура. Материалът, който използвам като основен, е обикновена глина, а след това се лее гипс, бронз. В последно време работя теракота. Това е най-практичният материал, който ми се изплаща. Ако правиш бронзова скулптура, трябва да я

продадеш, а дали ще намериш кой да я купи, е друга работа. Теракотата е по-евтина и хората обичат теракота.

Фигурата е основният мотив в моето творчество: движението, самата фигура. Обикновено правя по една фигура, по-рядко – група. Трудно е да направиш една фигура и тя да не е досадна, да е интересна като движение или форма.

Основният градивен материал на Вашата фигура е празният кръг, плътният вертикал, хиперболизираните сетивни органи. Има ли някаква метафора в този пластичен език, или код за разбиране на всеки един от тези елементи?

Когато правих изложбата в Зайчар през 2007 г., за първи път ми беше обърнато внимание, че фигурите ми са малки, а се възприемат, като че ли са 5 метра. Ползвам някои елементи, с които се постига това усещане.

Правих една година малък торс от четири сантиметра и половина върху бял постамент. Идва при мен един човек и ми казва: „Искам да купя тази фигура. Не питам за пари, искам да я взема“. Ако видиш фигурата на фотография, ще си кажеш, че е някъде от два метра. Опитвам се да правя някои малки промени във фигурата, за да изглежда монументална и силна. Самата обработка на формата прави фигурата мащабна.

Кой е успехът, кои са творческите и житейските събития, с които се гордеете или които определяте като значими за Вашето развитие?

Гордея се, че синът ни Теодор завърши художествена академия. Много повече съм мислел да направя. Можел съм много повече, но съм имал работата в гимназията, правил съм най-различни други неща – сценографии, секции, пленери, изложби на други художници. Не съм се много посветил на моето изкуство, но все пак немало съм успял – 30 самостоятелни изложби имам. Член съм на УЛУС – Съюза на сръбските художници. От трийсет изложби десет са в Цариброд. И все пак първата изложба е най-интересна: пълен си със самочувствие, че си най-добър, глупости излагаш, но увереност не ти липсва. След това, когато завършиш академия и правиш изложба, не ти е все едно. Идват критици, колеги, наблюдават. Едни казват пред теб, че е добре, пък като ти обърнат гръб: „Абе, нищо не разбира!“ То е също като на погребение. Някой ще каже „добър човек беше“, а после ще добави – „Море идиот си беше!“. И на изложба е така – всичко ще чуеш за себе си.

Изложбата ми в Белград по оценката на искрени приятели, които не биха ме подвели, беше много добра. За свое постижение считам изложбата в галерия „Средец“ през 2007 г., организирана по покана на Министерството на културата на България, и изложбата в галерия „Академия“ по случай 40 години творческа дейност. Имам две изложби в Ниш през 1996 и 1999 г., които също ценя.⁹

С кое друго изкуство се чувствате свързан? (Кои са авторите и творбите, които цените?)

Ако говорим за автори, то това са Иван Мещрович, Микеланджело, Огюст Роден, Хенри Мур. Всички световни художници са ми били любими. Особено Пикасо съм харесвал – голям художник и много интересна личност. Обичам Анри де Тулуз-Лотрек. Чел съм биографията му, харесвам неговите картини.

От изкуствата обичам живописата, класическата музика и диско музиката. По време на студентството в България бях влязъл в кръга на композитора Найден Андреев. С него и с актьора Кирил Димитров от трупата на „Сълза и смях“ бяхме големи приятели. Дружбата ми с Найден Андреев ме свърза с композитора Светозар Русinov, с певците от „Тоника СВ“, с Йорданка Христова и мн. др. За някои диско музиката е много изморителна, на мен тя много ми подхожда, отговаря на темперамента ми. Като малък бях много палав. Имах компания. Бяха писнали градини, лозя и череша от нас. Бедно време беше, без шоколад и бонбони, ядахме филии с мас, пипер и сол и по цял ден бягахме в парка. Тогава това не беше парк, а джунгла, диви градини. „Кой ще се къпе в реката на първи март? – Митко, Стамен, Бодето, Гошко, Пеца, Ангел, Кръста“. Бяхме диви и буйни, но всички станаха хора. Стамен е капитан на кораб, един е лекар, друг – аптекар. Остана споменът за хубавото време заедно.

Може би най-популярната Ви творба за царибродчани е фигурата на Бай Онзи. Как и кога се роди идеята за създаването на статуетката на Бай Онзи?

Образът на Бай Онзи не е мой. Той е на чичо Мето, той го рисуваше. Чичо Мето и баща ми са от една генерация, заедно са ходили на училище. Бяхме много добри приятели. Аз много го уважавах. Той беше един голям образ. Един ден на 1994 г., докато седях при него в ателието, ми дойде на ум да го попитам дали мога да направя скулптура от Бай Онзи. „Можеш бе, пич, може бе!“ – ми отговори той с неговия дълбок гърлен глас и веднага направи скица, нещо като проект на фигурата и отделно на главата. По този проект аз направих скулптурата. В началото на 1995 г. чичо Мето почина, нямаше щастието да види скулптурата на Бай Онзи. Фигурата на Бай Онзи и до ден днешен е памет за Методи Петров.

Много бих искал някъде в центъра на града да направя около метър висока бронзова скулптура на Бай Онзи. Имам здравословен проблем, но ще извикам колега да работи с мен в ателието. Не искам пари за труда, само материалите да платят.

Тази година отбелязваме 100 години от рождението на Методи Петров. Вашето изречение за него или мисълта, с която ще го запомните:

⁹ Димитър Илиев е сред 72-мата видни творци, отличени през 2020 г. от Министерството на културата на Р България с почетен знак „Златен век“, който се присъжда за изключителен принос към българската култура и за развитието на културното сътрудничество. Димитър Илиев е награден в категорията почетен знак „Златен век“ – „Печат на Цар Симеон Велики“, златен, и грамота.

Майка един път на сто години ражда такъв човек. Той беше многостранна личност: и художник, и карикатурист, и театрал, и рибар – всичко беше! Когато почина, плаках за него неудържимо, безконтролно. Никога повече не съм плакал така.

За посмъртната му изложба направих по молба на неговата съпруга 150 ръчни паспартута за картините, които бяха представени.

Методи Петров беше много духовит. Спомням си, че Моня Андреевич, наш общ приятел, беше публикувал в „Политика“ един от неговите шеговити изрази: „Дока-то бях другар, бях господин, сега, когато станах господин, нямам за какво куче да ме ухапе“.

Кои са според Вас личностите и събитията, които определят облика на града?

В Цариброд са родени четирима скулптори: Никола Антов, Душко Донков, Петър Дойчинов. И тримата са вече покойници, но са големи скулптори. Петър Дойчинов е първият художник от Цариброд със завършена художествена академия. Роден е 1909 г. През 1926 г. заминава за София и постъпва в Академията, завършил е и Пражката художествена академия. Западният фриз на Паметника на съветската армия в Борисовата градина е негово дело. Той е автор и на фонтана пред Президентството. През 2003 г. с Весна Алексов го открихме в София и тя направи интервю с него. Много интересен човек! На 95 години бе със съхранена памет, не ползваше очила, виждаше се, че е бил много едър, с огромни ръце на скулптор.

Ние сме град на художници, 50 от тях са завършили академия. Доскоро в Академията в София имахме 8 наши студенти, по същото време още 2 учеха в академията в Ниш. Това са студенти, които съм подготвял аз.

Между стоте най-известни режисьори в света е Златан Дудов. Днес вече двама царибродчани – Саша Алексич и Тамара Янков, са завършили НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“.

Защо избрахте да се завърнете и да работите в Цариброд?

Обичам Цариброд. Докато следвах, моята цел беше да завърша и да се върна. Тогава в Цариброд всичко работеше, имаше стандарт по-висок отколкото в Германия. През 1970 г. ме поканиха да работя в Париж. Дадох ми една седмица да размисля. Имах работата в Галерията и не пожелах да замина. Рекох им: „Аз моя Цариброд за Париж не заменяя“.

Защо направих този избор? След толкова години мисля, че знам защо. Защото имам дебел корен тук. От шест поколения сме царибродчани. Баща ми е от старата пиротска фамилия Маслареви. Дядо ми Георги Илиев имаше в центъра на града шивашко ателие, което беше наречъл „Самоковска комуна“. Обичал е спорта и е подкрепял неговото развитие с труда си. Родът на майка ми е от Смиловци.

*Бабата и дядото, на Димитър Илиев
семеен албум Димитър Илиев*

Имате ли идея, план, спасителна мисъл за бъдещето на Цариброд?

Да се чуе гласът на младите. Да се сложи край на дилетантството. Без професионалисти няма напредък. Както в болницата може да влезе да лекува само лекар, така и всяка друга работа трябва да се върши от професионалист, ако искаме качество.

Остава ли Ви време за нещо отвъд творческите занимания?

Футбола обичам. Играл съм футбол в *Асен Балкански* и в *Железничар Ниш*, който беше отбор от втора дивизия на Югославия. Прекъснах тренировките, защото в художественото училище имахме по 12 часа на ден, и продължих да играя аматьорски футбол. Две купи от бронз съм подарил за Турнира по футбол на малки врати, изработил съм многобройни афиши за първенството.

Интересуват ме архитектурата и археологията. Събирам старинни предмети. Наред с всичко това много ме вълнува овощарството, отглеждането на плодни дръвчета. Обичам да пека ракия. Изпитвам огромна любов към кучетата. Не съм оставал без куче. Имам богата сбирка от книги за изкуството...

Какви са Вашите планове за следващата година?

Купил съм глина. Трябва да започвам да вая. Искam да направя една серия само женско тяло, 30-40 скулптури от теракота. Идеи имам, скици съм подготвил.

Изречението, което бихте искали да посветите на читателите на сп. „Визия“:

По-малко време пред компютъра и повече спорт! Ако не може да се спортува в парка, бягайте в планината!

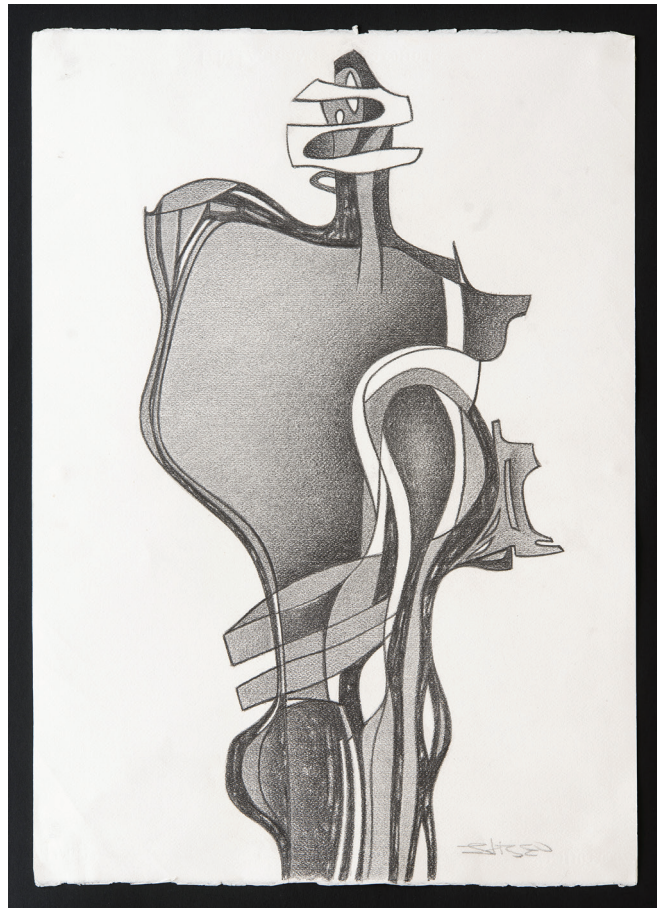
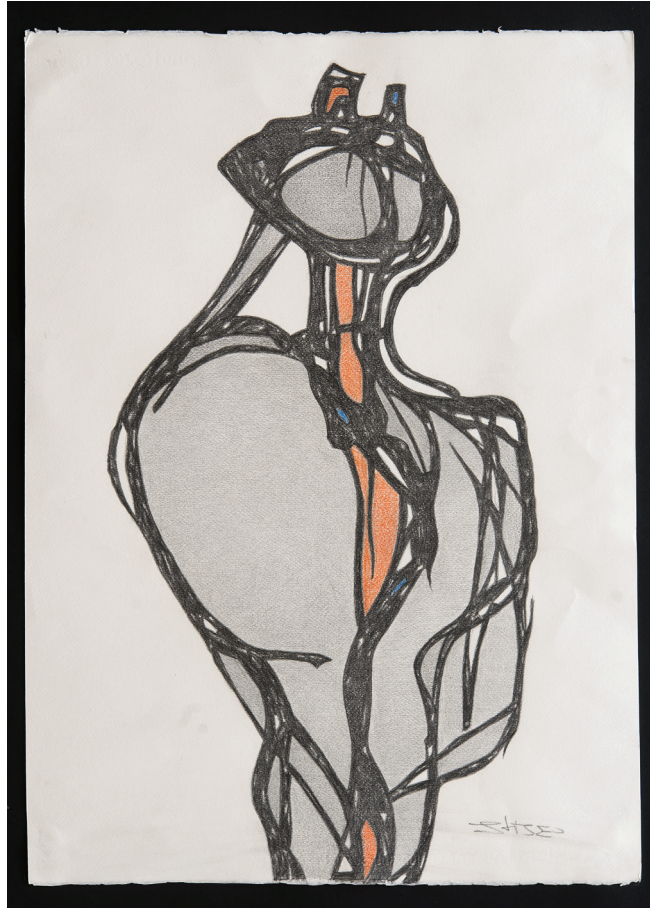
27 ноември 2020 г.

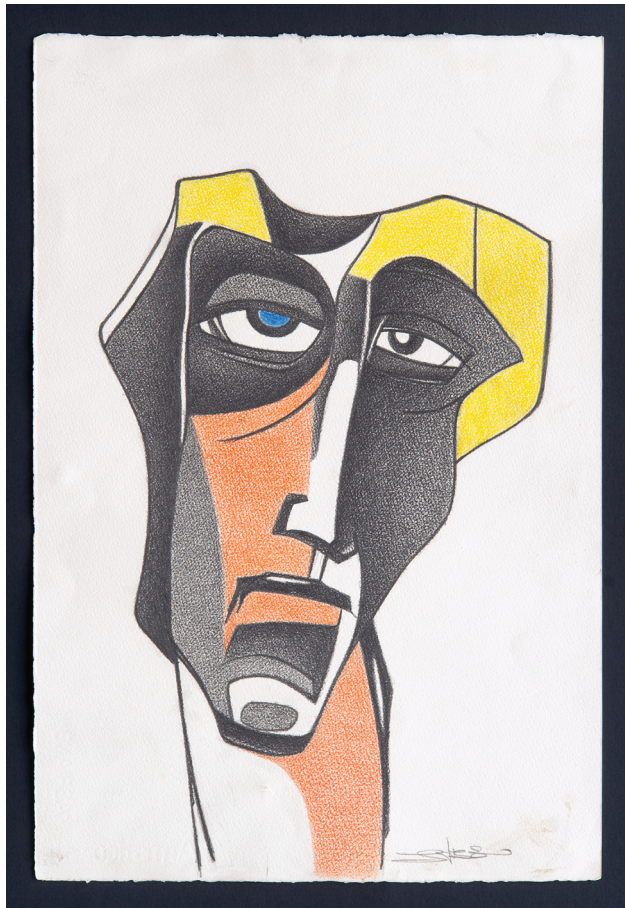
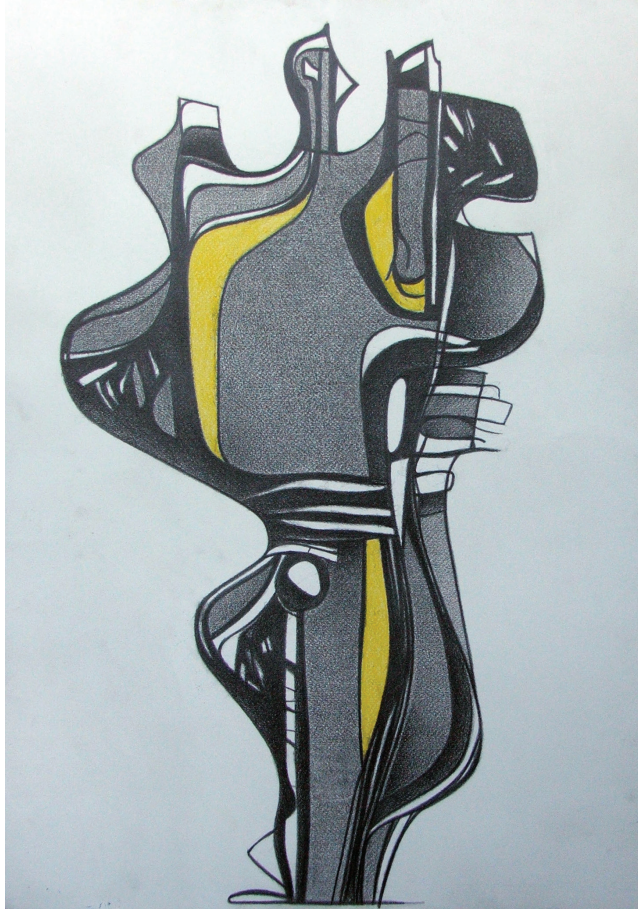

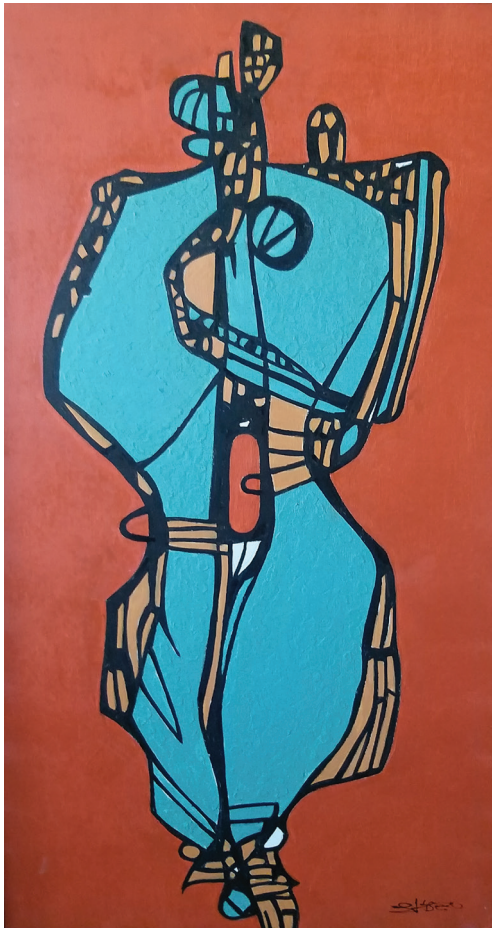
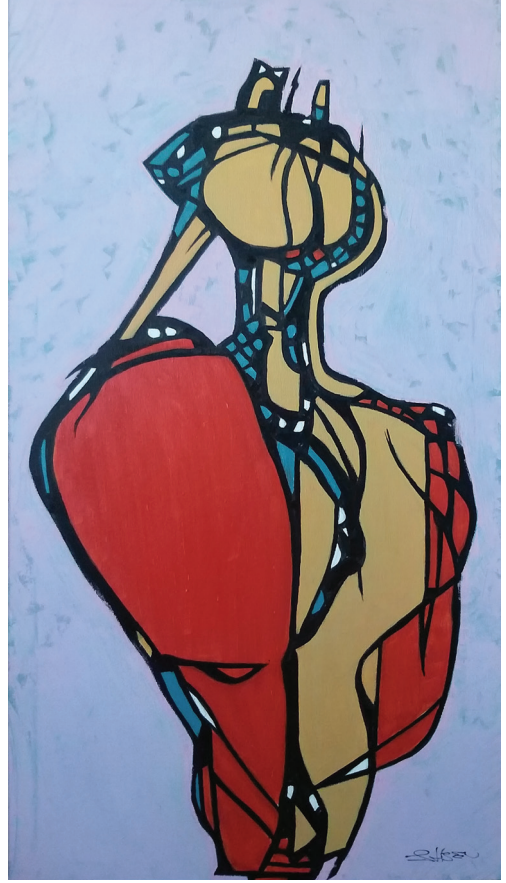

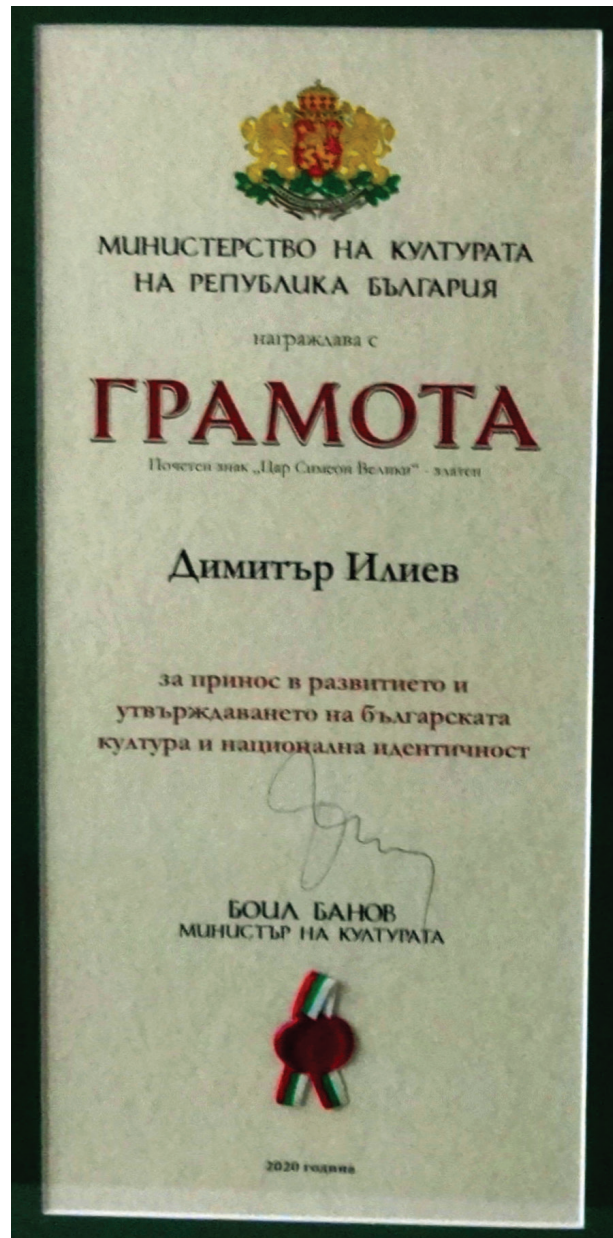

*Портрет на Димитър Илиев, масло
Слободан Сотиров*

МИЧО МИТИЧ

Роден на 25 юни 1956 г. в Цариброд.

Завършва Висшето художествено училище по изобразително изкуство в Белград през 1989 г. със специалност „Преподавател по изобразително изкуство“.

През 2000 г. завършва Академията на Сръбската православна църква в катедрата по стенопис в класа на Драгомир Яшович.

Магистърска степен по стенопис получава в Националната художествена академия в София през 2003 г., в класа на проф. д-р Олег Гочев.

Завършва специализация в Националната художествена академия в София при професор д-р Олег Гочев.

Член е на Съюза на сръбските художници (УЛУС).

От 2003 до 2021 г. работи като учител по изобразително изкуство в ОУ „Христо Ботев“ в Цариброд.

САМОСТОЯТЕЛНИ ИЗЛОЖБИ

1997 – Белград, галерия Народен университет „Божидар Аджия“

1999 – Белград, Галерия 73

2000 – Белград, галерията на Дома на културата – Студентски град

2000 – Цариброд, Градската галерия

2000 – Цариброд, Център за култура

2003 – София, Националната художествена академия (със Снежина Богданова)

2003 – Цариброд, Градската галерия

2007 – Цариброд, Градската галерия

2010 – Швеция, Трелеборг, галерия „Гарварегарден“

2010 – Копенхаген, Посолството на Република Сърбия

2021 – Цариброд, Градската галерия

ТВОРБИ В ОБЛАСТТА НА СТЕНОПИСТА

Фрески в параклиса на св. Йоан Кръстител в църквата „Света Параскева“ в София

Фрески в манастирската църква „Св. Димитър“ в Цариброд

Фрески в олтара на църквата „Рождество Богородично“ в Цариброд

Стенописите в църквата „Възнесение Господне“ в село Градине (Цариброд)

Стенописите в църквата „Св. Пантелеймон“ в село Сенокос (Цариброд)

Престолните икони в църквата „Възнесение Господне“ в село Градине (Цариброд)

Престолните икони в църквата „Възнесение Господне“ в село Смиловци (Цариброд)

В НАШ ИНТЕРЕС Е ДА НАПРАВИМ ДЕНЯ СИ ЦВЕТЕН И КРАСИВ КАТО КАРТИНИТЕ НА МАНЕ

Интервю с Мичо Митич¹⁰ – художник, иконописец, дългогодишен преподавател в Царибродското основно училище¹¹

Господин Митич, с Вашите уроци ще свързват своите първи стъпки в изкуството следващите поколения царибродски художници, но Вие сте и зограф. Работата Ви е свързана в една и съща степен с настоящето и бъдещето, със земното и отвъдното. Как стана така, че застанахте на този кръстопът? Разкажете ни накратко за себе си!

С вярата се срещнах още като дете. Роден съм няколко улици по-далеч от царибродската църква и като дете често ходех в нея. Отначало само гледах иконите и прекрасната дърворезба в църквата „Рождество Богородично“ в Цариброд. Това беше по времето на социализма и на тези посещения не се гледаше с добро око, но аз си ходех. Имаше нещо много привлекателно за мен там, но не знаех какво. Това беше тайна.

След завършването на гимназия кандидатствах в Художествената академия в София, но не бях приет и реших да опитам щастието си в Белград. Поучен от софийския си опит, този път се подготвих много добре за кандидатстудентския изпит и го взех, постъпих в Полувисшето художествено училище, специалност „Учител по изобразително изкуство“. Когато завърших училището, започнах работа в Института за защита на паметниците. По това време се откри специалност „Византийска стенопис“ в Теологическия факултет в Белград. Аз кандидатствах и бях приет. След като завърших висшето училище, се завърнах в Цариброд, поради това че родителите ми бяха в твърде лошо здравословно състояние. Тогава реших да кандидатствам отново в Художествената академия в София и там завърших магистърска степен в специалността „Стенопис“.

Кои са условията и личностите, които Ви изградиха като човек и творец?

В началото започнах с тъй наречената модерна живопис. Това беше влияние на курсовия ми ръководител, според когото само абстрактната картина е добра картина. Той казваше, че това е висше ниво на ума. Тогава твърде много мислех за структурата и за живописната материя на картините. Изложбите, които тогава имах, за мене бяха нещо много значително. Самостоятелни изложби ми организираха в Белград, София, Трелеборг (Швеция), Копенхаген (Дания), Оденсе (Дания), Нествед (Дания), Цариброд. На тези изложби излагах предимно асоциативна и абстрактна живопис.

10 Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Мичо Митич и са част от неговия личен архив.

11 Интервюто с г-н Мичо Митич бе подготвено за бр. 36 на сп. „Визия“, чието издаване бе преустановено през ноември 2020 г. (бр. 35).

Имаше ли някакво събитие, или пък личност, които да Ви насочат към църковната живопис?

Докато следвах в София, изписах олтара в параклиса на Св. Йоан Кръстител в църквата „Св. Параскева“ (2002 – 2003 г.), която се намира на улица *Раковска*. Стенописите в църквата „Св. Димитър“ в Цариброд са магистърската ми работа (2003 г.). След това нарисувах „Богородица на трона“ (2005 г.) в царибродската църква „Рождество Богородично“. В село Градине зографисах цялата църква „Възнесение Господне“ и иконите на иконостаса (2006 – 2008 г.). Тогава ме потърсиха жителите на Сенокос и там зографисах църквата „Св. Пантелеймон“ (2013 – 2018 г.). След сенокоската църква изписах царския ред на иконите в църквата „Възнесение Господне“ (2019 г.) в село Смиловци (Царибродско). Докато работех стенописите в „Св. Димитър“, имах посетители всеки ден и един от тях каза нещо твърде интересно: „Мечта на всеки художник е да изпише църква“ – което е много точно!

Във Вашия пейзаж неизменно присъства луксозен ретро автомобил. Разкажете ни откъде идва тази връзка? Страст към старите коли или това е някакъв романтичен порив към отминалото време?

Интерес към фигурата проявих малко по-късно, след разговор с изкуствоведа Джорже Кадиевич, който сподели, че в картината човек търси да види някакви познати форми – това му е в природата, а не композиция от цветове, линии и точки. Оттогава започнах лек завои към фигуративното. Бях планирал да направя изложба с картини на стари коли. Винаги съм имал повече идеи, отколкото време да ги осъществя.

Понякога слушам музика от времето, когато джазът беше музика за танцуване, и тогава ми се явяват картини със стари коли, жени в ретро одежди – като във филма „Великият Гетсби“. Цветовете на тези картини показват душата на художника. Усетът за цветовете или го имате, или го нямате, това не се научава в академията. Рисуването за мен е преди всичко цвят. Понякога се хващам, че живея извън времето, извън мястото, където съм физически. Цветовете ме въвеждат в един много по-хубав свят, където няма ни болки, ни страдание, ни сълзи. Мечтая за едно такова място, то няма само да дойде, ние трябва да го изградим¹².

Кой е успехът, кои са творческите и житейските събития, с които се гордеете или които определяте като значими за Вашето развитие?

За свой най-голям успех считам мирния семеен живот и никакви награди не струват повече от това.

¹² Мичо Митич е зографисал безвъзмездно олтара в църквата „Св. Димитър“ в Манастирчето на Цариброд, стенописите на западната стена в църквата „Св. Мария“ в с. Чиниглавци – св. Нестор и св. Димитър Солунски, светите равноапостолни цар Константин и неговата майка царица Елена; св. Димитър в църквата „Възнесение Господне“ в с. Смиловци и др.

С кое друго изкуство се чувствате свързан? (Кои са авторите и творбите, които цените?)

Музиката ме успокоява, по-точно Бени Гудман, Свенд Асмусен, от класиците – Бах, Моцарт, Шопен и други. Понякога се наслаждавам на музиката на тези композитори в изпълнението на сина ми Михайло, който е моят най-голям шедевър.

Защо избрахте да работите и да живеете в Цариброд?

Тук съм роден и единствено тук се чувствам мирно и спокойно. Няма обществен транспорт, тълпи, няма нужда да бързате, денят тук трае 25 часа, така че имате един час повече от хората в другите градове.

Какви са ритуалите на Вашето ежедневие? Имате ли хоби, на което да посвещавате свободното си време?

Всяка сутрин по два часа се занимавам с гимнастика, след това пия едно кафе (само едно, някога бяха много повече) и отивам на работа в училището. В 14 часа се завръщам вкъщи, обядвам със семейството, почивам половин час и започвам да рисувам. Малко музика на Джанго Райнхарт ме настройва, понякога пея и тогава жена ми моментално излиза да пазарува. По Коледа задължително слушам коледните песни.

Изречението, което бихте искали да посветите на читателите на сп. „Визия“:

Не бързайте, бързите бързо минават. Скоростта не винаги е добър избор, в някои моменти е много важно да умеете да се успокоите. Утрото и новият ден винаги Ви дават възможност да сте по-добри от вчера, да видите някои пастелни цветове, които не сте забелязвали досега, небето да е по-красиво сега, а облаците по-бели от вчера. Всичко това зависи от нас, не от някой друг. В наш интерес е да направим деня си цветен и красив като картините на Мане.

13 декември 2020 г.

Фрески от църквата „Възнесение Господне“ в село Градине. Семеен албум

Царският ред в цървата „Възнесение Господне“ в с. Смиловци

Богородица на трона в олтарта на църквата „Рождество Богородично“ в Цариброд

Фрески от църквата „Свети Димитър“ в Манастирчето, Цариброд.
семеен албум

Църквата „Св. Пантелеймон“ в с. Сенокос

ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ

ТВОРБИТЕ НА ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ

- Творчески измерения (Литературнокритически статии) – Ниш: Братство, 1974.
- Брод към Цариброд (Разкази за миналото) – София: Хайни, 2003.
- Хуморът като хигиена на нравите (Хумористично-сатирични разкази) – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2015.
- Магията на словото и картината (Критически статии) – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2015.
- Малко езиковзнание – Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2017.

ПРИЗНАНИЕ

Плакет от община Цариброд по повод Деня на народните будители за принос в опазването на българския език и литература на територията на община Цариброд 30.10.2020 г.

Благодарствена грамота от Културно-информационния център на българското малцинство „Цариброд“ за принос в развитието и популяризирането на българската култура
ноември 2007 г.

Паметен медал „Иван Вазов“ от Агенцията за българите в чужбина при Министерския съвет на Република България за забележителни заслуги като радетел за популяризирането на българския език и литература
22.05.1998 г.

Грамота от КИЦ „Цариброд“ за особен принос в преподаването на българския език и литература, както и за литературното творчество
13.02.1988 г.

Почетна диплома за принос към развитието на масовото информиране и издателската дейност на българската общност
03.11.1979 г.

Септемврийска награда на Общинския съвет на Цариброд за изключителни резултати в областта на литературата
септември 1978 г.

Похвална грамота по случай 25-годишния юбилей на издателство „Братство“ като признание за приноса към развитието на печата и издателската дейност на българската народност в СФРЮ
25.05.1974 г.

МАЙКАТА, СЕМЕЙСТВОТО И РОДИНАТА СА СВЕЩЕНИ

Интервю с Властимир Вацев¹³ – писател, литературен критик, журналист, дългогодишен преподавател в царибродската гимназия, ярка обществена личност¹⁴

Господин Вацев, Вие сте публична личност, свой учител с благодарност и уважение Ви наричат многобройни поколения в Цариброд. Представете се накратко за най-младите читатели на сп. „Визия“ и за тези, водени от любознателност, след много години ще разлистят страниците на списанието.

Роден съм на 02 септември 1934 г. в Цариброд, където завърших гимназиално образование. Основното и средното си образование завърших на български език. В гимназията учители от България ми бяха Здравка Ферманджиева по немски език, Георги Домусчиев по география, Христо Нестаров по история, г-н Иванчев по български език и литература, а в основното училище – г-н Стойчев. Следвах история на югославските литератури в Скопския университет и през 1958 г. се дипломирах. След военната си служба преподавах и сърбохърватски, и български език в гимназията в Цариброд, а след това само български език, понеже нямаше кадри. Бил съм сътрудник на педагогическата инспекционна служба в Ниш като съветник по български език, член на Института за издаване на учебници по сърбохърватски език за учащите се от народностите, както и постоянен член на рецензентската група към Института за издаване на учебници на Сърбия. През 1969 г. в Института по литература на БАН проведох научната си командировка, по време на която проучвах българската литературна критика и есеистика, а през 1972 г. в Катедрата по български език на Софийския университет проучвах българската литература между двете световни войни, проблемите на съвременния български разказ и поезията на 60-те години на XX столетие. Бях хонорирован преподавател по български език и южнославянска литература в Нишкия полувисш педагогически институт от 1971 г. и до неговото закриване. По същото време бях член и на редколегията на сп. „Мост“.

Литературната ми критика се е преподавала в специалността „Български език и литература“ на Белградския университет по времето на проф. Марин Младенов.

Моите усилия за популяризирането и утвърждаването на българската литература, създавана в Сърбия, намират признание в Малката обща енциклопедия ПРОСВЕТА на издателство „Просвета“, Белград, 1986 г.: *„Вацев Властимир (1934) књижевник бугарске народности у Југославији, професор и уредник часописа „Мост“, књижевни критичар и есејист. Дела – „Стваралачке димензије“ и др.“*, стр. 375.¹⁵

13 Фотографиите, използвани в това интервю, са предоставени от г-н Властимир Вацев и са част от неговия личен архив.

14 Интервюто с г-н Властимир Вацев бе подготвено за бр. 37 и 38 на сп. „Визия“, чието издаване бе преустановено през ноември 2020 г. (бр. 35).

15 Вацев Властимир (1934), писател от българското национално малцинство в Югославия, преподавател и редактор в сп. „Мост“, литературен критик и есеист. Творби – „Творчески измерения“ и др. (преводът е мой)

Кои са условията и личностите, които Ви изградиха като човек и творец?

Аз съм живял в условията на недоимък и беднотия след Втората световна война, така че съм осъзнавал лишенията на родителите ми, но и подкрепата на дядо ми, за да стана на краката си. Майка ми Цветанка имаше плетачна машина, плетеше на селянките, а те плащаха в натура – брашно, яйца, мляко, сирене, картофи и пр. Това ми даде сили да бъда упорит, да уча и да творя. За целта през лятото аргатувах, правех кирпич, пробивах тунелите на „Вруток“ – Власинската хидроцентрала, участвах в трудова бригада месец дена в рудника за глинести шисти в Суботинац до гр. Алексинац, където за сантиметри щях да загина.

Като човек ме изградиха моралните и устойчиви хора.

*Поетична вечер, посветена на творчеството на Марин Младенов, Цариброд, 1962
Борис Тодоров - Пушкин, М. Младенов, непознат, Момчило Андреевич, Вл. Вацев*

Как се роди идеята за първата Ви книга?

Идеята за първата ми книга се роди, а това е книгата „Творчески измерения“ на издателство „Братство“, Ниш, 1974 г., когато осъзнах, че трябва да има критически отзив за развитието на българската малцинствена литература, а това е исторически незаличимо.

Заради това ще цитирам д-р Сава Пенчич, професор по руска литература в Нишкия университет и преподавател по фонетика в Белградския университет. Той пише в качеството си на рецензент следното: „Властимир Вацев е безспорно талантлив критик с еднакво подчертан смисъл за аналитични тълкувания и за синтетични обобщения. Той разполага и с литературно образование, и с литературна култура и, което е много важно за дейността, с която се занимава, с литературен вкус.

Неговите критично-есеистични обсервации във връзка с някои книги са протълкувани с езика на зрял творец, когото вече отличава собствен стил, а донякъде и метод. Затова и оценката на споменатите творения се приема като абсолютно компетентна и авторитетна. На автора се е удало да ни представи, обясни и приближи най-значителните творби на български език у нас, сътворени през последните няколко години. Изхождайки от това становище, книгата на Властимир Вацев е двустранно занимателна и значителна. Тя ни представя критик с най-сериозни амбиции, а същевременно е и хронология на най-ценните събития в нашата литература на български език и е едно от най-успешните начинания на издателство „Братство“.

Поради това и самата книга представлява не само индивидуална, но и по-широка културна и обществена проява.

Имайки всичко това предвид, а преди всичко обективната стойност на творческите материали, поместени в книгата, творбата на Вацев може най-топло да се препоръча на издателя, с уверение, че ще бъде ПРИНОС КЪМ НАШАТА КРИТИЧЕСКА МИСЪЛ ВЪОБЩЕ...“.

Осъзнавам, че съвременните критически критерии са малко по-либерални и клонят към произведения, които са разкрепостени, всъщност са освободени от канони и строги клишета, така че асоциативно-метафоричната тенденция често е причина произведението да затруднява при прочит читателя.

Вие сте се реализирали като многостранна личност в различни сфери. Какво Ви донесе всяко едно от тези поприща? Към кое от тях най-често се връщате в размислите си?

Наистина са ме интересували както обучението на български език, което е основа за съхраняване на националната ни идентичност, така и българо-сърбохърватските отношения. Имам две статии в сп. „Визия“ за връщането на изконното наименование на града – Цариброд, убедително, документално, без всякаква политическа нагласа, обаче въпросът е просто замразен.

От време на време между Сърбия и България почувствам напрежение. Двете страни са братски и не би трябвало да има никакви искри, в интерес и на нашия обезлюден район.

Постоянно се връщам към тези въпроси в мислите си.

Всяко обобщение в голяма степен накърнява действителността, но все пак можем да кажем, че основната тема на Вашите художествени творби е родният Цариброд, а главен герой са ярките и талантиливи личности, чудациите, способните и съзидателни хора. За кого или за какво бихте писали днес?

Разказите от сборника „Брод към Цариброд“ на издателство „Хайни“, София, 2003 г., бяха посрещнати помпозно в града. Благодарение на именития български поет Георги Константинов бяха осигурени средства за излизането на книгата.

Смятам, че „Брод към Цариброд“ е една възрожденска книга, написана с всеотдайна любов и вдъхновение, за да се развълнуват сърцата и емоциите на съгражданите ни. В тематичните рамки на разказите е представена жизнената плът и кръв на града, проспериращ и в материално, и в духовно отношение. На читателите харесваше възходящият Цариброд и в икономическо, и в духовно отношение.

На промоцията на книгата, за която пристигнаха видни гости от София, нямаше места за желаещите да присъстват, макар че представянето беше в малкия салон на културния дом. След тържеството присъстващите просто ме разчекнаха, блъскайки се, за да си вземат книгата.

Ако бях млад, днес бих писал за пустеещите царибродски села, за обезлюдяването, за рунираните училища...

*Представяне на романа „Елените“ на Светлозар Игов, Културния дом Цариброд
Иван Иванов, Властимир Вацев, Светлозар Игов*

Кой е успехът, кои са творческите и житейските събития, с които се гордеете или които определяте като значими за Вашето развитие?

Значими творчески събития за мене са произведенията на изкуството и появата на талантиви писатели и въобще хора на изкуството, които са обогатили духовната ризница на своята страна и чиито творби са отбелязани от именити специалисти и критици като принос към световната литература и изкуство. Що се отнася за житейските ми събития, това е вечната ми борба и старание да оставя известна следа в моя град, която да надхвърля очертанията на страната, в която живея, като се докосна и до хората извън границите на двете най-обичани страни от мен – Сърбия и България.

С кое друго изкуство се чувствате свързан? (Кои са авторите и творбите, които цените?)

Обичам всички изкуства – и изобразителното изкуство, и театъра, и киното, и народното творчество. Не бих забравил и естрадното изкуство, обаче се прекланям пред оперното изкуство. Затова ще се спра на оперното пеене.

Седем от десетте портрета на оперни певци, изложени в хола на концертната зала на Миланската опера „Ла Скала“, са на български изпълнители. Това са Надя Ковачева, Райна Кабаиванска, Елена Николай, Гена Димитрова, Николай Гяуров, Борис Христов и Никола Гюзелев, а другите трима са Мария Калас, Мария дел Монако и Пласидо Доминго. Всеизвестни са и Орлин Анастасов, починалият от коварната болест Камен Чанев, Александрина Пендачанска.

Прекланям се и пред естрадното изкуство на Емил Димитров, Лили Иванова и др. Внушителни са изпълненията и на ансамблите „Филип Кутев“, „Тракия“, „Българе“, заедно с всестрания цигулар Венци Такев, певицата Валя Балканска, изпяла песента „Излел е Дельо хайдутин“, прозвучала в Космоса, и мн. др.

Кои са Вашите любими автори и творби, които са Ви повлияли или са Ви вдъхновявали през годините?

Мои любими автори са: Гогол, Достоевски, Толстой, Томас Ман, Умберто Еко, Иво Андрич (на български са преведени романите му „Мостът на Дрина“, „Омер паша Латас“), Милош Църнянски (на български са преведени романите му „Преселения“ и „Дневникът на Черноевич“), Оскар Давичо (романът му „Песма“ е преведен на български като „Поема“), Драгослав Михайлович („Венецът на Петрия“ и др. негови романи са преведени на български), Джон Стаинбек – „На изток от рая“, Томас Ман – „Вълшебната планина“, „Лоте във Ваймар“, „Доктор Фаустис“, „Йосиф в Египет“, „Буденброкови“; Уилям Фокнър – „Вяра и безумство“, Борис Пастернак – „Доктор Живаго“, Ивайло Петров – „Хайка за вълци“, Антон Дончев – „Време разделно“, Николай Хайтов – книгите „Диви разкази“ и „Шумки от габър“.

Автори и книги, които са оформили интелекта ми: Иван Вазов – „Под игото“, разказите „Иде ли“, „Дядо Йоцо гледа“, „Апостолът в премеждие“ и др.; Елин Пелин – повестта „Гераците“, разказите „Напаст божия“, „Андрешко“, „Спасова могила“, „Ветрената мелница“;

Йордан Йовков – „Песента на колелетата“, „Шибил“, „Индже“, „По жицата“ и др.; Емилиян Станев – разказите „Несполука“, „Вълчи нощи“, „Смъртта на една птица“, повестта „Крадецът на праскови“ и др.; Йордан Радичков – „Вятърът на спокойствието“, „Привързаният балон“, „Тенец“, „Странно летящите“ и др.; Димитър Димов – романът „Тютюн“; Димитър Талев – романът „Железният светилник“.

*Представяне на сборника „Брод към Цариброд“
Иван Иванов, Георги Константинов, Вл. Вацев, Елизабета Георгиев, Денко Рангелов*

Кои са според Вас личностите и събитията, които определят облика на града?

Личности, чиито гласове са отекнали извън очертаванията на града, са художниците Методи Петров и Слободан Сотиров, а основното събитие, което определя облика на нашия град, е погромът на тоталитарната власт и победата на демокрацията, макар че и сега има елементи на либерален капитализъм.

Защо избрахте да се завърнете и да работите в Цариброд?

Аз никога не съм напускал Цариброд, защото това е пъпната ми връв. В Цариброд съм се оформил като пълноценен човек, възпитаван съм от родителите си да бъда честен, трудолюбив и неподкупен. Обичам прелестите на природата и задушната среда.

Майката, семейството, родината – те са свещени.

Имате ли идея, план, спасителна мисъл за бъдещето на Цариброд?

Да се раздвижи на по-бързи обороти икономиката и стопанството в града, да се подсигурят кредити за съживяване на селското стопанство, за да се витализират призрачните села.

Какви са ритуалите на Вашето ежедневие? Споделете с нашите читатели Вашата рецепта за дълголетие и творческа активност.

Нямам ритуали. Аз съм православен християнин. Дълголетието ми се дължи вероятно на физическата ми активност, тя калява човешкото тяло, а интелектуалната и духовната дейност са най-добрият консуматив за психиката и настроението.

Кои са събитията и хората, които очаквате с нетърпение, които Ви изпълват с радост и надежда?

С нетърпение очаквам да се събере семейството ми, за да изпитаме взаимна радост, както и искрените ми приятели.

Представяне на сборника „Брод към Цариброд“

Може би не Ви попитах нещо важно, което искате да споделите с нашите читатели?

Бих искал да разкажа на младите читатели на списанието за една хубава традиция от живота на гимназията. Като преподаватели ние имахме задължение освен редовните учебни занятия да организираме и извънкласна дейност. Така аз и покойният преподавател по сръбски език и литература Любиша Джорджевич създадохме „Дискусионна трибуна“, на чиито сбирки се разискваше за всички новопоявили се значими художествени произведения. Спомням си, че посетителите бяха не само ученици, но и граждани. Например, когато се появи романът „Тютюн“ на Д. Димов, ехото за качеството на романа беше впечатлило много хора, затова при обсъждането инсталирахме високоговорители в коридора на гимназията, където също имаше слушатели. Или, да кажем, когато организирахме дискусия за джаза и за негърската ритмична музика, слушателите се превърнаха на уши – слушаха със затаен дъх.

Много ни помагаше председателят на клуба инж. Иван Иванов – дългогодишен директор на библиотеката в нашия град, тогава ученик в гимназията, който беше начетен и проявяваше разностранни интереси.

Изречението, което бихте искали да посветите на читателите на сп. „Визия“:

Уважавай страната, в която живееш, но не бъди дърво без корен!

23 декември 2020 г.

*Среща със Стефан Цанев и Доротея Тончева, КИЦ Цариброд
I ред - Властимир Вацев, Стефан Цанев, Доротея Тончева, Любомир Голубович,
II ред – Стоян Райчевски, Ивайло Трифонов, посланик на Р България в Белград, маестро
Свилен Симеонов*

Г Р А М О Т А

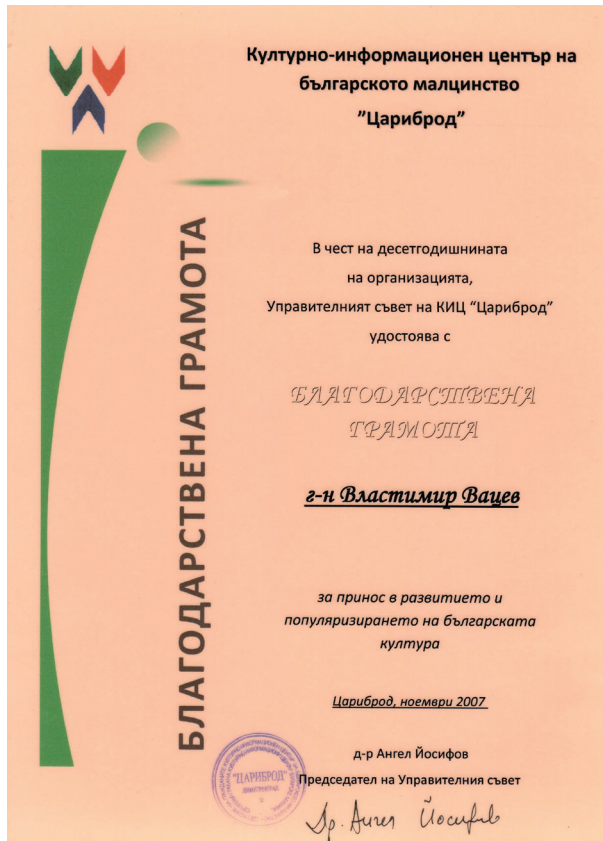
АГЕНЦИЯТА ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧУЖБИНА при МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ на РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ изразява своите най-добри чувства и пожелания на господин ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ.

Високо ценим дейността на г-н ВАЦЕВ, който с истински възрожденски плам преподава и популяризира българския език и литература, оставяйки незаличими дъри в сърцата и спомените на своите многобройни възпитаници и следовници в СР Югославия. Той е човек, посветил се изцяло на духовността и творческите търсения. От близо 40 години широката общественост познава г-н ВАЦЕВ като изтъкнат педагог и литературен критик, талантилив автор на очерци, есета и разкази, отличен преводач, редактор и проникновен рецензент. Заслужената популярност на неговите книги са доказателство как универсалният език на културата служи за преодоляване на границите, които ни разделят, и сближава хората.

Чест е за АГЕНЦИЯТА ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧУЖБИНА да дари г-н ВЛАСТИМИР ВАЦЕВ с паметния медал "ИВАН ВАЗОВ" - символ на духовно единение на българите от цял свят, за неговите забележителни заслуги като радетел за популяризиране на българския език и култура.

Марин Жабински
Заместник-председател

град София
двадесет и втори май
хиляда деветстотин деветдесет и осма година

БЛАГОДАРЯ на

Мирослав Нацков, главен и отговорен редактор на сп. „Визия“, който ме покани да работя за списание „Визия“

Драган Йовичич, без чието съдействие не бих могла да остана на работа в Цариброд целия колектив, с който създавахме сп. „Визия“

Слободан Цветков, който бе мой неизменен помощник в откриването на значимите духовни личности на Цариброд

Елизабета Георгиев, която първа ми предложи да събера публикуваните в сп. „Визия“ материали в книга, посветена на Цариброд

Албена Милев, която инициира издаването на книгата от Народна библиотека „Детко Петров“ и беше моя опора в дните, когато подготвих материалите за печат
Йордан Иванов Петров и Иван Йорданов Петров (внук) за топлия прием в трудни за тяхното семейство дни и за безценната подробна информация за живота и делото на Иван Петров

Асен Коцев – Лучката, който ме свърза с Дачко – Йордан Иванов Петров.

Олгица и Крум Величкови за безрезервната помощ и предоставените многобройните материали, свързани с живота и делото на Методи Петров

Марияна Митов и баща ѝ Любомир Величков за безценната помощ при реконструкцията на житейския път на Методи Петров

Иван Иванов за богатия и вълнуващ разказ за Детко Петров, както и за това, че беше прецизен читател на черновите ми

Надица-Теодора Николова за предоставената пълна сбирка на в. „Другарче“ всички жители на Цариброд, които ми предоставиха фотографии от семейните си албуми и снимки на картини от Иван Петров и Методи Петров. (Техните имена съм назовала под съответната картина.) Поклон!

Елена и Илия Налбантови за подкрепата и насърчението в решителния етап от работата над книгата

Йордан Симов за предоставените стари издания на книги, посветени на Сръбско-българската война

целия екип, който превърна усилията ми в книжно тяло с независим път – редактора Елена Налбантова, коректора Ивана Давитков, корици Милана Виденов, Саша Костов – художествен редактор и предпечатна подготовка

Държавния военноисторически архив – Велико Търново в лицето на неговия директор г-н Светлин Радев за предоставената информация за полк. Иван Христов Пачев

Регионален исторически музей – Пазарджик, и лично на г-н Георги Геров, уредник в отдел „Нова история“, за предоставената информация за полк. Иван Христов Пачев
Военната академия „Георги Стойков Раковски“ – София, за предоставената фотография на полк. Иван Христов Пачев.

Народна библиотека „Детко Петров“ – Цариброд, защото е духовен стожер и надежда!

ЗА АВТОРА

Донка Стоянова Николова е родена в гр. Средец, Бургаска област. Завършила е български и руски език във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Живее и работи във Велико Търново.

Девет години е преподавател по български език и литература, командирован от МОН на Р България, в Украйна.

От 2018 г. е командирована от МОН на Р България в Цариброд, Сърбия.

Има публикации, посветени на българската литература и родноезиковото обучение в чужда езикова среда, в украински, руски и български научни издания, публикувала е интервюта, методически материали и обзорни статии във в. „Роден край“, Одеса, и в алманах „Родолубец“, редактор е на: сборника „Български народни песни от Приазовието“, събрани от Оксана Червенко, на сборника с разкази и импресии „Снегопадане“ на Цвета Караиванова, на ученическите сборници с приказки и есета „Седмият дом на чифлика“ и „Доброчудеса“.

„Моите срещи с духа на Цариброд“ е първата ѝ самостоятелна книга.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Вацев, В. Малко езикознание. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2017, 198 с.

Георгиев, Е. Бащата на Паганини. Ниш: Ново братство, 2018, 119 с.

Георгиева, И. Българска народна митология. София: Наука и изкуство, 1993, 260 с.

Димитров, Бл. Белег от граница. София: Програмни продукти и системи UK “SPS PRINT” – София, 2002, 125 с.

Димитров, Бл. Развидилена душа. Шумен: ИК Славчо Николов и сие, 2008, 182 с.

Димитров, Бл. Свиждане. Шумен: ИК Славчо Николов и сие, 2007, 96 с.

История на сръбско-българската война 1885 г.: Приложения. София: Държавна печатница, 1925 г., с. 827.

Йовков, Й. Съчинения в два тома. Т. 2. София: Български писател, 1989, 520 с.

Караславов, Г. На село. София: Библиотека „Детско четиво“, 1942, 207 с.

Кључанин, З. Сагледавати суштинске одлике савремености. Разговор са Детком Петровим. // Српски југ, № 5, Ниш, 2006, с. 43-50.

Милтоевич, Бр. Щрихи за творчески комикс портрет на Методи Петров // Мост, №142, 1996.

Минић, Војислав М. Завој. Пирот: Графика, 1989, 120 с.

Наумова, Е. Капелмайстор Тодор Наумов. София: Македонски научен институт – София, 2003, с. 164.

Николов, Б. Хронологија на по-важните събития в Димитровградско 1433 – 1961. Ниш: Братство, 1963, с. 93.

Паприков, Ст. Сръбско-българската война 1885. София: Община Пирдоп, Държавна агенция „Архиви“, Държавен военноисторически архив, 2011 г., с. 712.

Петров, Д. Избрани творби в три тома. Ниш: Братство, 2006.

Петров, Д. Ябълка край пътя. Ниш: Братство, 1982, 138 с.

Райчевски, Ст. Царибродските българи. София: Захари Стоянов, 2008, 383 с.

Русков, В. Цариброд. Западните покрайнини и по на Запад. София: ТАНГРА ТанНакРа ИК, 2007, 388 с.

Тонтић, С. Између завичаја и великог свијета. // Књижевна реч, № 248, 1995, с. 8.

ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ

Вестник „Братство“, Ниш

Вестник „Другарче“, Ниш

Вестник „Нишава“, Цариброд

Вестник „Нова Вечер“, София

Вестник „Сливница“, София

Вестник „Слобода“, Пирот

Списание „Съвременна илюстрация“, София

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

Балзак, О. Дядо Горио. IV част. <https://chitanka.info/text/3157-djadorio/4#textstart> (14.09.2021)

Библия <https://biblia.bg/> (10.10.2021)

Ботев, Хр. Елегия. <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=1&T1=%C5%EB%E5%E3%E8%FF> (15.08.2021)

Ботев, Хр. Политическа зима. <https://liternet.bg/publish5/hbotev/proza/zima.htm> (10.09.2021)

Далчев, Ат. Дяволско. <https://chitanka.info/text/12113> (30.08.2021)

Константин-Кирил Философ. Проглас към Евангелието. <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=414&WorkID=14972&Level=1> (15.10.2018)

Речник на българския език <https://ibl.bas.bg/rbe/> (10.10.2021)

Донка Стоянова Николова

**МОИТЕ СРЕЩИ
С ДУХА НА ЦАРИБРОД**

Издател	<i>Народна библиотека „Детко Петров” Сутјеска № 14, Димитровград</i>
За издателя	<i>Албена Милев, директор</i>
Редактор	<i>Елена Налбантова</i>
Коректор	<i>Ивана Давитков</i>
Корици	<i>Милана Виденов</i>
Художествен редактор, предпечатна подготовка	<i>Саша Костов</i>

ISBN 978-86 -84145-76-7

Тираж: 200

Печатница: NAISPRINT Ниш